

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN-YAHUDİ
İLİŞKİLERİ

Idrees Muhsin HASAN

Danışman
Doç. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hz. Muhammed Döneminde Müslüman-Yahudi İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım tüm yapıtların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../2019

Idrees Muhsin HASAN

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Hz. Muhammed Döneminde Müslüman-Yahudi İlişkileri
Idrees Muhsin HASAN

Dokuz Eylöl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Araştırma konumuz Hz. Peygamber devrinde Müslüman Yahudi ilişkileri, özellikle de Medine döneminde Müslümanlarla Yahudiler arasındaki ilişkilerdir.

Araştırma bir giriş ile dört bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, önemi ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Bunlara ilaveten giriş bölümünde Yahudiler için kullanılan İbrani, İsrail, Musevi ve Yahudi gibi kavramlar ele alınmıştır. Birinci bölümde Medineli Yahudiler'in kökeni, Arap Yarımadası'na geliş sebepleri, burada varolan Yahudi kabileleri ve Medine'nin en önemli iki kabilesi olan Evs ve Hazrec ele alınmıştır. Ardından İslam'dan önce Yesrib'deki Arap-Yahudi ilişkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümün başında Yahudilerin Hz. Peygamberi kendi tarafına çekme çabaları incelendikten sonra komşuluk, ziyaretler ve evlilik gibi toplumsal ilişkiler detaylı bir biçimde anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde ise önce Medine ekonomisi ve Yahudilerin buradaki yeri ele alınmıştır. Medine ekonomisinin özellikleri açıklandıktan sonra ticaret, kredi ve diğer ekonomik ilişkiler bağlamında Müslümanlarla Yahudiler arasındaki münasebetler üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, Müslümanlarla Yahudiler arasındaki fikri ilişkiler incelenmiştir. Medine'de özelde okuma, yazma ve şiir; genel olarak ise kültürel yapı ele alınmıştır. Yine bu bölümde bu iki din mensupları arasında meydana

gelen akide, gaybi konular, tarih, ahkam ve diğ er meselelere ile ilgili fikri tartiřmalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, İşlam, Müslüman-Yahudi İlişkileri, Hz. Muhammed D nemi

ABSTRACT

Master's Thesis

Muslim-Jewish Relations in the Time of Prophet Muhammad

Idrees Muhsin HASAN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Philosophy and Religious Sciences Program

This thesis investigates the relationship between Muslims and Jewish communities during the period of the Prophet Muhammad. Especially their relations in Madina.

This research consists of introduction and four chapters. In the introduction, the importance and the research methodologies are emphasized. Moreover, the concepts of Jews, Hebrew, Israel, and Mosaic are exhibited in the introduction. In the first part, the origins of the Jews of Medina, the reasons for their arrival in the Arabian Peninsula, the existing of Jewish tribes and the two most important tribes of Medina, Eys and Hazrec are discussed. Then, before Islam, Arab-Jewish relations in Yesrib were emphasized.

At the second chapter, after examining the prophet's invitation to the Jews in Islam, social relations such as neighborhood ties, visits, and marriage were explained.

In the third chapter, firstly it is discussed the economy of Medina and the place of the Jews. The formation stages and basic principles of the economy of Medina is explained. Afterward the relations between Muslims and Jews in the context of commercial shopping goods and loans and other economic relations is focused.

In the fourth chapter, the cultural relations between Muslims and Jews are examined. Reading, writing and poetry in particular in Medina; and the cultural

structure in general. This chapter also includes intellectual debates on the subjects of doctrine, spiritual unseen, history, court, and other issues that occur between these two religions's believers.

Keywords: Judaism, Islam, Muslim-Jewish Relations, Period of the prophet Muhammad.

HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE MÜSLÜMAN-YAHUDİ İLİŞKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YESRİB'İN SAKİNLERİ

1.1. YESRİB YAHUDİLERİNİN KÖKENİ VE KİMLİĞİ	9
1.2. YAHUDİLERİN ARAP YARIMADASINA GELİŞ SEBEPLERİ	13
1.3. YAHUDİ KABİLELERİ	17
1.3.1. Beni Nadir ve Beni Kurayza Yahudileri	17
1.3.2. Beni Kaynuka	19
1.3.3. Hayber Yahudileri	21
1.3.4. Fedek, Vadi'l Kura ve Teyma Yahudileri	22
1.4. ARAPLAR (EVS VE HAZREC KABİLELERİ)	23
1.4.1. Evs ve Hazrec Kabilelerinin Göçü	25
1.4.1.1. Göçün Tarihi	27
1.4.1.2. Göçün sebebi	28
1.5. Bİ'SETTEN ÖNCE ARAP-YAHUDİ İLİŞKİLERİ	29

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLERLER MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ SOSYAL İLİŞKİLER

2.1. RASÛLULLAH (S.A.V)'İN YAHUDİLERİ İSLAM'A DAVETİ	37
2.2. YAHUDİLERLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ BAZI SOSYAL İLİŞKİLER	42
2.2.1. Komşuluk	42
2.2.2. Ortak Meclisler	44
2.2.3. Ziyaretler	46
2.2.4. Evlilik	47
2.2.6. Kutsal Değerlere ve Cenazelere Saygı	51
2.2.7. Hakemlik İçin Aynı Mercie Başvurmaları	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR İLE YAHUDİLER ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1. MEDİNE VE ÇEVRESİNİN EKONOMİSİ	57
3.1.1. Tarım	57
3.1.2. Sanayi	59
3.1.3. Ticaret	60
3.1.4. Pazarlar	62
3.1.5. Alışveriş	62
3.1.6. Borç Alma	65
3.1.7. İşçilik	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MÜSLÜMANLAR İLE YAHUDİLER ARASINDA KÜLTÜREL İLİŞKİLER

4.1. OKUMA VE YAZMA	70
4.1.1. Şiir	73
4.1.2. Müslümanlarla Yahudiler Fikri Diyalogları	74
4.1.3. Akide ve Gaybi Bilgiler	77
4.1.4. Tarihe Dair Diyaloglar	79
4.1.5. Ahkâm	81
4.1.6. Farklı Konularda Diyaloglar	82
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	91

KISALTMALAR

a.s	Aleyhisselam
b.	İbn
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	Hicri
H.z.	Hazreti
ö.	Ölümü
r.a.	Radiyallahu Anh
s.	Sayfa
s.a.v	Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
ss.	Sayfa Sayısı
t.y.	Tarih Yok
Thk.	Tahkik Eden
y.y.	Yer Yok

GİRİŞ

a- Araştırmanın Konusu ve Amacı; Allah insanı yaratmış, akıl vermiş, kendisine kitaplar indirmiş ve insanlık için elçiler göndermiştir. İnsanlar bu esas üzerinde fikir ayrılığına düşmüşler her bir topluluğun kendine ait dini ve inanç sistemi oluşmuştur. Bütün bu dini sistem sahipleri coğrafi olarak birbiriyle iç içe yaşamışlardır. Kendi kimliklerini korumakla birlikte birbirleriyle münasebet kurmaya da mecbur kalmışlardır. Tarih boyunca insanlık üzerinde en fazla etki eden unsur din olmuştur. Dünyada ve İslam dünyasında Yahudilik konusunda oldukça fazla şey yazılmıştır. Çünkü Yahudiler, tarihin gidişatında etkisi olan en önemli milletlerdendir. Bundan dolayı Yahudilik, dünyada yayılma alanı en az olan din olmasına rağmen sayısal çokluğundan ziyade etkisi en fazla olan dinlerden bir tanesidir. İslam kültür tarihinde bıraktıkları miras açısından Yahudiler ve Yahudilik önemli bir yer tutmaktadır. Bunun sebebi Yahudiler'in İslam'ın doğuşundan itibaren Müslümanlar ile birlikte yaşamalarıdır. Dinler tarihi açısından da Yahudilik İslamla beraber incelenmektedir. Zira Medine'de İslam devletinin kuruluş aşamasında Müslümanlarla beraber Yahudilerin de önemli rolleri olmuştur. Aslında Yahudilik ve İslam'ın bir arada tetkik edilmesinin sebebi her iki dinin de semavi olması ve aralarında bir çok ortak nokta barındırmasıdır.

Tarihi kaynaklar bize Arap yarımadası veya Medine Yahudilerinin mensup olduğu Yahudi fırkası hakkında bilgi vermemektedir. Fakat genelde Arap yarımadası, özelde de Medine Yahudilerine bütüncül bir bakışla onları Yahudilerin Ortodoks kısmından kabul etmek mümkündür.

Araştırmamızın konusu, “Hz. Peygamber zamanında Müslüman Yahudi ilişkileridir”. Araştırmamız İslamdan önce Yahudilerin Medine'ye gelme süreçlerini, Medine'ye gelmelerinin siyasi ve ekonomik sebeplerini, göçlerinin en önemli taraflarını ele almaktadır. Ayrıca araştırma konumuz İslamdan önce Arap-Yahudi ilişkilerinin Yesrib'deki seyri olup, özellikle Müslüman Yahudi ilişkilerinin günlük ve toplumsal yaşam ile ekonomik ilişkiler alanında odaklanmaktadır.

Bu çalışmanın cevap aradığı en önemli sorular şunlardır: O dönemde Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki toplumsal, iktisadi ve kültürel ilişkilerin tabiatı nedir? Aynı toplum içerisinde günlük yaşamları nasıl seyretmekteydi? Müslümanlar Yahudilere, Yahudiler de Müslümanlara karşı nasıl muamelede bulunmaktaydılar?

Araştırmamızda sadece Medine ve çevresindeki Yahudileri ele aldık. Çünkü Hz. Peygamber zamanında Müslümanlar sadece bu yörede Yahudilerle münasebette bulunmuşlardır. Medine de ekonomik ve sosyolojik ilişkiler kurulduğundan dolayı diğer yerlerdeki ilişkileri ele almamız mümkün görünmemektedir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi onlarla alakalı tarihi bilginin yetersizliği; ikincisi ise Medine dışındaki yerlerde Müslümanların Yahudilerle doğrudan ilişki içinde bulunmamasıdır.

Bu çalışmada tarihi rivayetler ışığında Arap Yarımadasında Yahudilerle alakalı kaynakları, ayrıca konumuzla alakalı sosyal, ekonomik ve kültürel kaynakları değerlendirmeyi hedeflemiş bulunuyoruz.

İkinci amacımız Medine döneminde müslüman Yahudi ilişkileri ile alakalı yazılan pek çok eserin politik ağırlıklı oluşunu görerek bu konuyu biraz da sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan ele almak olacaktır.

b- Araştırmanın Önemi, Yöntemi ve Sınırlılıkları; İlk dönem Müslüman-Yahudi ilişkileri çoğunlukla sadece siyasi ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Ancak son dönem çalışmalarda çeşitli açılardan yaklaşıma önem verilmeye başlanmıştır. Bizim araltırmamız da bu çalışmalara katkı yapmayı hedeflemektedir.

Araştırmamızı yaparken öncelikle konuyla alakalı kaynakları toplamakla işe başladık. Eski klasik eserlere müracaat ettikten sonra elde ettiğimiz literatür üzerinde okumalar yaptık. Önemli bir hasıla elde ettikten sonra yazmaya başladık. Yazım aşamasında konuyla alakalı kaynaklara baş vurarak rivayetleri değerlendirdikten sonra analiz yaparak bir sonuca ulaştık. Bu konuyu objektif bir şekilde analiz etmeye gayret ettik.

c- Araştırmanın Temel Kaynakları; Medine Yahudilerini konu edinen kaynaklar hususunda şunları söylemek mümkündür: İslam kültürüne ait kitaplar içerisinde genel anlamda Yahudi tarihinden, özel anlamda ise Medine Yahudilerinden bahseden ilk dönem eserlerine rastlamamaktayız. Onlara dair bilgileri farklı bağlamlarda yazılmış eserlerin zımnında bulmaktayız. Kadim Medine tarihini ele alan eserlerde Medine Yahudileri zikredilmektedir. Aynı şekilde Nebi (s.a.v)’nin Medine’ye hicreti, Yahudilerle oradaki ilk karşılaşmasını, onların bu yeni dine karşı tutumlarından Medine’den sürülmelerine kadar ki olayları işleyen eserlerde de Yahudilerden bahsedilmektedir. Bu noktadan hareketle Yahudilerden bahseden kitapların en önemlilerinin Siyer ve Meğazi eserleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda bu sınıf kitaplar, Medine Yahudilerinden bahseden ana kaynak vazifesi görmektedir. İbn İshak ile İbn Hişam’ın Siyer kitapları,¹ Muhammed el-Vakidi’nin **Meğazi**’si², Muhammed b. Seyyidinnas’ın **Uyunu’l Eser fi Fünuni’l Meğazi, Şemail ve’s Siyer** isimli eseri³, Nureddin es-Semhudi’nin **Vefau’l Vefa fi Ahbari Dari’l Mustafa**⁴ isimli kitabı örnek olarak zikredilebilir. Muhibbuddin Muhammed b. Neccar’ın **ed-Dürerü’s Semine fi Ahbari’l Medine**⁵ isimli eseri gibi Medine tarihine dair kitaplar da Medine Yahudileri hakkında yeterli bilgiler vermektedir. Hadis kitapları ve şerhleri türü eserler de Peygamber (s.a.v) zamanındaki faaliyetler ve Müslümanlarla Yahudiler arasında vuku bulan olaylar hususunda çok önemli ana kaynaklar olarak kabul edilmektedir. İmam Malik’in Muvatta’ı, Buhari ve Müslim’in sahihleri ile diğer hadis kitapları örnek olarak zikredilebilir. Şerhlerden de İbn Hacer el-Askalani’nin **Fethu’l Bari fi Şerhi Sahihi’l Buhari** isimli eseri ve diğer şerhler zikredilebilir. Bu konuda tefsir kitapları da önemli kaynaklar arasındadır. Yahudiler hakkında nazil olan ayetlerin sebebi nüzulleri tefsir

¹ Muhammed b. İshak el-Medeni (ö.151/768), **Siretü İbn-i İshak**, Thk. Süheyl Zekkar, Daru’l Fikir, 1. Baskı, Beyrut, 1978; Abulmelik b. Hişam (ö.213/825), **Siret-i İbn Hişam**, Thk. Mustafa Esek ve Diğerleri, Matbaat Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Baskı, Mısır, 1955.

² Muhammed b. Ömer b. Vakid Es-Sehmî el-Vakidî (ö.207/823), **el-Meğazi**, Daru’l A’lemi, 3. Baskı, Beyrut, 1989.

³ Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnas (ö.734/1334), **Uyunu’l Eser fi Fünuni’l Meğazi ve’s Şemaili ve’s Siyeri**, 1. Baskı, Thk. İbrahim Muhammed Ramazan, Daru’l Kalem, Beyrut, 1993.

⁴ Semhudi (ö.911/1506), **Vefau’l Vefa fi Ahbari Dari’l Mustafa**, Thk. Kasım es-Samerrai, Müessesetü’l-Furkan li Turasi’İslamiyye, 1. Baskı, Suudi Arabistan, 2001.

⁵ Muhibiddin Muhammed b. Neccar (ö.643/1245), **ed-Dürerüs’ Semine fi Ahbari’l Medine**, Thk. Hüsseyin Muhammed Ali Şükrü, Şeriketü Dari’l Erkam b. Ebi’l Erkam, Beyrut- Lübnan, t.y.

kitaplarında zikredilmektedir. Muhammed b. Cerir et-Taberi'nin **Camiu'l Beyan fi Tevili' Kuran'ı**⁶, İbn Kesir'in **Tefsiru'l Kurani'l Azim**'i⁷, Celaledin es-Suyuti'nin **ed-Durrü'l Mensur fi't Tefsiri bi'l Mesur**'u⁸ en önemli eserler arasında zikredilmektedir. Yine kaynak olarak Ahmed b. Yahya el-Belazuri'nin **Fütuhu'l Buldan**'ı⁹, Ebu'l Ferec el-İsfehâni'nin **Kitabu'l Eġani**'si¹⁰, İbnü'l Esir'in **el-Kamil fi't Tarih**'i¹¹ de bu hususta kaynak kabul edilen İslam Tarihi eserlerindendir.

İslam'dan önce Yesrib'de yaşayan Yahudilerden ve Müslümanlardan bahseden son dönemlerde yazılmış birçok muasır eserler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları özellikle Medine Yahudileri hakkında kaleme alınmıştır. Burada başlıca eserleri zikretmek istiyoruz. Abdulbasit Bedir'in **Kitabu's-Şamil fi Tarihi'l Medine**¹², Ahmed eş-Şerif'in **Mekke ve Medine fi'l-Cahiliyeti ve Ahdi'r-Rasul**¹³ adlı kitabı, Muhammed es-Seyyid el-Vekil'in **Kitabu Yesrib Kable'l İslami**'si¹⁴, Cevad Ali'nin **Kitabu'l Mufassali fi Tarihi'l Arabi Kable'l İslami**'si¹⁵ göze çarpan teliflerdendir. Arap yarımadası Yahudileri hakkında çokça tafsilat barındıran eserler de bulunmaktadır. İsrail Welfanson'un **Tarihi'l Yehudi fi Biladi'l Arabi fi'l Cahiliyyeti ve Sadri'l İslam**¹⁶ isimli eseri, Muhammed Seyyid Tantavi'nin **Beni İsrail fi'l Kurani ve's Sünneti**¹⁷ isimli eseri bunlardandır. Tantavi kitabında Müslümanlarla Yahudiler arasındaki ilişkileri ele aldığı özel bir fasıl açmıştır. Türkiye'de konu hakkında yapılan

⁶ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galip el-Ümli Ebu Ca'fer et-Taberi (ö.310/923) **Camiu'l Beyan fi Tevili' Kuran**, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r Risale, 1. Baskı, 2000.

⁷ İsmail b. Ömer b. Kesir(ö. 774/1373), **Tefsiru'l Kuran'il Azim**, Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Menşuratu Muhammed Ali Beydun, 1. Baskı, Beyrut, 1419.

⁸ Abdurahman b. Abibekir es-Suyuti (ö.911/1505), **ed-Durrül Mensur fi et-Tefsiri bil Me'sur**, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

⁹ Ahmed b. Yahya el-Belazuri (ö.279/892), **Fütuhu'l Buldan**, Daru ve Mektebetü Hilal, Beyrut, 1988.

¹⁰ Ebü'l-Ferec el-İsfehâni (ö 356/967), **el-Eġani**, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, H. 1415.

¹¹ İbnü'l-Esîr (ö.630/1233), **el-Kâmil fit-Târîh**.

¹² Abdulbasit Bedir, **et-Tarihu's-Şamil lil-Medineti'l-Münevvere**, Medine, 1993.

¹³ Ahmet İbrahim eş-Şerif, **Mekke ve Medine fi'l-Cahiliyeti ve Ahdi'r-Rasul**, Daru'l-Fikir el-Arabi, y.y., 1985.

¹⁴ Muhammed es-Seyyid el-Vekil, **Yesrib Kab'l el-İslam**, Daru'l Muctema, 1. Baskı, Cidde, 1986.

¹⁵ Cevad Ali (ö. 1408/1987), "Araplarda Yahudilik", **El-Mufassal fi Târîhi'l-'Arabi Kable'l-İslâm**, Dare's-Saki, 4. Baskı, 2001.

¹⁶ İsrail Welfeson, **Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab fi'l-Cahiliyye ve Sadri'l-İslâm**, Matbaatu'l-İtimad, Mısır, 1927.

¹⁷ Muhammed Seyyid Tantavi, **Ben-i İsrail fi'l Kurani ve's Sünneti**, Daru's Şuruk, 2. Baskı, Kahire, 2000.

çalışmalar arasında Nadir Özkuyumcu'nun **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam**¹⁸ isimli kitaplarını zikretmek mümkündür.

Tezimizin konusu ile doğrudan alakalı olan eserler ise şunlardır: Salih Musa Derdake'nin **el-Alakatü'l Arabiyyeti'l Yehudiyyete Hatta Nihayeti Hulefai'r Raşidin**¹⁹ isimli eseri misal olarak zikredilecek başlıca eserlerdendir. Eser, İslam öncesi Yahudi ilişkilerinden başlayarak İslam'ın Hz. Ali'nin hilafetine kadar olan zaman dilimine kadar süreci ele almaktadır. Özellikle Yahudilerle Müslümanlar arasındaki siyasi ilişkileri merkeze almaktadır. Yine İsmail Hakkı Atçeken'in **Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri**²⁰ isimli yüksek lisans tezi de bu konuya ışık tutmaktadır. Bu çalışmada araştırmanın ana hatlarının Kuran'a göre Yahudilerin olumlu ve olumsuz özellikleri etrafında döndüğünü görmekteyiz. Sonrasında Nebi (s.a.v) ile Yahudiler arasında vuku bulan siyasi olaylar ve savaşları ele almaktadır. Bu çalışma özellikle Medine'de meydana gelen önemli olaylara ve savaşlara yoğunlaşır. Nuh Arslantaş'a ait olan **Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler**²¹ isimli eseri de burada zikretmek gerekir. Bu eser İslam öncesinde Yahudi Arap ilişkilerine siyasi açıdan ışık tutmaktadır. Ardından Peygamber (s.a.v) zamanında Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki siyasi ilişkileri açıklar. Aynı zamanda Müslümanlarla olan ilişkilerinde sarfı nazar ederek Yahudi topluluğunu içtimai, kültürel ve dini bakımdan oluşumunu irdeler.

Medine Yahudileri hakkında yapılan muasır çalışmalar siyasi ilişkilere diğer alakalara nispeten daha ağırlık vermesiyle öne çıkar. Araştırmamız bu yönüyle önceki çalışmalardan önemli oranda farklılaşmaktadır. Çalışmamızın odak noktası o zamanda Müslümanlar ile Yahudiler arasında günlük yaşamları, toplumsal-iktisadi ve kültürel faaliyetleri hususunda cereyan eden hadiselerdir.

Kaynakların yanı sıra çalışmamızla yakından ilişkili olan İbraniler, İsraili, Musevi ve Yahudi kavramlarına kısaca değineceğiz. Zikri geçen kavramlara ışık

¹⁸ Nadir Özkuyumcu, **Asr-ı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler**, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Editör: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.

¹⁹ Salih Musa Derdake, **el-Alâkatü'l-Arabiyye ve'l-Yehudiyye Hatta Nihâyeti Hulefai'r-Raşidin**, 1.Baskı, el-Ehliyye li'n-Neşri ve Tavzi', Umman, 1992.

²⁰ İsmail Hakkı Atçeken, **Hz. Peygamber'in Yahudilerle Münasebetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992.

²¹ Nuh Arslantaş, **Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler**, 1. Baskı, İstanbul, 2016.

tutmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz. Her dinin kendisini veya inananlarını tarif etmek üzere birçok isim kullanılmıştır. Bu isimlendirmelerin tarihi süreçteki anlamları hasebince zincirleme bir kullanımı görmekteyiz. Ele aldığımız topluluk için kullanılan isimler ise İbraniler, İsraililer, Museviler veya Musa'nın kavmi ve son olarak Yahudiler şeklindedir.²² Bunlar hakkında kısaca malumat verecek olursak şunları söyleyebiliriz:

İbraniler: Bazı araştırmacılara göre İbraniler şeklindeki isimlendirme Abir ismine nispet edilerek yapılmıştır. Rivayete göre Abir İbrahim (s.a)'ın dedelerinden kavmini Filistin'e getiren kişidir. Kenaniler lakabı da aynı topluluk için kullanılmıştır. İbrahim b. İbrahim el-İbrani şeklinde isimlendirmişlerdir. Bu isimlendirme Fırat nehrini geçip Filistin'e ulaşmalarından sonradır.²³ Bu ismin Tevrat'ta da onlar için kullanıldığını görmekteyiz. Oradan kaçıp kurtulan biri gelip İbrani Avram'a durumu bildirdi. Avram Eşkol'la Aner'in kardeşi Amorlu Mamre'nin meşeliğinde yaşıyordu. Bunların hepsi Avram'dan yanaydılar.²⁴ Buna binaen bu isim onlar için kullanılmıştır.

Bazı araştırmacılara göre ise İbrani kelimesi sülasi bir fiil olan “abera” dan türetilmiştir. Yolu kat etmek, vadiyi veya nehri geçmek anlamındadır. İbranice ve Arapçanın her ikisinde de dönüşüm ve intikal anlamlarını barındırmaktadır. Göçebe yaşayan bedevileri bu kelime ile nitelemişlerdir. Bu kelime tıpkı çölde ve badiyede yaşayanlar için kullanılan bedevi kelimesi gibidir. Aslen bedevi bir millet oldukları için Yahudilere bu isim verilmiştir. Onlar bir mekandan başka bir yere göç ederek yaşamlarını sürdürmekteydiler. Yerleşik hayata geçinde bu ismin kullanılmasından hoşlanmamışlardır. Çünkü onlara çöl hayatını hatırlatmaktaydı.²⁵

İbri veya İbrani isimlerinin birçok anlamı bulunmaktadır. Bazılarına göre İbraniler asılları Arap yarımadasından olan insan topluluğudur. Farklı zamanlarda el-Hilalü'l Hasib ve aynı şekilde Filistin bölgelerine yerleşmişlerdir. Genel anlamıyla Sami kabilelerin hepsini ifade etmektedir. İbrahim (a.s)'ın kavmi ve zürriyeti bu kabileler

²² Ahmed Suse, **Mufasssal el-Arab ve'l Yehudi fi't Tarihi Hakaiki Tarihiyyetin Tezharuha'l Mukteşefati'l Esariyye**, el-Verrak li'n Neşri, 1. Baskı, Beyrut, 2014, s. 75.

²³ Komisyon, **Kamusu'l Kitabî'l Mukaddesi**, Nuhbetün mine'l Üstazeti Zevî'l İhtisâs ve min'l Lahutiyyin, Daru's Sekafeti, 10. Baskı, Kahire, 1995, s. 596.

²⁴ **Yaratılış**, 14: 13.

²⁵ İsrail Welfanson, **Tarihu'l Lügati's Samiyye**, Matbaatü'l İtimat, 1. Baskı, Mısır, 1929, ss. 77, 78.

arasından çıkmıştır. Bu isimle anılmaları a'mın hass üzerine ıtlakı kabilindendir.²⁶ Burada bu kelimenin kadim ibrani dilinin delalet ettiği anlam için kullanıldığını zikretmemiz gerekir. Aynı şekilde İbrani edebiyatı içinde kullanılmıştır. İbranice yazılışı eski asırlardan itibaren başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir.²⁷

Beni İsrail: Babaları Yakub (a.s)'a istinaden Beni İsrail veya İsraililer diye isimlendirilmişlerdir. Yakub (a.s)'a İsrail ismi verilmişti. Bu isim "isra" ve "iy" kelimelerinden müteşekkil İbranice bir isim olarak kabul edilmektedir. Birinci kelimenin anlamı kul veya seçkindir. İkinci kelimeyle ise Allah kast edilmektedir. İki kelimenin bir araya gelmesiyle anlam "Abdullah" veya "Allah'ın seçtiği" şeklinde olmaktadır.²⁸ Tevrat'ta onun hakkında bu isim kullanılmıştır. Bunun sebebi Yakub'un yalnız kalmasıdır. Bir adam gün ağarınca kadar onunla güreştikten sonar onu yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki, güreşirken Yakub'un uyluk kemiği çıktı. Adam, "Bırak beni, gün ağarıyor" dedi. Yakub, "Beni kutsamadıkça seni bırakmam" diye yanıtladı. Adam "Adın ne?" diye sordu. O, "Yakub" dedi. Adam "Artık sana Yakub değil, İsrail denecek. Çünkü Tanrı'yla ve insanlarla güreşip onları yendin." Dedi. Yakub ise, "Lütfen adını söyler misin?" diye sordu. Ama, adam "Neden adımı soruyorsun?" dedi. Sonra Yakub'u kutsadı. Yakub, "Tanrı'yla yüzyüze görüştüm, ama canım bağışlandı" diyerek oraya Peniel adını verdi. Yakub Peniel'den ayrılırken güneş doğdu. Uyluğundan ötürü aksıyordu. Bu nedenle İsraililer bugün bile uyluk kemiğinin üzerindeki siniri yemezler. Çünkü Yakub, uyluk kemiğinin başındaki sinire çarpılmıştı.²⁹

Bu kıssa Tevrat'ta geçen efsane içerikli hikayelerdendir. Bu kıssa Yakub isminin İsrail ile değiştirilmesi için konmuştur. Ayrıca bu kıssada Uluhiyyetin teşbihi ve cesede bürünmesi ile İlahi kudrete iftira dikkat çekmektedir.³⁰

²⁶ Abdulvehhab Muhammed el-Müseyri, **Mevsuatü'l Yehudi ve'l Yehudiyyeti ve's Sayhuniyyeti**, Daru's Şuruk, 1. Baskı, Kahire, 1999, Cilt: 4, s. 112.

²⁷ Muhammed Halife Hasan Ahmed, **Tarihu'd Diyaneti'l Yehudiyye**, Daru Kuba li't Tıbaa' ve'n Neşri ve't Tevzii', 1. Baskı, Kahire, 1998, s. 23.

²⁸ Tantavi, ss. 11, 12.

²⁹ **Yaratılış**, 32: 24-32.

³⁰ Hasan Ahmed, s. 24.

Musevi: Musevi veya Kavm-i Musa isimlerine gelince bu isimlendirme İsrail isminin tedavülünden yaklaşık altı yüz sene sonra ortaya çıkmıştır. Olaylar hesaba katıldığında anlaşılmaktadır ki, yanlarında Heksus'un kalıntılarından büyük bir topluluk bulunmaktaydı. Bu topluluk, sürgün edilen ordudan müteşekkildiler. Bu topluluk ve Musa (a.s) Tevhid dini üzereydiler. Bu din Musa (a.s)'nın Mısır Firavunu Ahnatun'u bütün kainatın ilahına inanmaya davet ettiği dindi.³¹ Anlaşılan o ki bu ismi onlara Musa (a.s) aralarında olduğu için Firavun takmıştır.

Yahudi: Yakub (a.s)'ın Yahuda isimli oğlu, babasının öne geçirmesiyle diğer on bir kardeşini idare etmekteydi. Soyu ise diğer kardeşlerin soyuna hükmetmekteydi. Süleyman (a.s)'ın vefatından sonra iki memlekete göç etmişlerdi. Orşelim (Kudüs)'deki Yahuda memleketi Yahuda'nın ve Bünyamin'in soyundan müteşekkildi. Samire'deki İsrail memleketi ise diğer on kardeşin soyundan müteşekkildi. Asurluların eliyle son bulmasından sonra arda kalanlar Yahuda meliklerinin yönetimi altına girmiştir. Yahuda memleketi de Buhtunnasr'ın eliyle yıkılınca onları Babil'e sürdü. O vakitte Beni Yahuda olarak bilindiler.³² Kimileri Yahudi kelimesinin sevgi anlamındaki hevade yada tevbe anlamında tehevved kelimesinden geldiğini söylemişlerdir. "...biz Sana yöneldik..."³³ ayetini buna delil göstermişlerdir. Yani tevbe ettik anlamındadır. Bu isimle isimlendirilmelerinin sebebi olarak tevbeleri ve birbirlerini sevmeleri zikredilmektedir. Bazı yazarlarca Tevrat okurken sallandıkları için bu isimle anıldıkları da ifade edilmiştir.³⁴

³¹ Suse, s. 77.

³² Tantavi, s. 13.

³³ A'raf, 7/156.

³⁴ İbn Kesir, Cilt: 1, s. 183.

BİRİNCİ BÖLÜM

YESRİB'İN SAKİNLERİ

Arkeolojik kazılar ve bilimsel araştırmaların olmaması sebebiyle Yesrib'in İslam'dan önceki tarihi hakkında pek fazla bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Ayrıca yazılar ve tarihi belgeler çok az olduğu için şehrin tarihini kapsamlı bir şekilde anlamak zordur. Yesrib'in tarihi ile ilgili elimizde sadece güvenilir olmayan rivayetler vardır.³⁵ Medine tarihi hakkında güvenilir olarak sadece Hz. Muhammed'in hicretinden önceki yüzyıl olan altıncı yüzyılın başı gösterilebilir.³⁶

1.1. YESRİB YAHUDİLERİNİN KÖKENİ VE KİMLİĞİ

Arap Yarımadası'ndaki Yahudiler tarihlerine dair yazılı bir belge bırakmadı. Şayet bırakmışlarsa bile bu eserlerin henüz keşfedilmediğini söyleyebiliriz. Fakat istisnai olarak birkaç eser sayılabilir. Bu metinler Yahudiler ve Yahudilik hakkında hiçbir şey ortaya koymamaktadır. Ayrıca İbranice yazarların ve Yahudi din adamlarının hiçbirinin Cahiliye Dönemi Yahudileri hakkında kaleme alınmış herhangi bir eser bize ulaşmamıştır.³⁷ Arap Yarımadası'ndaki Yahudi tarihi konusundaki İsrail kaynaklarının sessizliği, Arap Yarımadası'ndaki Yahudilerin diğer Yahudilerden tamamen koptuğunu açıkça göstermektedir. Muhtemelen Yahudi tarihçilerin çoğu Arap Yarımadası'ndaki Yahudilerin diğer Yahudilerden tecrit edildiğine ve diğer Yahudilerin Arap Yahudilerinin imanda kendileri gibi olmadıklarını, bu sebeple Musa'nın yasalarına uymadıklarını ve Talmud'un hükümlerine boyun eğmediklerini düşünüyorlardı.

Kur'an-ı Kerim'de, Hadis şerhlerinde, haber ve biyografi kitapları dışında, Arap Yarımadası'ndaki Yahudilerle ilgili elimizde tarihi bir belge yoktur. Yahudilik tarihi ile ilgili Arapça materyaller İslam'dan uzak bir çağa kadar bulunmaz.³⁸ Bu nedenle Arap

³⁵ Şerif, s. 314.

³⁶ Tefik Beru, *Tarihu'l Arabi'l Kadim*, Daru'l-Fikr, 2. Baskı, Beyrut, 1996, s. 185.

³⁷ Cevad Ali, Cilt: 12, s. 89.

³⁸ Cevad Ali, Cilt: 4, s. 88.

Yarımadası'nın Yahudileri hakkındaki bilgiler İslamî kaynaklıdır. Bu bilgilerin verilme nedeni ise çoğunlukla Müslümanlarla olan çatışmalarıdır.

Peki bu Yahudiler kimlerdir? Yesrib'in asıl sakinleri mi? Yani Yesrib dışında yaşayan Yahudileştirilmiş Arap kabileleri ve sonra Yesrib'e gelenler mi? Yoksa Mısır ya da Filistin'den çıkan İsrailoğulları Yahudileri mi?³⁹

Tarihçiler ve araştırmacılar, Arap Yarımadası'nın kuzeyinde yaşayan Yahudilerin kimliği hakkında iki görüşe sahiptirler.

Birinci görüşe göre: Onlar Yahudileştirilmiş Arap kabileleridir. Diğer görüş ise onların köken olarak Arap olmadığı yönündedir. Köken olarak Arap olmadıkları bizce daha mantıklı bir görüştür. Zira bu görüş aşağıdaki kanıtlara dayanmaktadır:

1. Kur'an-ı Kerim Yesrib Yahudilerine İsrailoğullarını göz önüne alarak hitap etmiştir. Yüce Allah'ın dediği gibi: Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimeti hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim. Yalnız benden korkun. Elinizdeki Tevrat'ı tasdik edici olarak indirdiğimize (Kur'an'a) iman edin. Onu inkâr edenlerin ilki olmayın. Âyetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin ve bana karşı gelmekten sakının.⁴⁰

Ey İsrailoğulları! Bu nida, Hz. Muhammed'in çağdaş Yahudilere olan hitabıdır.⁴¹ İbn Kesir de bunu netleştirirken şöyle izah etmiştir: Allah İsrailoğulları'na İslam'a girmelerini ve Hz. Muhammed'e tabi olmalarını emretmekte, ataları İsrail'i ki o Allah'ın peygamberi Yakub'u anarak onları teşvik ve tahrik etmektedir.⁴²

Bu ve diğer ayetler İsrailoğulları ile ilgili⁴³, ve çevresi içinde yaşayan Yahudilerin İsrail'in oğulları olduklarını ve onların Araplardan gelmediğini iddia

³⁹ Abdülbâsit Bedr, **et-Târîhu's-Şâmil li'l-Medîneti'l-Münevvere**, Medine, 1993, Cilt: 1, s. 50.

⁴⁰ Bakara Sûresi, 2/40-41.

⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1127/1715), **Ruhu'l-Beyan**, Daru'l-Fikir, Beyrut, Cilt: 1, s. 117, Ayrıca bkz. Muhammed b. Cerîr Taberî (ö. 310/923), **Câmi'u'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân**, Müessesetü'l Risale, Beyrut, 2000, Cilt: 1, s. 554; Muhammed et-Tahir b. Aşur (ö. 1393/1973), **Et-Tahrir ve't-Tenvir**, Darul Tunusiye Linneşir, Tunus, 1984, Cilt: 1, s. 448.

⁴² İbn Kesir, Cilt: 1, s. 313.

⁴³ “İsrailoğullarına sor; biz onlara nice açık mucizeler verdik. Kendisine geldikten sonra kim Allah'ın nimetini değiştirirse, (bilsin ki) şüphesiz Allah, cezası pek çetin olandır.” (Bakara, 2/211). Bu ayette Hz. Muhammed'e hitaben, “İsrailoğulları'na sor” buyurulmaktadır. Ayrıca bkz. Eş-Şevkânî (ö.1250/1834), **Fethu'l-Kadîr**, Dar İbn Kesir-Dar El Kelimu Tayyip, Dimaşk-Beyrut, 1414, Cilt:1, s. 243; Tantavi, s. 58.

etmemizi sağlar. Çünkü sesleniş onları bu şekilde yönlendirerek onların babalarının soyundan geldiğini göstermektedir.⁴⁴

2. Arap tarihçileri Yesrib'deki Yahudi kabilelerinden veya Hicaz'ın diğer bölgelerindeki Arap soyağacından hiç bahsetmemiştir. Bu da Yahudilerin Arap olmadığının açık bir göstergesidir. Eğer onlar Arap olsalardı, başka kabilelere katılmaları imkansızdı. Çünkü Araplar'ın Arap olmayan kabilelere katılmaya isteksiz oldukları bilinmektedir. Bunun sebebi onların soylarını korumak istemeleri ve kendi kabileleri ile gurur duymalarıdır.⁴⁵

Fakat Arap yazarların Yemen'deki Yahudileştirilmiş Arap kabileleri ve Şam'daki Hristiyanlaşmış Arap aşiretlerinden bahsettiğini de görüyoruz. Bunun yanı sıra Yahudilerin, kendilerini Arap olarak kabul etmedikleri ve İsrailoğulları soyunu korumaya istekli olduklarını görüyoruz.⁴⁶ Benî Kaynuka'lılar, kendilerini Hz. Yusuf'un soyuna atfetmekteydiler.⁴⁷ Ayrıca Benî Nadir ve Beni Kurayza kâhinler olarak da bilinmekteydi. Çünkü onlar Hz. Musa'nın kardeşi kâhin Harun'un soyundan gelmektedirler.⁴⁸ Bu delili şu şekilde de destekleyebiliriz; Arap yazarlar Yahudi kabileleri veya üyelerinden birinin kabilesinden bahsettiklerinde, İsrailoğullarına atıfta bulunuyorlardı.⁴⁹ Üseyd b. Se'îye el-İsraili,⁵⁰ Cüreyc el-İsraili,⁵¹ Hayir Necre el-İsraili,⁵² Selme b. Selam el-İsraili,⁵³ Abdul Kuddus el-İsraili,⁵⁴ Muhayrik el-İsraili⁵⁵ Yamin b. Yamin el-İsraili⁵⁶ gibi isimler Müslüman olmalarına rağmen Arap yazarlarca

⁴⁴ Tantavi, s. 58.

⁴⁵ Şerifs. 325.

⁴⁶ Ahmed Zeğabi, **el-Unsuriye el- Yehudiye**, Mektebetu'l-Ubekan, 1. Baskı, Riyad, 1998, s. 24.

⁴⁷ Semhudi, s. 305.

⁴⁸ İsfehâni, Cilt: 22, s. 344.

⁴⁹ Hamdan, s. 23.

⁵⁰ İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), **el-İsâbe fi't-Temyizi's-Sahabe**, Daru'l-Kutubu İlmiyye, Beyrut, H. 1415, Cilt: 1, s. 235.

⁵¹ el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 1, s. 580.

⁵² el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 2, s. 128.

⁵³ el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 3, s. 124.

⁵⁴ el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 4, s. 316.

⁵⁵ el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 5, s. 46.

⁵⁶ el-Askalânî, **el-İsâbe**, Cilt: 6, s. 502.

İsrailoğullarına nisbet edilmişlerdir. Eğer bu şahıslar Arap olsalardı, İsrailoğullarına nispet edilmezlerdi.⁵⁷

3. İbranice dilinin Arapça ile birlikte kullanılması hasebiyle, Hz. Peygamber Zeyd b. Sabit'i İbranice öğrenmesi için görevlendirmiştir.⁵⁸ Bu konuyla ilgili bir rivayet şöyledir: “Zeyd dedi ki: Bu dili öğrendikten sonra Rasûlullah, Yahudilere mektup yazacağı zaman onu ben yazardım ve Yahudiler Rasûlullah’a mektup yazdıkları vakit onları Rasûlullah’a ben okurdum.⁵⁹

Hicaz bölgesinde Arapça dilin yanında başka bir dilin varlığı aynı zamanda farklı bir milletin de varlığının kanıtıdır. Bu demektirki Hicaz’daki Yahudiler, Arap bir kökene sahip değillerdir.

4. Yahudilerin başlarına bir musibet gelmesi endişesiyle sığınmak için kaleler inşa ettikleri söylenmektedir. Şayet onlar Arap olsalardı, onlara destek olacak bir kabile olurdu. Kalelere gerek kalmazdı. Başka bir deyişle Yesrib’deki Yahudiler yabancı bir kavim olduğu için Bedevi kabilelerinin onlara saldıracağı korkusuyla kaleler inşa ettiler.⁶⁰

Yesrib’deki Yahudiler ve Hicaz bölgeleri Arapları arasında bir aşiret kabilesi bulunmamaktaydı. Şehirdeki ve Hicaz topraklarındaki Yahudiler ile Araplar arasında aşiret kabileciliğine sahip olmadılar. Arap kabileleriyle olan bağlantıları ortak bir ittifak ve çıkarlarla ilişkiliydi. Bu nedenle, Hz. Peygamber’in onlara karşı savaştığı ve bazılarını şehirden attığı zaman, onlar arkalarında Arap kabilelerini bulamamışlardı, Hatta şehir dışına çıktıklarında, Arap kabilelerine gitmemişler bunun yerine Hayber ve Taima Vadisi’nde bulunan köylerindeki kardeşlerine gitmişlerdi.⁶¹

⁵⁷ Sami Hamdan, **Yehud el-Medine fi'l-Ahdi Nebeviyye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İslam Üniversitesi, Gazze, 2004, s. 23.

⁵⁸ Hamdan, s. 24.

⁵⁹ Muhammed bin İsa Et-Tirmizi (ö.279/892), **Sünen-i Tirmizi**, Thk. Ahmet Muhammed Şakir, Şirketu'l-Mektebet ve Matba'a't-Musatfal Babi el-Halebi, 2. Baskı, Mısır, 1975, Bölüm, İsti'zan ve'l Adab, Bâb No: 22, Cilt: 5, Hadis No: 2715, s. 67.

⁶⁰ el-Vekil, ss. 51-52.

⁶¹ Şerif, s. 251.

5. Bazı araştırmacılara göre Yesrib Yahudileri ile onların ataları arasındaki ahlaki açıdan büyük benzerlik ve zaman, yer, şahsiyat ve olaylar arasındaki fark olmasaydı, kimse onları Arap kabilelerinden ayırt edemezdi.⁶²

1.2. YAHUDİLERİN ARAP YARIMADASINA GELİŞ SEBEPLERİ

Yahudilerin Arap yarımadasına göçmelerinden bahsedeceksek öncelikle geliş sebepleri üzerinde konuşmamız gerekecektir. Bazı tarihçiler Yahudilerin Arap yarımadasına geliş sebeplerinin dini olduğunu iddia ederken bazıları asıl nedenin iktisadi ve siyasi olduğunu savunmaktadır. Her iki görüş sahipleri de söylemlerine tarihi haber ve rivayetleri delil olarak göstermektedirler. Buna göre tarihçiler Yahudilerin Arap yarımadasına geliş tarihi ve sebepleriyle alakalı birçok tarihi rivayet zikretmektedirler.

Bu rivayetlerden birine göre Musa (a.s) İsrail oğullarından bir grupla beraber hac ettikleri zaman Medine'ye uğradılar. Medine'nin, Tevrat'ta geleceği bildirilen son peygamberin beldesinin vasıflarını taşıdığını gördüler. İçlerinden bir grup bunu Medine'de kalmaları için bir işaret olarak kabul etti. Böylece Ben-i Kaynuka çarşısı denilen bölgeye yerleştiler.⁶³

Yahudilerin bir kısmını, gelecek olan peygamberi beklemek üzere, Musa ile beraber olmaktan geri kaldıklarını belirten bu rivayet pek makul görünmemektedir. Çünkü Yahudiler o vakitte henüz hayatta olan ve onlarla beraber yaşayan bir peygamberle birlikteydiler. Eğer amaçları Allah'ın sevabını kazanmaksa yanlarındaki hayatta olan peygambere yani Musa(a.s)'a itaat ederler ve başkasını beklemek için ondan geri kalmazlardı.⁶⁴

Siyer âlimlerinin Ebu Hureyre'den naklettiği başka bir rivayete göre Buhtunnasr Yahudilere zulmedip onları zelil bir duruma düşürünce, yeryüzüne dağılmak zorunda kaldılar. Kitapları Tevrat'ta vasıfları belirtilen Muhammed peygamberin Arap

⁶² Ahmed Zeğabi, s. 20; Ayrıca bkz. el-Vekil, s. 50.

⁶³ Semhudi, s. 293.

⁶⁴ Bedr, s. 53.

köylerinden birinde ortaya çıkacağı yazmaktaydı. Kitapta yazdığına göre son peygamberin geleceği şehir hurma bahçeleri bulunan bir şehirdi. Şam'dan çıktıklarında, Şam ile Yemen arasında kalan her hurma bahçeleri bulunan şehri son peygamberin geleceği şehre benzeten grup oraya yerleşti. Her grup yerleştiği şehirde Muhammed (s.a.v)'in geleceğini ve ona tabi olacaklarını ümit ediyordu.⁶⁵

Yahudilerin yerleştiği Arap yarımadasının kuzey batısına düşen bu farklı şehirler ticaret yolu üzerinde, sulak ve yemyeşildi. Güneyde Eyle yani Akabe'nin kuzey doğusuna düşen Cerba'da ikamet ettiler. Bazıları da Eyle'nin güney doğusunda yakın bir bölge olan Mekna'ya yerleştiler. Sonra güneye, Teyme, Fedek, Vadi'l Kura ve Hayber'e doğru uzanan hattı yurt edinmişlerdir. Çoğunluğu ise Yesrib'te bulunmaktaydı.⁶⁶

Yerleşim yerlerini bu şekilde seçmelerinin sebebi ticaret ve ziraatla meşgul olmalarıydı. Dolayısıyla yerleşecekleri yerlerin ticaret yolu üzerinde bulunmaları ve zengin topraklar olmaları doğaldı. Yahudilerin Arap yarımadasında yerleştikleri bölgelerin stratejik yerler olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı Arap yarımadasında gönderilecek olan peygamberin aslında Yahudiler açısından ticaret kadar önemli olmadığını söylemek mümkündür.

Yakut el-Hamevi'nin naklettiğine göre Ben-i Kurayza Yahudileri bir zaman öylece kaldılar. Sonra Rumlar Şam'ı işgal edip İsrail oğullarından büyük bir çoğunluğu öldürdüler. Bunun üzerine Ben-i Kurayza, Ben-i Nadir ve Ben-i Hedl Yahudileri Şam'dan Hicaz'daki İsrail oğullarının yanına beraber yaşamak için kaçtılar. Şam'dan çıktıkları vakit Rum kralı ordusuna onları yakalayıp geri döndürmeleri emrini verdi. Fakat Yahudileri ellerinden kaçırdılar.⁶⁷

Yine Yakut el-Hamevi bazı Hicazlı Yahudi âlimlerin Medine'ye yerleşmelerinin sebebini şöyle aktarır: Rum Kralı İsrailoğullarını kuşatınca Ben-i Harun'dan bir kıza talip olmuştu. Yahudilerin dinine göre Hristiyanlarla evlenilmezdi. Fakat İsrailoğulları Rum kralından korktukları için ona hediyeler verip misafir etme şerefini onlara

⁶⁵ Semhudi, s. 298.

⁶⁶ Derdake, s. 108.

⁶⁷ Yakut el-Hamevi (ö.626/1229), **Mu'cemu'l-Büldan**, Thk. Mustafa Esika ve Diğerleri, 2. Baskı, Dar-u Sadır, Beyrut, 1995, Cilt: 5, s. 84.

vermesini istediler. Kral yakın korumalarıyla gelince onlar ansızın Kralı öldürerek. Hicaz'a kaçtılar ve oraya yerleştiler.⁶⁸

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre Yahudilerin Arap yarımadasına göçleri dini olmaktan çok siyasi özelliğe sahiptir.⁶⁹ Şam diyarının Hicaz'a doğal bir uzantısı vardı. Dolayısıyla Şam ehlinin Hicaz'la ve Hicaz ehlinin Şam halkı ile irtibatının olması hasebiyle Yahudi gruplarının ticaret için Arap yarımadasına gitmeleri ve orada kalarak sulak ve verimli arazilerde ikamet etmeleri gayet doğaldır.⁷⁰

Rumların baskılarından dolayı yurtlarını terk etmeye mecbur kalan İsrailoğulları için Arap yarımadasına yönelmekten başka çözüm yoktu. Bütün yönlerden yolları kapalıydı ve sığınacakları başka bir bölge kalmamıştı. Önlerinde deniz, arkalarında ise Babilliler vardı. Eşveriler ise üst taraftaydı. Güneye yani Arap yarımadasına sığınmaktan başka çare yoktu.⁷¹

Miladi birinci yüzyılda Romalılar Suriye ve Mısır'a, ikinci asırda da Yahudilerle İnbat devletine hâkim olduktan sonra Yahudilerin karşılaştıkları siyasi olaylar onların bir kısmının Arap yarımadasına çıkmalarını sağladı. Arap yarımadası Roma hakimiyetinden uzaktı. Aynı zamanda Yahudiler Arapları İsmail'in soyundan olarak görüyorlardı. Kendileri ise İshak'ın soyundan gelmekteydiler. Dolayısıyla her iki toplulukta İbrahim (a.s)'ın zürriyetinden oldukları için birbirlerinin akrabalarıydılar.⁷²

Tüm bu belgelere rağmen Dr. Münir Gadban, Yahudilerin Yesrib'te niçin hiçbir eser bırakmadıklarını sorgulamaktadır. Gerçekten de Yesrib'te Yahudilere dair ne yazılı bir eser ne bir rumuz ne ibadethane ne de merkez bulunmaktadır. Dr. Münir'e göre Yahudiler Yesrib'e daimî ikamet için yerleşmemişlerdi. Yaşadıkları bütün asırlar boyunca Filistin'e dönme emelini taşımışlar ve onları Arap hücumlarından koruyacak yerlerin dışında başka yerlere yerleşmemişlerdir. Bunun yanında onlar Medine'de hiçbir

⁶⁸ Yakut, Cilt: 5, s. 84.

⁶⁹ Riyaz Mustafa Ahmet Şahin, "En-Neşatu'l-İktisadi li'l-Yehudi bi'l-Hicaz", **Mucelletu'l-Cami'a İslamiyye**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2004, s. 25.

⁷⁰ Basil Taha Casim, "el-Fealiyyatü'l-İktisadiyye li'l-Medineti'l-Münevvere", **Mucelletu'l-Cami'a Tikrit li'l-Ulumi'l-el-İnsaniyye**, 2010, Cilt:17, Sayı: 8, s. 431.

⁷¹ el-Vekil, s. 42.

⁷² Muhammed Beyyumi Mihran, **Dirasâtun fi Tarihi'l-Arabi'l-Kadim**, Daru'l-Ma'rifeti'l-Cem'iyye, İskenderiye, 1988, s. 400.

şekilde yazılı bir eser de bırakmamışlardır. Bu sebepler Rasulullah (s.a.v) onları Medine’den sürdüğü vakit oradan ayrılmak hususunda zorlanmamışlardır.⁷³

Yahudilerin Şam bölgesinden göçleri aslında kendilerine yapılan zulüm ve baskılardan bir kaçış niteliğinde idi. Onlar beldelerinden çıkmak zorunda kaldıkları vakit durum normale dönene kadar sığınacakları bir bölgeye taşınıp, sonrasında ise yurtlarına geri dönmeyi planlıyorlardı. Bu rivayetlerden Yahudilerin Arap yarımadasına geliş sebepleri siyasi kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

Bir topluluğun iktisadi veya siyasi hiçbir sebep olmaksızın toprakları terk etmeye cüret etmeleri makul değildir. Özellikle de yol güvenliliğinin olmaması sebebiyle göçün bir topluluğa çok pahalıya mal olacağı eski asırlarda anlamsızdır. Tarih boyunca kavimler ya geçim sebebiyle ya da güvenlik sebebiyle yurtlarını terk etmişlerdir. Buna göre din, kitap ve peygamber sahibi bir kavmin aslen sahip olduğu şey için kendi yurtlarını terk etmesi nasıl anlaşılabilir?

Yahudi tarihine baktığımız zaman göçün eski ve yeni zamanda onlar için garip bir durum olmadığını görürüz. İçlerine kapanıklıklarının ve başkalarının onlara baskı ve zulümlerinin sebebi aralarındaki düşmanlıktır. Bu sebeple onlar diyar diyar göç etmişlerdir.

Arap yarımadasındaki Yahudilerin köklerine dair farklı görüş ileri sürenler de olmuştur. Bazı tarihçiler onların Yahudileşmiş Araplar olduklarını ifade etmişlerdir. Bu görüş açısından bakıldığında Arap yarımadasında gönderilecek olan yeni peygamberi beklemek için göç ettiklerini belirten birinci görüş isabetli görünmemektedir.

Şayet Arap yarımadasına göçleri dini bir gerekçeyle dayanıyorsa Yahudiler niçin Rasulullah (s.a.v)’e Medine’ye geldiğinde iman etmemişlerdir? Eğer onların asıl amacı gönderilecek olan peygamberi beklemek olsaydı onun risaletini ve davetini inkâr etmezlerdi. Yine Hz. Muhammed Mekke’de peygamber olarak gönderildiği halde Yahudilerin Mekke’ye yerleşip uzun süre orada yaşamamış olmaları da merak konusudur. Fakat onlar Yesrib’i seçtiler. Çünkü Mekke’ye nazaran Yesrib ziraata elverişli bir şehirdi. Mekke’nin ise siyasi ve sosyal hayatına bedevilik hâkimdi.⁷⁴

⁷³ Yasin Kadban, **Medinetü Yesrib Kable’l-İslam**, Daru’l-Beşir, Ürdün 1993, s. 86.

⁷⁴ Nura bnt. Abdulmelik b. İbrahim eş-Şeyh, s. 29.

Sonuç olarak Yahudilerin Filistin'den dışarıya göçleri güvenlik endişesine ve siyasi şartlara dayanmaktadır. Onların son derece verimli olan Filistin topraklarını terk etmeleri çok zordu. Bu, ancak karşı koyamayacakları harici bir müdahalenin onları mecbur bırakmaları ya da iç savaşların onlardan bir grubu bölgeyi terk edip Filistin dışında başka yerlere yönelmeyi zorunlu kılması sebebiyle⁷⁵ olabilirdi.

1. 3. YAHUDİ KABİLELERİ

Arap yarımadasındaki Yahudi tarihinden bahsettikten sonra orada bulunan Yahudi kabilelere ışık tutmamız faydalı olacaktır. Bu kabileler kimlerdir? Sayıları kaçtır? Diğerlerine nispetle Müslümanlarla en çok problemlileri kimlerdir? Yahudiler Yesrib'in etrafında birçok kabile şeklinde toplanmışlardır. Bu kabilelerin tamamı hakkında yeterli malumatlar bize kadar ulaşmamıştır. Biz burada en mühim olanlarını merkeze alacağız. Özellikle Müslümanlarla problem yaşayanlar çalışmamıza konu olacaktır. Semhudi'nin zikrettiğine göre yirmiden fazla Yahudi kabilesi bulunmaktaydı.⁷⁶

1.3.1. Beni Nadir ve Beni Kurayza Yahudileri

Evs ve Hazrec kabileleri Medine'ye yerleştiğinde burada Yahudilerden Beni Kurayza, Beni Nadir, Beni Mahmem, Beni Za'vera, Beni Kanuka', Beni Hicr, Beni Sa'lebe, Ehl-ü Zehra, Ehl-ü Zebale, Ehl-ü Yesrib, Beni Kasis, Beni Nağısa, Beni Masike, Beni Kuma', Beni Zeydü'l Lat (Abdullah'ın kabilesidir), Beni Akve ve Beni Merane kabileleridir.⁷⁷ İslam kültürüne ait kitaplarda bu kabilelerden üçünün daha çok yer tuttuğunu görmekteyiz. Bunlar Beni Kaynuka', Beni Kurayza, Beni Nadir'dir. Bu üç kabile Medine'deki kabilelerin en meşhurları olarak kabul edilmektedir.

Tarihçilerin aktardıklarına göre İsrailoğulları dağılınca Beni Kurayza ile Beni Nadir Yesrib'e gelmişlerdi. Nesepleri Musa b. İmran peygamberin kardeşi Harun b.

⁷⁵ Derdake, s. 103.

⁷⁶ Semhudi, s. 308.

⁷⁷ Muhammed b. Neccar, s. 30.

İmran peygambere dayanmaktadır.⁷⁸ Aynı şekilde kendisine dayandıkları dedeleri Harun b. İmran kahin olduğu için Kahinler diye isimlendirilmişlerdir.⁷⁹ Beni Kurayza Medine'deki Yahudi kabilelerin en büyüklerindendir.⁸⁰ Rivayet edildiğine göre Beni Kurayza ile Beni Nadir yerleşmek üzere bölgeye gelen ilk kabilelerdir. Ancak onlar mıntıkayı beğenmedikleri için yeni bir bölge bulması için araştırmacılar görevlendirdiler. Araştırmacı, Bathan ile Mehzur bölgesini keşfederek onlara “Size münasip bir bölge buldum” dedi. Bunun üzerine Beni Nadir, Bathan’a, Beni Kurayza ise Mehzur bölgesine yerleşti.⁸¹

Hicretin üçüncü, bir başka rivayete göre dördüncü senesinde Rasulullah (s.a.v) aralarındaki anlaşmayı bozdukları için Beni Nadir’i sürgün etmiştir. Rasulullah (s.a.v) Beni Amir kabilesinden adam öldüren iki kişiden diyet alma konusunda yardım istemek üzere Beni Nadir kabilesine gitmişti. Çünkü onlar Ömer b. Ümeyye ed-Damri’yi öldürmüşlerdi. Beni Nadir ile Beni Amir arasında Rasulullah (s.a.v) imzaladığı dokunulmazlık anlaşması vardı. Nebi (s.a.v) gelince Yahudiler “Evet Ey Ebu’l Kasım istediğin hususta sana yardımcı olacağız” dediler. Bunun üzerine bir evin duvarının dibine oturmaya gittiler. Beni Kurayza, Hz. Peygamber’i gafil avlayarak öldürmek için kendi aralarında anlaşarak “Evin üzerine çıkarak duvar dibinde oturan şu adamın başına bir taş atarak bizi kurtaracak kimse yok mu?” dediler. Amr b. Cehhaş b. Ka’b bu görevi üstlendi. Taşı atmak üzere evin damına çıktı. Bu durumun haberi Rasulullah (s.a.v)’e semadan iletildi. O da oradan kalkıp Medine’ye döndü. Müslümanlara haber verip savaş hazırlığı yapmalarını ve Yahudilere hücum etmek üzere yola çıkmalarını emretti. Peygamber (s.a.v) Yahudileri kalelerinde kuşattı. Bunun üzerine korkuya kapıldılar ve Rasulullah (s.a.v)’den yanlarına bir deve yükü eşya alarak Medine’yi terk etme

⁷⁸ Mutahhar b. Tahir el-Makdisi (ö.355/966), **el-Bed’ü ve’t Tarih**, Mektebetü’s Sekafetü’d Diniyye, Bor Said, Mısır, t.y., Cilt: 4, s. 129.

⁷⁹ Cameleddin Ebu’l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi (ö.597/1201), **el-Muntazam fi Tarihi’l Mülûki ve’l Ümem**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru Kütübi’l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1992, Cilt: 1, s. 375.

⁸⁰ Salih Ahmed Ali, **el-Hicazu fi Sadri’l İslam Dirasatün fi Ahvalihi’l Umraniyye ve’l İdariyye**, Müessesetü’r Risale, 1. Baskı, Beyrut, 1990, s. 502.

⁸¹ İsfehâni, Cilt: 22, s. 344; Yakut, Cilt: 5, s. 234.

karşılığında canlarının bağışlanmasını istediler. Nebi (s.a.v) bunu kabul etti. Böylece Medine'yi terk ederek bir kısmı Hayber'e bir kısmı da Şam tarafına gitti.⁸²

Beni Kurayza Ahzab savaşı esnasında Rasulullah (s.a.v) ile yaptığı anlaşmayı bozdu. İhanet ederek Mekke müşriklerine Uyeyne b. Hısn ve Ebu Süfyan b. Harb'e "Sabit kalınız. Müslümanlara bölgelerinde muhalefet edeceğiz" diye yazdılar.⁸³

Nebi (s.a.v) Hendek gazvesinden dönünce silahını koyup gusletmişti. Cebrail (a.s) gelerek şöyle söyledi: "Silahını mı bıraktın? Allah'a yemin olsun ki biz henüz bırakmadık. Onlara doğru yola çık." Rasulullah (s.a.v) "Nereye?" diye sordu. Cebrail (a.s) "Buraya" diyerek Beni Kurayza'yı işaret etti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) Beni Kurayza üzerine gazaya çıktı.⁸⁴ Hicretin beşinci yılında Rasulullah (s.a.v) Beni Kurayza'nın üzerine yürüdü. Üç bin kişiydiler. Onları şiddetli bir şekilde kuşattı. Kurayza, kurtuluş yolu bulamayınca istişare etmek için kendilerine birinin gönderilmesini istediler. Rasulullah (s.a.v)'ın verdiği hükme boyun eğerek kalelerinden indiler. Rasulullah (s.a.v) ise esirlere ne yapılacağı hususunda Sa'd b. Muaz'ı seçmişti. Sa'd (r.a) Yahudilerin savaşan erkeklerinin öldürülmelerine, kadınlarının ve çocuklarının ise esir edilerek mallarına el konmasına hükmetti. Rasulullah (s.a.v) Sa'd (r.a)'a hitaben şöyle buyurdu: "Allah'ın yedi kat seması üzerinden hükmettiği ile hükmettin."⁸⁵

1.3.2. Beni Kaynuka

Beni Kaynuka da bir Yahudi kabilesidir. İbn Hacer neseplerini Yusuf (a.s)'a dayandırmaktadır.⁸⁶ Bathan köprüsünün sonunda bulunan Âliye tarafından yaşamaktaydılar.⁸⁷ Aktarıldığına göre bu kabile Yahudi kabileler arasında en cesur, en

⁸² İbn Hişam, Cilt: 2, ss. 191, 192; Vakıdî, Cilt: 1, ss. 363, 383.

⁸³ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038). **Delailü'n Nübüvve**, Thk. Muhammed Ravvas Galaci ve Diğerleri, Darun'n Nefais, 2. Baskı, Beyrut, 1986, Cilt: 1, s. 504, Hadis No: 436.

⁸⁴ Buhari (ö.256/870), **Meğâzî**, Bâb No: 30, Cilt. 5, s. 111, Hadis No: 4117.

⁸⁵ Ebu Abdillâh Muhammed b. Sa'd (ö.230/845), **et-Tabakâtu'l-Kübrâ**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Nşr. Dar'ul-Kutub'il-İlmiyye, Beyrut, 1990, Cilt: 2, ss. 57, 58.

⁸⁶ İbn Hacer, **el-İsabe**, Cilt: 7, s. 129.

⁸⁷ Semhudi, s. 305.

zengin ve en zalim olanıdır.⁸⁸ Beni Kaynuka'nın ziraat arazileri ve hayvanları yoktu. Onlar ticaret ve kuyumculukla uğraşmaktaydılar. Yani mallarıyla çalışmaktaydılar.⁸⁹

Rasulullah (s.a.v) hicretinin ikinci senesinde Beni Kaynuka'yı Medine'den çıkarmıştır. Çünkü aralarındaki anlaşmaya ihanet etmişlerdi. Nebi (s.a.v) Medine'ye hicret ettiğinde Yahudilerin hepsiyle uzlaşmış ve aralarında bir anlaşma metni imzalamışlardı. O, müttefikleriyle buluşmuş ve onlara bazı şartlar koşarak eman vermişti. Bu şartlardan birisine göre onlar Müslümanlara düşmanlık yapmayacaklardı. Müslümanlar Bedir savaşından Medine'ye zaferle dönünce Yahudiler haddi aşmış ve anlaşmaya ihanet etmişlerdi.⁹⁰ Rasulullah (s.a.v) Beni Kaynuka Yahudilerini çarşılarında topladı ve onlara şöyle seslendi: "Ey Yahudi topluluğu! Allah katından Kureyş üzerine inen gazaptan sakının! Müslüman olunuz. Zira benim Allah'ın peygamberi olduğumu bilmektesiniz. Bu, kitabınızda da yazmaktadır. Allah bu konuda sizi sorumlu tutmuştur." Yahudiler şöyle karşılık verdiler: "Ey Muhammed sen bizi kendi kavminle karıştırıyorsun. Savaş bilmeyen bir topluluğu yenmiş olman seni aldatmasın. Allah'a yemin olsun ki eğer bizimle savaşacak olursan asıl savaşçıları göreceksin!"⁹¹

Yaşanan bazı olaylar Beni Kaynuka Yahudilerinin Müslümanlara kin gütmelerine sebep olmuştu. İbn Hişam'ın naklettiğine göre Arap bir kadın, malını satmak üzere Beni Kaynuka pazarına gelmişti. Bir kuyumcuya girdi. Yahudi ondan yüzünü açmasını istedi. Kadın reddetti. Bunun üzerine kuyumcu elbisesinin ucunu kadının sırtına düğümledi. Kadın ayağa kalkınca üzeri açıldı. Yahudiler kahkaha attılar. Kadın çığlık attı. Bunu gören bir Müslüman Yahudi'ye saldırarak onu öldürdü. Yahudiler de o Müslümanı öldürdüler. Öldürülen Müslümanın ahalisi Müslümanlara durumu aktardı. Duruma öfkelenen Müslümanlarla Yahudiler arasında sürtüşme oldu.⁹²

⁸⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdalbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Şehabeddin b. Muhammed ez-Zurkani (ö.1122/1710), **Şerhu'z Zurkani ale'l Mevahibu'l Leduniyye bi'l Minehi'l Muhammediyye**, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut-Lübnan, 1996, Cilt: 2, s. 348.

⁸⁹ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsi el-Kurtubi (ö.456/1063), **Cevamiu's Siyreti ve Hamsu Resail Uhra li İbn-i Hazm**, Thk. İhsan Abbas, Daru'l Mea'rif, 1. Baskı, Mısır, 1900, s. 154.

⁹⁰ Vakıdî, Cilt: 1, s. 176.

⁹¹ İbn İshak, ss. 313, 314.

⁹² İbn Hişam, Cilt: 2, s. 48.

Ben-i Kaynuka' kalelerine çekildi. Rasulullah (s.a.v) üzerlerine yürüdü ve onları kuşattı. Kuşatma on beş gün boyunca şiddetli bir şekilde devam etti. Yahudilerin kalbine korku düştü. Nebi (s.a.v) onları sürgün etti ve kibirleri yüzünden burunları sürtüldü.⁹³ Beni Kaynuka Yahudilerinin sürülmelerinden sonra Medine'de artık bir Yahudi tehlikesi olasılığı kalmamıştır.⁹⁴ Aktarılanlardan anlaşıldığına göre Yahudilerin Medine'den sürülme sebebi İslam'a girmeyi reddetmeleri değildir. İslam onlarla barış içinde yaşamayı kabul etmişti. Rasulullah (s.a.v) hiçbir Yahudi'ye Medine'de kalmasına karşılık Müslüman olmasını şart koşmamıştır. Bilakis sürgün edilmelerinin sebebi düşmanlıklarını izhar etmeleridir. Bu taşkınlıklarıyla Medine'nin emniyetini ihlal etmiş ve düşmanlıklarını açıktan yapmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) Medine'de onlarla beraber yaşamanın imkansız olduğunu düşünmüştü.⁹⁵

1.3.3. Hayber Yahudileri

Hayber, Yesrib'in kuzeyinde yüz mil mesafede bir vahadır. Sakinlerinin tamamı olmasada çoğunluğu Yahudi'ydi. Kabileleri konusunda elimizde yeterli malumat bulunmamaktadır. Hepsi bir kabileye mi mensuptu yoksa farklı kabilelere mensup Yahudilerden mi oluşmaktaydı? Kesin bir şekilde bilinmemektedir. Hayber'in zirai tabiatı, sakinlerini kuyuların ve ziraata elverişli topraklar civarına dağınık bir şekilde yerleşmeye zorlamıştır. Dolayısıyla Hayber dağınık köylerden müteşekkil bir şehirdi.⁹⁶

Hicretin yedinci senesinde Rasulullah (s.a.v) Hayber'e gaza etmek üzere Müslümanlara hazırlanma emri verdi. Müslümanlar Hayber'e ulaştıkları gece harekete geçmeden sabahladılar. Yahudiler işlerine gitmek için kale kapılarını açıp dışarı çıkınca Rasulullah (s.a.v)'in ordusuyla karşılaşınca korkudan kalpleri şiddetle çarpmaktaydı. Hemen kalelerine kaçıp sığındılar. Bunun üzerine Nebi (s.a.v) "Allahu Ekber! Hayber harap oldu" buyurdular. Burada birçok kale bulunmaktaydı. Müslümanlar bütün bu

⁹³ Vakidi, Cilt: 1, ss. 177, 180.

⁹⁴ Özkuyumcu, Cilt: 2, s. 204.

⁹⁵ Ekrem Ziya el-Amri, **Es-Siyretü'n Nebeviyyetü's Sahihatü Muhavileten li'Tadbiki Kavaidi'l Muhaddisine fi Nakdi Rivayati's Siyreti'n Nebeviyyeti**, Mektebetü'l Ulumi ve'l Hikemi, 6. Baskı, Medine, 1994, ss. 300, 301.

⁹⁶ El-Müseyyri, Cilt: 4, s. 234.

kaleleri birbiri ardınca fethettiler.⁹⁷ Rasulullah (s.a.v) onlarla sulh imzaladı. Yahudiler mahsullerin yarısını Müslümanlara verme koşuluyla Hayber’de kalmayı talep ederek şöyle söylediler: “Biz ziraatı sizden daha iyi bilmekteyiz.” Peygamber (s.a.v) kendisi dilediği vakitte Hayber’i terk etmeleri koşuluyla onların tekliflerini kabul etti.⁹⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi Medine’den sürülen Beni Nadir’in bazı önderleri Hayber’e gitmişlerdi. Orada istikrar sağlayınca Hayber’liler onlara itaat etmişti.⁹⁹ Görünen o ki Hayber’liler üzerinde onların tesirleri vardı. Bunun yanı sıra onların verdikleri kararlar etkili olmaktaydı. Mekke müşriklerini Nebi (s.a.v)’ye karşı kıskırtıp Hendek savaşının meydana gelmesine sebep olanlar da onlardı. Mekke’ye giderek onlarla beraber olacaklarına dair müşriklere vaatte bulunmuşlardı. Aynı amaçla Gatafan ve Süleym kabilelerine de gitmişlerdi.¹⁰⁰ Böylece askeri emir ve provoke merkezine dönüşmüştü. Müslümanların Hayber’e yönelmelerine sebep olan en önemli etken buydu.¹⁰¹

1.3.4. Fedek, Vadi’l Kura ve Teyma Yahudileri

Yahudilerin Fedek, Vadi’l Kura ve Teyma gibi diğer yerleştikleri bölgeler küçük vahalardan oluşmaktaydı. Buralarda sınırlı sayıda Yahudi bulunmaktaydı. Bununla birlikte onların kültürel ve siyasi konumlarına dair net bilgilere sahibiz.¹⁰² Rasulullah (s.a.v) Hayber’den dönünce Muhaysa b. Mesud el-Ensari’yi İslam’a davet etmek üzere reisleri Yuşa b. Nun’a, Fedek Yahudilerine gönderdi. Bunun üzerine onlar, yıllık hurma ürünlerinin yarısını Müslümanlara vergi vermek üzere sulh ettiler.¹⁰³

Rasulullah (s.a.v) Hayber’den ayrılınca aynı şekilde Vadi’l Kura’ya gelerek oradaki Yahudileri de İslam’a davet etti. Onlar bu daveti kabul etmeyerek Müslümanlarla savaştılar. Böylece Rasulullah (s.a.v) Vadi’l Kura’yı da fethetti.

⁹⁷ İbn Sa’d, Cilt: 2, s. 81.

⁹⁸ İbn Hişam, Cilt: 2, s. 337.

⁹⁹ İbn Hişam, Cilt: 2, s. 191.

¹⁰⁰ İbn Sa’d, Cilt: 2, s. 50.

¹⁰¹ Safiyyurrahman el-Mübarekfuri, **Er-Rahiku’l Mahtum**, Daru’l Hilal, 1. Baskı, Beyrut, t.y., s. 333.

¹⁰² El-Müseyyri, Cilt: 4, s. 234.

¹⁰³ Belazuri, ss. 38, 39.

Hayberlilerle yapılan anlaşmanın aynısı onlarla da yapıldı.¹⁰⁴ Teyma Yahudileri Vadi'l Kuralıların başlarına gelenleri duyunca savaşmaksızın cizyeye razı oldular. Böylece beldelerinde ve toprakları ellerinde kaldı.¹⁰⁵

Vakıdî'nin Meğazi isimli eserinde naklettiğine göre Rasulullah (s.a.v) Hayber üzerine yürümek için hazırlık yapınca bu, Medine'de Rasulullah (s.a.v) ile uzlaşan Yahudilere ağır geldi.¹⁰⁶ Bu rivayetten anlaşıldığına göre o vakitte Medine'de Yahudi bulunmaktaydı. Muhtemelen bir kabile oluşturmayaacak kadar az bir grup olmalı. Başka bir deyişle Medine'de Müslümanların ilerleyişini siyasi olarak tehdit edecek bir kemiyete sahip değillerdi.

İbn-i Hacer, Ebu Hureyre (r.a) hadisini şerh ederken şunları söyler: Ebu Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: Biz mescitteyken Rasulullah (s.a.v) yanımıza çıktı ve “Yahudilerin üzerine yürüyün” buyurdu. Bunun üzerine hazırlanıp Beytü'l Midras'a geldik. Rasulullah (s.a.v) onlara “Müslüman olun selamet bulun” buyurdu.¹⁰⁷ Rivayette Yahudilerin nesepleri zikredilmemiştir. Çünkü rivayetin sahibi olan sahabe Ebu Hureyre (r.a)'tır. Ebu Hureyre (r.a) Medine'ye Hayber'in fethinden sonra gelmişti. Görünen o ki bunlar Beni Kaynuka ve Beni Nadir'in sürgün edilmesinden sonra Medine'de kalan Yahudi artıklarıydılar.¹⁰⁸ Yahudilerden bazılarının Medine'de İslam toplumunun gölgesinde kalmış olmaları mümkün görünmektedir.

1.4. ARAPLAR (EVS VE HAZREC KABİLELERİ)

Yesrib'deki Arapların çoğu, Evs ve Hazrec isimli iki büyük kabileye mensupturlar. Bu iki kabilenin ana yurtları Yemen'dir. Vaktiyle Ezd kabilenin başkanı Amr b. Âmir'in liderliğinde Yemen'de yaşarken arim selinden sonra ya da birkaç sene önce Tihâme'ye, sonrada Kuzey Arabistan'a göç etmişlerdi. Sa'lebe b. Amr ve oğulları

¹⁰⁴ Belazuri, s. 43.

¹⁰⁵ Belazuri, s. 44.

¹⁰⁶ Vakıdî, Cilt: 2, s. 634.

¹⁰⁷ Buhari, Cilt: 4, s. 99, Hadis No: 3167.

¹⁰⁸ İbn Hacer, **el-İsabe**, Cilt: 6, s. 271.

da Yesrib civarına gitmişlerdi. Önceleri Yesrib civarında yaşayan Evs ve Hazrec kabileleri daha sonra şehrin içinde farklı yerlere yerleşmişlerdi.¹⁰⁹

Evs ve Hazrec'in soy zincirini şu şekildedir, Evs ve Hazrec iki kardeşler Kayle'nin oğulları idi. Bu nedenle bazen annelerine nisbetle Beni Kayle olarak biliniyorlardı. Bu da adlarını zikrettiğimiz kabilelerde kadının yüksek bir üne sahip olduğunu göstermektedir.¹¹⁰ Babaları ise Evs ile Hazrec b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykiyâ b. Âmir Mâüssemâ b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtândır.¹¹¹

Evs ve Hazrec kabilelrin'in her ikisi de beş boya; daha sonraları ise aşiretlere ve oymaklara ayrılmıştır. İlerleyen zamanlarda her iki kabilenin oymak sayıları yaklaşık kırka ulaşmıştır.¹¹²

Hazrec kabilesinin en büyük boyları beş tanedir. Bunlar; Avf b. Hazrec, Cüşem b. Hazrec, Kâ'b b. Hazrec, Amr b. Hazrec ve Hâris b. Hazrec adlı beş kardeş ile giderek çoğalmıştır. Hazrec kabilesi, Evs'ten daha kalabalık ve daha ünlü olduğundan Araplar cahiliye döneminde bu kabilelerin ikisine birden Hazrec olarak hitap etmekteydiler.¹¹³ Evs'in en büyük beş boyu ise şunlardır; Avf b. Mâlik, Amr b. Mâlik (Nebî), İmrü'l-Kays b. Mâlik, Cüşem b. Mâlik ve Mürre b. Mâlik'dir. Bu boylar da, zamanla çok sayıda kollara ayrılarak çoğalmışlardı.¹¹⁴

Evs ve Hazrec kabileleri Araplar arasında birkaç isimle biliniyordu. Mesela, Ebu Hureyre (r.a.) onlara hitab ederken şu ifadeleri kullanmaktaydı: "Ey sema suyunun

¹⁰⁹ İbn Hişam, s. 13; Ahmet Önkâl, "Hazrec", **DİA**, Cilt: XVII, s. 144; Hüseyin Algül, "Evs", **DİA**, Cilt: XI, s. 542.

¹¹⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelûsi el-Kurtubi (ö.456/1063), **Cemheret-u Ensabi'l Arab**, Daru'l-Kutubu İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1983, s. 332; Cevad Ali, Cilt: 4, s. 133.

¹¹¹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332; İbn Said (ö.685/1286), **Neşvetu al-Tarap fi Tarihi Cahiliyetu el-Arap**, Mektebetu'l Aksa, Umman, t.y., s. 188; Semhudi, s. 138; Yakut, Cilt: IV, s. 203; İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dineveri (ö.276/889), **el-Mearif**, Thk, Servet Ukâşe, Daru'l-Hey'i'l-Misriye, 2. Baskı, 1992, s. 109; Abdurrahman b. Abdullah es-Süheyli (ö.581/1185), **er-Ravzü'l-Ünüf**, Thk. Ömer Abduselam Es-Selami, Daru'l-İhya et-Türasi'l-Arabi, 1. Baskı, Beyrut, 2000, s. 54.

¹¹² Şerif, s. 256.

¹¹³ Yakut, Cilt: V, s. 205; İbn Kuteybe, s. 108, 109.

¹¹⁴ Şerif, ss. 334, 335; İbn Hazm, **Cemhere**, ss. 332,363.

oğulları!"¹¹⁵ Bu hitabın sebebi onların büyük babası Amr'ın babasının çok hoşgörülü, haysiyetli ve gökyüzünün yağmuru gibi açık elli olması hasebiyle idi.¹¹⁶ Ayrıca Evs ve Hazrec “el-Yemaniye” olarak da bilinmekteydiler. Bunun sebebi ise Huzeyfe Yeman el-Absi'nin babası bir kan davasından dolayı Mekke şehrinden kaçarak Medine'ye sığınmış ve Medine'de ikamet etmekte olan ve Yemen'den gelen Abdüleşheloğulları ile bir anlaşma yaptığından bu lakabı almıştı.¹¹⁷

Hiz. Muhammed hicretinden sonra Kur'an-ı Kerim'de, Medine halkına Ensar ismi verilmişti.¹¹⁸ Çünkü onlar Hiz. Peygamber'i, İslâm'ı ve hicret edenleri desteklemişlerdir. Muhacirleri evlerinde barındırmak ve korumak şekliyle onlara büyük destekte bulunmuşlardı.¹¹⁹ Enes b. Mâlik'e göre bu kavram ilk defa Kur'ân-ı Kerîm de kullanılmıştı.¹²⁰

1.4.1. Evs ve Hazrec Kabilelerinin Göçü

Evs ve Hazrec'in Yesrib'e ne zaman ve nasıl geldikleri ile ilgili Arap tarihi kaynaklarında, onların Me'rib Seddi'nin yıkımı sonucunda Ezd Kabilesi'nin Yemen'den göç ederek buraya geldikleri bilinmektedir.

Bazı rivayetlere göre Me'rib Seddi yıkılmadan önce Ezd kabilesi göç etmiştir. İbn Hişam göçün sebebini anlatırken şu rivayetten söz etmektedir: Amr bir gün Me'rib Barajının bir fare tarafından kemirildiğini görmüştü. Bu baraj suları birikince Yemen sakinleri de bu suyla ziraat arazilerini suluyorlardı. Amr barajı böyle görünce artık onun

¹¹⁵ Buhari, **Enbiya 9, Büyü 100, Hibe 36, Nikah 12, İkrâh 6**; Müslim, Fezail 154, (2371); Ebu Davud Süleyman es-Sicistânî (ö.275/889), **Sünen-i Ebi Davud**, Thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, **Nşr: el-Mektebe el-Asriyye**, Beyrut, t.y., Talak 16, **Cilt.4, s. 1840**.

¹¹⁶ Semhudi, s. 139; İbnü'l-Esîr (ö.630/1233), **el-Kâmil fit-Târîh**, Cilt: I, s. 583.

¹¹⁷ el-Askalânî, **Cilt: II**, s. 39; Selman Başaran “Huzeyfe b. Yeman”, **DİA**, Cilt: XVIII, s. 438.

¹¹⁸ Muhacirlerden ve Ensar'dan ilklerle, güzel düşünüp güzel davranmada onları izleyenler var ya, Allah onlardan razı olmuştur; onlar da O'ndan razıdırlar. Allah, onlara altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Sonsuza dek hep orada kalacaklardır. Büyük kurtuluş işte budur! Tevbe, 9/ 100, 117; Ahkaf, 49/28; Enfal, 8/72, 74.

¹¹⁹ Salih Ahmed Ali, **Devletu'r-Resül fi'l-Medineti Dirasetun fi Tekevvüniha ve Tanzimiha**, Şeriketü'l Matbuati li't-Tevi'i ve'n Neşri, 3. Baskı, Beyrut, 2009, s. 39; Algül, “Ensar”, **DİA**, Cilt: XI, s. 252.

¹²⁰ Buhari, **Menâkıbü'l-Ensâr**, Bâb No: 1. Hadis No: 3776. Cilt: 50, s. 30.

sağlam kalmayacağını anlamış ardından oradan göç etmeye karar vermişti. Bu yüzden kavmine bir oyun yapmayı düşünmüş sonra en küçük oğluna kötü sözler deyip tokat attıktan sonra sen de bana tokat at demiş, babasının dediğini yapınca Amr, “En küçük oğlumun yüzüme tokat attığı yerde artık kalmam deyip mallarını da satmıştı. Yemen’deki bazı kişiler ise Amr’ın öfkesinden istifade ederek onun mallarını satın almışlardı. Sonra da oğulları ve torunlarıyla beraber göç gerçekleşmişti. Ezd Kabilesi de onlardan ayrılmak istemediği için mallarını satarak onun peşine düşmüşler. Sonra da Yemen’den çıkıp farklı bölgelere dağıldılar. Amir b. Amr’ın mensubu olduğu Cefine Kabilesi Suriye’ye, Evs ve Hazrec Yesrib’e, Huzaa Kabilesi ise Merr adlı bölgeye göç etmişlerdi.¹²¹ Bu rivayete göre Ezd kabilesi baraj yıkılmadan önce göç etmişler. Ancak İsfahâni’nin bir rivayetine göre bu kabile seddin yıkılmasından sonra Hicaz bölgesine dağılmışlardı.

Allah, Seylû'l Arim’i Marib halkına gönderdiğinde Ezd Kabilesinin lideri kavimini tüm bölgenin özelliklerini anlatmış, ardından onlar Yemen’den çıkıp farklı bölgelere dağılmışlardı. O, kavmine şöyle dedi: “Fakir ve yoksulluk içinde kimseler yaşanan krizlerde sabırlı olup Batni Mur’a (Zahran Vadisi’ne, -Tihame’ye-) gitsin. Böylece Huzâa oraya yerleştirildi. Sonra dedi ki: Aranızda şarap ve türü; liderlik ve hükümdarlık ve ipek kumaş istiyorsa Busra’ya ve Hafire’ye gitsin. Böylece Gassâniler oraya yerleşmişlerdir. Kim, güçlü develer ve ticaretini arttırmayı istiyorsa Umman Sarayı’na gitsin. Bunun üzerine Ezd, Umman’a gitmiştir. Kim hurma istiyorsa Yesrib’e gitsin. Bunun akabinde ise Evs ve Hazrec de Yesrib’e gitmişlerdi.¹²²

İşte bu rivayetler sebebiyle tarihçiler bu konuda hem fikir değildirler. Bazıları da Ma’rib halkının göçünün barajın yıkılmasından önce olduğunu söylemektedir. Çünkü Ma’rib halkının lideri bir papaz, seddin başına neler geleceğini anlatmıştır. Bazıları ise göçün barajın yıkılmasının ardından olduğunu, arazinin ve çiftliğin zarar gördüğü ve barajın eskisi gibi tadilat edilemediğini ve onarım için uygun olmadığını belirtmişlerdi. Tarihçi el-Hudari’nin iki sebepten dolayı son görüşü daha makul kabul ettiği belirtmektedir. Bunların birincisi; Vatan ayrılması, ruhun ayrılması gibidir, ikisi de hoş

¹²¹ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 13.

¹²² İsfahâni, Cilt: 22, s. 345.

olmayan ve tatsız bir şeydir. Belirsiz bir haber ve bir tahmin nedeniyle bir kişinin kendisi ve çocukları ve kabilesi ülkesinden ayrılması mantıklı değildir. İkincisi ise şöyledir; Kur'an-ı Kerim bu kıssayı bize anlatırken der ki; “Andolsun ki oturdukları yerlerde Sebe kavmine ait büyük bir işaret vardır. Biri sağda, diğeri ise solda iki bahçedir. Rabbinizin bahşettiği rızıktan yiyin ve O’na şükredin. Ne güzel bir belde, ne bağışlayıcı bir Rab!" Ama onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların iki bahçesini, acı yemişli, ılgınlı ve birkaç da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.¹²³ Seylû'l Arim gönderdiği sırada onların orda kaldıkları açıktır.¹²⁴

1.4.1.1. Göçün Tarihi

Marib Seddi'nin yıkımı ve Arap kabilelerinin Yemen'den merkeze ve Arabistanın kuzeyine göç etmesi için belirli bir tarih vermek ve mevcut bilgilerimiz ışığında bir söz söylemek çok zordur. Bu konu hala tahmin aşamasındadır.¹²⁵ Arap tarihi rivayetlerine gelince, bunların bir kısmı bu olayın İslam'dan dört asır önce olduğunu naklederken,¹²⁶ diğer kaynaklar bu göçlerin M.S 5. yüzyılda gerçekleştiğini göstermektedir.¹²⁷

Bununla birlikte, başka bir bakış görüşe göre, ancak M.S 4. yüzyılın sonlarında gerçekleştiği kabul edilmektedir. Sa'd b. Ubade el-Harzaci'nin nesebi, göçün meydana geldiği zamanın bir ölçüsü haline getirilmişti. Sa'd b. Ubade b. Delim b. Harise b. Ebi Huzayme b. S'alaba b. Terif b. el-Hazrec el-Eşğar b. el-S'aide b. Ka'b b. Hazrec el-Ekber b. Harise, Sa'd'dan Hazrec el-Ekber'e kadar on bir nesilden meydana

¹²³ Sebe, 34/15-16.

¹²⁴ Muhammed el-Huzari, **Tarihu'l-Umem el-İslamiye**, Matbaatu'l-İstikame, 4. Baskı, Mısır, H.1354, Cilt: 1, s. 12.

¹²⁵ Muhammed Beyyumi Mehran, **Dirasatun Tarihîyye Mine'l-Kur'an'il-Kerim fi Biladi'l-Arap**, Darul Nahze el-Arabiya, 2. Baskı, Beyrut, 1988, s. 346.

¹²⁶ Hamza b. el-Hasen el-İsfahânî (ö.360/970), **Târîhu Sinî Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ**, Darul Mektebetul Hayat, Beyrut, 1961, s. 100.

¹²⁷ İbn Haldun (ö.808/1406), **Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mubtede' ve'l-Haber fi Eyyâmî'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men 'Asarahum min Zeviyî'is-Sultânî'l-Ekber**, Thk. Halili Şehade, Daru'l-Fikr, 2. Baskı, Beyrut, 1988, Cilt: II, s. 304; Corci Zeydan, **el-Arab Kable'l-İslam**, Daru'l-hilal, Mısır, t.y., s. 170.

gelmektedir. Her iki nesil arasındaki farkın yirmi beş yıl olduğunu varsayarsak Hz. Peygamber'in hicreti (h.622) ile Hazrec el-Ekber arasındaki süre yaklaşık iki yüz yetmiş beş yıldır. Başka bir deyişle, Evs ve Hazrec'in göçü dördüncü yüzyılda gerçekleşmiş olabilir.¹²⁸

Evs ve Hazrec'in Yesrib'e ne zaman geldikleri hakkında kesin bir tarih belirlemek bizim için imkânsızdır. Bu sebeple eski tarihçiler onların Yemenli Ezd Kabilesi'nden olduklarını ifade etmektedirler.¹²⁹

1.4.1.2. Göçün sebebi

Tarihte insanların her göçünün nedenleri aşağıdaki durumlarla sınırlıdır;

1. Dini sebepler; İnanç sahiplerinin, inançlarını uygulayabilecekleri ve bulundukları memleketlerde yapamadıkları yerlerde yasalarını yerine getirebilecekleri güvenli bir ülkeye göç etmeleri gibidir.

2. Siyasi sebepler; Kaotik düzensizliğin hüküm sürdüğü ve insanların yaşamın gerekleri konusunda güvensizleştiği için, insan istikrarın olduğu güvenli bir yeri aramak zorunda kalacaktır.

3. Ekonomik nedenler; Kuraklık gibi insanların geçimini sağlayan kaynak eksikliği. İnsanlar böyle bir duruma düştükleri zaman verimli topraklara giderler ve verim almayı amaçlarlar. Bunların amacı insanların mali kaynaklarını genişletme arzusu gibi durumlardır.

4. Savaşsal nedenler; İnsanların tahammül edemeyeceği ani savaş gibi, memleketlerini terk ederek barış ve güvenliğe doğru gitmeye mecbur kalırlar.¹³⁰

Yemen ahalisinin göç etme sebepleri arasında yukarda bahsettiğimiz nedenlerden dini sebep haricinde tüm sebepler mevcuttu. Yemen'in kabileleri arasında en çok rekabet ve çekişme İktidar hususunda yaşanmaktaydı.¹³¹

¹²⁸ Şerif, s. 260.

¹²⁹ Welfeson, *Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab*, s. 55.

¹³⁰ el-Vekîl, s. 67.

¹³¹ el-Vekîl, ss. 67, 68.

Bu dönemde Yemen'de meydana gelen ekonomik bozulma, siyasi durumun karışıklığı, güvensizlik, her yerdeki devrimlerin yayılması ve yabancıların ülke işlerine karışması nedeniyle bunun üstesinden gelmek mümkün değildi, Kimse onu eskisi gibi onarım konusunu umursamadı.¹³²

Belki de en önemli sebep, hükümetin zayıflığıdır. Böylece, kabile reislerinin liderliğine sonra da ülkede liderliğin bölünmesine yol açtı. Daha kötüsü iç sorunlar yetmiyormuş gibi, bir de Habeşistan ve Persler, Yemen'in işlerine karışıyordu. Bunun sonucu olarak ülkedeki kaos, iç devrimlerin ve savaşların ortaya çıkması ve hükümetin görevini yerine getirmemesi, seddin ihmal edilmesine sebep olmuş ve dolayısıyla da olumsuz etkilere yol açmıştı. İnsanların ekonomik hayatlarına dayandığı verimli toprakların büyük bir bölümü sular altında kalmıştı. Tüm bunlara eklediğimizde Yemen artık kuzey bölgelerine ticaretin aktarılmasındaki tek arabulucu değil, artık Kızıldeniz'in Roma hâkimiyetinden ve bu ticaret yoluyla Hindistan ticaretinin devredilmesinden sonra Yemen'in rolü azalmıştı. Böylece ekonomik ve politik faktörler birleşerek ticarî durgunluk ve tarımsal verimsizlik ortaya çıktı. Bu durumda Arap aşiretlerinin göç etmesini sağladı. Göçmenler arasında Evs ve Hazrec de vardı.¹³³

1.5. Bİ'SETTEN ÖNCE ARAP-YAHUDİ İLİŞKİLERİ

Tarihi rivayetlere göre Yahudi-Arap ilişkisi Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'e gelişinden itibaren üç merhale geçirmiştir. Birinci merhale; Arapların Yahudilere boyun eğdiği ve tabi olduğu merhalelerdir. Bu da Yesrib'e gelişleriyle başlar. Araplar yerleşmiş, elinde mal, sayı ve kuvvet bulunan bir kavmin yanına gelmişlerdi. Dolayısıyla civarlarına yerleşmek için onların izinlerini almaları ve müsamahalarına ihtiyaç duymaları doğaldır. Yahudilerin kendilerinden çekinecek kadar bir sayıya sahip olmamaları da muhtemeldir. Yahudiler, Arapların Yemen'de yerleşik iken elde ettikleri

¹³² Bedr, Cilt: I, ss. 61, 64; Şerif, ss. 339, 340.

¹³³ Mehran, **Dirasatun Tarihîyye**, ss. 458, 459; Muhammed b. Muhammed b. Süveylem b. Ebû Şuhbe (ö.1403/1983), **es-Sîretu'n-Nebeviyye alâ Dav'i'l-Kur'âni ve's-Sünne**, Darul kalem, Dimaşk, 8. Baskı, 1427, Cilt: I, s. 63; Emrah Dindi, **Kur'ân'ı Teosentrik ve Tarihî Okuma Denemesi: Seylü'l-Arim Örneği**, Journal of Islamic Research, Sinop, 2017, Sayı: 28, s. 115.

ziraata dair tecrübelerinden faydalanmışlardır. Buna göre ziraatta ve ticarete onları işçi ve yardımcı olarak kullanmışlardır.¹³⁴

Başlangıçta dostane bir ilişkileri vardı. Bu ilişki bazı Arapları etkilemiş ve onların Yahudileşmelerini sağlamıştır. Bu, Yahudilerin asıllarının Araplara dayandığını iddia eden tarihçilere göredir. Arapların bir kısmının Yahudileşmesi neticesinde iki taraf arasında sosyal ilişkiler kurulabilmesinin hiçbir engeli kalmamıştı. Yahudiler, Yahudi olan ve olmayan Arap kadınlarla, aynı şekilde Araplar da Yahudileşmiş Arap kadınlarla evlenmişlerdir.¹³⁵

Yahudi tarihçi İsrail Velfenson'un da dediği gibi dini ve aklı istisna tutarsak ahlak, adet, nizam ve gelenekler açısından Yahudilerle Hicaz Arapları arasında bir farklılık görmek mümkün olmayacaktır. Çünkü Yahudiler kısa zamanda Arap ahlakını benimseyip adetlerini ve geleneklerini taklit etmeye başlamışlardır. Öyle ki sanki başka bir Arap kabilesi gibi olmuşlardır.¹³⁶

Eski Yahudi tarihinde, Yahudilerin Arap yarımadası coğrafyası sakinlerinin adet ve geleneklerini benimsedikleri kadar başka hiçbir bölgenin tesirinde kalmadıkları bilinmektedir. Yahudiler birbirlerine karşı övünme ve savaşma hususunda tamamen Araplar gibi olmuşlardı. Aynı şekilde cesaret, gönüllülük, misafire ikram, korkaklık ve cimrilikten nefret etme konusunda da Araplara benzemişlerdir.¹³⁷ Yahudiler kabile nizamında Arap ahlak ve adabından etkilenmişlerdir. Evs ve Hazrec kabileleriyle anlaşmalar yapmışlardı. Bu anlaşmaya göre her kavim ortak olduğu kabilenin sorumluluğunu taşımaktaydı.¹³⁸ Ben-i Kaynuka Yahudileri Hazrec kabilesiyle; Ben-i Nadir ve Ben-i Kurayza Yahudileri ise Evs kabilesiyle anlaşmışlardı.¹³⁹

Yahudiler Hicaz ve Yemen'den gelip Suriye ve Irak'a doğru giden kervanların geçtiği hatta yerleşmişlerdi. Arap tüccarlar Kuzey Hicaz'da Yahudilerin ürünlerini satın almak için Yahudi pazarına geliyorlar, Yahudiler de ürünlerini Arapların farklı

¹³⁴ Şerif, s. 348.

¹³⁵ Bedir, s.110.

¹³⁶ Welfenson, *Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab*, s. 22.

¹³⁷ Welfenson, *Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab*, s. 22.

¹³⁸ Abdulaziz ed-Duri, *Evraku fi't Tarihi ve'l Hadarati Evraku fi't Tarihi'l Arabi'l İslami*, Merkezi Dirasatu'l Vehdati'l Arabiya, Beyrut, 2009, s. 96.

¹³⁹ İbn Hişam, *Cilt: 1*, s. 540.

bölgelerde açtıkları pazarlarda sergiliyorlardı. Böylece aralarında iktisadi alışveriş, sosyal ilişki, görüş alışverişi ve dini tartışmalar oluyordu.¹⁴⁰

Yahudiler ve Araplar sosyal ilişkilerinde o derece uyum sağlamışlardı ki Medine Arapları, Yahudileri dostları olarak kabul etmişlerdi.¹⁴¹ Aralarındaki ilişkinin boyutunu göstermek için şu misal dikkat çekicidir: Çocuğu yaşamayan bir kadın kendi kendine eğer çocuğu hayatta kalırsa onu Yahudi yapacağına dair söz verirdi. İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre çocuğu yaşamayan bir kadın hayatta kalan çocuğunu Yahudi yapacağına dair nezrederdi. Ben-i Nadir Kabilesi Medine'den sürüldüğü vakit aralarında Ensar'dan gençler vardı. Ensar, "Oğullarımızı bırakmayız" dediler. Bunun üzerine "Dinde zorlama yoktur. Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır" ayeti nazil oldu.¹⁴² Çünkü Araplar Yahudiliğin en üstün din olduğuna inanıyorlardı. Taberi'nin tefsirinde naklettiği şu rivayet bunu göstermektedir: Ensar kadınlarından çocuğu yaşamayanlar çocukları hayatta kaldığı takdirde onu ehl-i kitap yapacaklarına dair adak adarlardı. İslam gelince Ensar, Rasulullah'a gelerek şöyle dediler: Ya Rasulallah Yahudi yaptığımız çocuklarımızı Müslüman olmaya zorlayalım mı? Zira onları Yahudi yapan biziz ve biz Yahudiliğin en üstün din olduğunu düşünüyorduk. Allah İslam'ı gönderdiğine göre onları İslam'a girmeye zorlamamız gerekmez mi? Onların bu sözleri üzerine "Dinde zorlama yoktur; Artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır" ayeti nazil oldu.¹⁴³ Yahudiler Ehl-i Kitap oldukları ve din ile ilgili konularda bilgi sahibi oldukları için bununla birlikte bu konulardan uzak olan Araplar üzerinde etkiler meydana getirmiştir. Dini, ilmi ve ekonomik yönden Yahudilerin Araplara üstünlüğü bir gerçektir.¹⁴⁴

Yahudilerin, Yahudiliğin kapılarını kendileri dışındakilere kapattıklarını görmekteyiz. Buna göre Yahudi soyundan gelmeyen dışarıdan kimseler Yahudiliğe girememektedirler. Bunun sebebi kendilerini üstün ve ayrıcalıklı bir ırk olarak kabul

¹⁴⁰ Welfenson, **Tarihu'l-Yahûd fî Bilâdi'l-Arab**, s. 74.

¹⁴¹ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 428.

¹⁴² Bakara, 2/256; Ebu Davud, Cilt: 4, s. 317.

¹⁴³ Bakara, 2/256.

¹⁴⁴ Atçeken, s. 86.

etmeleridir. Kendileri dışındaki insanları ayak takımı veya hayvana benzer olarak görmektedirler.¹⁴⁵

Yesrib'deki Yahudilerin dini açıdan Yahudiliğine çok bağlı olduklarını ve kendilerine mahsus Yahudi kimliklerini korumaya çalıştıkları görülmektedir.¹⁴⁶ Yine Yahudi inancına dair bazı esasların Araplara geçişi de Arap-Yahudi ilişkisinin göstergelerindendir. Yeniden dirilmeye, sevaba, cezaya, cennete ve cehenneme inanmak Yahudilik dinine ait inançlardandır.¹⁴⁷ Arap-Yahudi ilişkisinin neticesi olarak Tevrat öğretileri Araplar arasında da yayılmıştı. Özellikle yeniden dirilme, sevap ve ceza gibi itikada ait meseleler Hicazlı putperestleri etkilemişti. Yesrib halkının İslam'ı en hızlı kabul eden Araplar olmalarının sebeplerinden birisi de budur.¹⁴⁸

İbn Hişam, Seleme'den şu hadiseyi nakleder:

“Seleme şöyle söylemiştir: Bizim Ben-i Abdi'l Eşhel kabilesinde Yahudi bir komşumuz vardı. Bir gün evinden çıkıp Ben-i Abdi'l Eşhel ehlinin yanına gelip durdu. Ben o vakit gençtim. Evimizin avlusunda bir bürdeye sarılmış duruyordum. Yahudi komşumuz kıyametten, yeniden dirilmekten, hesaptan, mizandan, cennet ve cehennemden bahsetti. Hitap ettiği topluluk şirk ehli putperestti. Öldükten sonra yeniden dirilmenin mümkün olduğuna inanmıyorlardı. Ona dediler ki: Vay sana Ey Felan! Gerçekten bunların olacağına inanıyor musun? Gerçekten insanlar öldükten sonra diriltilecek; cennet ve cehennem denilen yerlerde mükâfatlandırılıp veya cezalandırılacaklar mı? O, “Evet” dedi. Kendisine yemin edilene yemin olsun ki kişinin cehennemdeki payı evindeki ocağın ateşinden daha büyüktür. Onu körüklerler sonra kişiyi oraya atarlar ve yarın oradan çıkamasın diye çamurlar örterek ağzını kapatırlar. Bunun üzerine şöyle dediler: Vay sana Ey felan! Bu

¹⁴⁵ Ahmed Şeblebi, **Mukaranetü'l Edyan Yehudiyye**, Mektebetü'n Nahdati'l Mısriyye, 8. Baskı, Kahire, 1988, s. 187.

¹⁴⁶ W. Montgomery Watt, **H. Muhammed Medine'de**, Çev. Süleyman Kalkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi, 1. Basım, İstanbul, 2016, s. 229.

¹⁴⁷ el-Vekil, s. 121.

¹⁴⁸ Hasan İbrahim Hasan, **Tarihu'l İslami's Siyasi ve'd Dini ve's Sekafi ve el-İctimai**, Daru'l-Cil, Mektebetu Enehzeti el-Mısriye, 14. Baskı, Beyrut-Kahire, 1996, Cilt: 1, s. 63.

söylediklerinin doğruluğunun alameti nedir? Mekke ve Yemen tarafını işaret ederek Dedi ki: Şu belde tarafından gönderilecek olan bir Peygamberdir.”¹⁴⁹

Semhudi Arap-Yahudi ilişkilerine dair şunları anlatmaktadır: Evs ve Hazrec kabilesi Medine’ye geldiklerinde mal ve gücün Yahudilerin elinde olduğunu gördüler. Yahudiler sayı olarak üstün olmalarının yanı sıra nüfuz sahibiydiler. Evs ve Hazrec Allah’ın dilediği kadar kaldılar. Sonra aralarında komşuluk ve güven anlaşması yapmak istediler. Dışa karşı birbirlerini koruyacaklarına dair sözleşme talebinde bulundular. Bunun üzerine anlaşma yapıldı. Sözleştiler, ortak olup beraber hareket ettiler. Çok zaman geçmedi ki Evs ve Hazrec kabileleri palazlanıp mal sahibi oldular ve nüfusları arttı. Kurayza ve Beni Nadir Yahudileri bu durumu görünce gücün ve malın ellerinden gideceği korkusuna kapılarak aralarındaki anlaşmayı bozdular.¹⁵⁰

Bu rivayetten anlaşıldığına göre Evs ve Hazrec için başında konumlarına razıydılar. Çünkü bir mekânda istikrar kılmaya ve birkaç lokmaya muhtaçtılar. Sonrasında konumlarını sağlamlaştırmaya başladılar. Kendilerini güvene almak ve işlerini genişleterek yoluna koyabilmek için Yahudilerle anlaştılar. Bu anlaşma onlara Yahudilerle birlikte ortak olma ve çalışma fırsatı sundu. Malları çoğaldı ve nüfusları arttı. Böylece kendilerini daha fazla tanzim etmeye başladılar.¹⁵¹

Yahudi-Arap ilişkilerinin bu şekilde devam ettiği merhale anlaşmalar merhalesi olarak kabul edilmektedir. Bu merhalede iki grup birbirlerine karşı sınırları aşmamışlardır. Ancak Yahudiler, Arapların Yesrib’de yükselmelerinden, nüfuslarının çoğalmasından ve güç sahibi olmalarından korkuyordu. Diğer taraftan Araplar yeni edinimlerini Yahudilerden korumak için onlarla anlaşma yapmak istiyorlardı. Yine bu merhale istikrar ve sukunet merhalesi olarak kabul edilmektedir. İki taraf içinde söylenmesi gereken şeyler bundan sonrasında yaşanacaklar için olacaktır.

Üçüncü merhale, Evs ve Hazrecilerin Yahudilere üstün geldiği merhaledir. Yahudiler anlaştıkları ortaklarının durumlarının farkına varıp geleceğe yönelik tehlike arz edeceklerini ve anlaşmanın komşularının maslahatına olduğunu hissedince durumun

¹⁴⁹ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 212.

¹⁵⁰ Semhudi, s. 349.

¹⁵¹ Şerif, s. 349.

tersine dönüp hâkimiyetin Araplara geçmesinden korktular. Bunun üzerine üsluplarını değiştirdiler ve anlaşmaları bozarak muamelelerini kötüleştirmeye başladılar. Artık bundan sonra iki taraf arasında problemler ve düşmanlık başlamıştı. Yahudiler daha güçlü ve sayıca daha fazla olduğu için Evs ve Hazrecliler korkarak evlerinden çıkamadılar. Yahudilerin onları Yesrib'ten çıkarmalarını bekliyorlardı. Evs ve Hazrecliler için tek çıkış yolu Yahudilerle aralarında meydana gelecek bir problemde kendilerine yardım edecek bir müttefik bulmaktı. Nesep ve akrabalık irtibatı bulunan bir kavme gitmelerinin ilk akla gelen şey olması gayet doğaldı. Zira hasımlarına karşı akrabaları onlara yardım edebilirdi. Böylece kendileri gibi Ezd kabilesinin bir kolu olan Gassasine kabilesine gittiler.¹⁵²

İbn Haldun'un zikrettiğine göre Malik b. Aclan, Ebu Ceble el-Gassani'ye gitmişti. O vakit Ebu Ceble, Gassan melikiydi. Malik'e durumlarını sorunca o da, onların zor durumda olduklarını söyledi ve dedi ki: "Beldemizin ehli bize galebe çaldığı vakit neden onlara mağlup etmeyesiniz ki?"

Ebu Ceble, gelip kendilerine yardım edeceğine dair Malik'e söz verdi. Malik dönerek Yahudilere Melik Ebu Ceble'nin onları ziyaret edeceğini haber verdi. Onlar da hazırlık yaptılar. Ebu Ceble geldi ve Zi Harad bölgesinde konakladı. Evs ve Hazrec'e geldiğine dair haber gönderdi. Yahudilerin sığınaklara girerek kendinden korunmalarından endişe ediyordu. Etrafı çevrili kapalı bir mekan yaptırdı. Yahudilere haber gönderdi. Önderleri ve heyetleri geldiler. Onları kapalı alana çağırdı. Askerlerine hepsini öldürmelerini emretti. Hepsini öldürdüler. Ebu Ceble, Evs ve Hazrec'e şöyle dedi: Bunların ölümünden sonra da artık şehre hakim olamazsanız sizi yakarım! Daha sonra Şam'a döndü. Araplar Yahudilerle düşman olarak kalmaya devam ettiler. Sonra Malik b. Aclan ziyafet düzenleyerek Yahudileri davet etti. Ebu Ceble'nin gazabından korktukları için kabul etmediler. Malik, Ebu Ceble'nin öyle bir niyeti olmadığını söyleyerek onları ikna etti. Bunun üzerine icabet ettiler. O da verdiği sözü tutmayarak önderlerinden seksen yedi kişiyi öldürdü.¹⁵³

¹⁵² Şerif, s. 350.

¹⁵³ İbn Haldun, Cilt: 2, s. 344.

Semhudi, Malik'in öfkelenmesinin sebebini şu şekilde zikreder. Fatyun isminde Yahudi bir melik vardı. Yesrib'te Evs ve Hazrec'ten biri evlendiğinde damat gerdeğe girmeden önce gelinin bekaretini o bozardı. Malik b. Aclan'ın kız kardeşi de kendi kabilesinden biriyle evlenmişti. Malik kavminin meclisinde oturduğu bir sırada kız kardeşi üzerinde geceliği olduğu halde çıkıverdi. Mecliste oturanlar ona baktılar. Bu Malik'in ağrına gitti. Kız kardeşinin yanına girerek onu payladı. O da "Yarın bana bundan daha fazlası yapılacak eşim olmayan birine sunulacağım" dedi. Akşam olunca Malik kılıcını elbisesine sararak sakladı ve kadınlar gibi örtünerek onlarla birlikte Fatyun'un yanına girdi. Yanına yaklaşıncı onu öldürdü ve kavminin toplandığı eve kaçtı. Sonra o ve kabilesinden bir topluluk hallerini ve Yahudilerin zulmünü Şam'da ki akrabalarına şikâyet etmek üzere gittiler.¹⁵⁴

Yahudi tarihçi İsrail Velfunson başta olmak üzere bazı tarihçiler bu rivayeti doğru kabul etmemektedirler. Zira böyle bir iddia Cahiliyye Arap kabileleri için hakikati olmayan ve aşağılayıcı bir söylemdir. Çünkü Arapların iffetlerine düşkünlükleri ve kıskançlıkları çok meşhurdur. Irzlarını ve onurlarını koruma yolunda savaşmaktan çekinmedikleri bilinen bir şeydir.¹⁵⁵

Bu gibi olaylardan sonra Yahudilerin Yesrib'teki siyasi-sosyal hayatta nüfuz ve rolleri geriledi. Buna karşılık Evs ve Hazrec'in nüfuzu yükseldi. Yapılan sığınak ve kale sayıları Yahudilerde yaklaşık elli dokuz iken Evs ve Hazrec'e ait olan sadece on dokuz taneydi.¹⁵⁶

Sonuç olarak Yahudi-Arap ilişkisine bazı dönemlerde barış hâkim iken bazen aralarında çekişmelerin var olduğu görülmektedir. Bu ilişkileri idare eden en başlıca etkenler iktisadi faktörlerdi. Kanaatimizce dini amillerin bu ilişkilere herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Çünkü aralarındaki anlaşma dini farklılıklarından sarfı nazar ederek meydana gelmiştir. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Kurayza ve Beni Nadir Yahudileri Evs'le, Ben-i Kaynuka Yahudileri ise Hazrec'le anlaşmışlardır. Aralarındaki etkileşim ise gelenekler ve düşünce bazında olmuştur.

¹⁵⁴ Semhudi, s. 329.

¹⁵⁵ Welfeson, *Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab*, s. 56.

¹⁵⁶ Tefvik Beru, s. 189.

İKİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLERLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ SOSYAL İLİŞKİLER

Önceki bölümde bi'setten önce Yahudi-Arap ilişkilerinden bahsetmiş ve zaman zaman bu ilişkilerin barış ve çekişme şeklinde değişiklik arz ettiğini söylemiştik. Hicretten sonra kurulan yeni ilişkiler, eski ilişkiler üzerine bina edilmeye çalışıldı. Bu ilişkiler hicretten sonraki ilk dönemler daha güzel ve olumluydu. Bunun başlıca sebepleri arasında şunları zikretmek mümkündür.

İlişkinin şeklinin Medine sözleşmesi çerçevesinde Rasulullah tarafından tanzim edilmesidir. İbni İshak'ın naklettiğine göre Rasulullah (s.a.v) Medine'ye geldiğinde Muhacirlerle Ensar arasında sözleşme yapmış, Yahudilerle de uzlaşmış onların dinleri ve malları hususunda özgür bırakarak ilişkilerine de bazı şartlar koymuştur.¹⁵⁷

Bu anlaşma metni aralarındaki ilişkinin şeklinin tanzimi olarak kabul edilmektedir. Bu, Rasulullah (s.a.v)'in yeni toplumda beraber yaşamının keyfiyetini düzenleme girişimiydi. Bu anlaşmanın konumuzla alakalı maddelerinden bazılarını zikretmek istiyoruz.

*“Yahudilerden bize tabi olanlara yardım ve güzel muamele vardır Onlara zulmedilmeyecek ve düşmanlarına destek de olunmayacaktır. Yahudilerin dinleri kendilerine ve Müslümanların dinleri de kendilerinedir. Malları ve canları da kendilerininindir.”*¹⁵⁸

Anlaşma metni Müslüman-Yahudi ilişkisinin şeklini açıklamakta, aynı toplumda beraber yaşayacaklarını, bollukta ve darlıkta birbirlerine destek olmalarının gerekliliğini vurgulamaktaydı. Dinler ve hüviyetleri her ne kadar farklı olsa da dış saldırılara karşı birbirlerini müdafaa etmeleri gerekmekteydi. Anlaşma Yahudilere meşru bir hakları olarak dini özgürlüklerini vermiştir. İnançlarını ve ibadetlerini özgürce yaşamaları onların hakkıydı.

¹⁵⁷ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 501.

¹⁵⁸ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 503.

2.1. RASÛLULLAH (S.A.V)'İN YAHUDİLERİ İSLAM'A DAVETİ

Tarihi kaynaklar Rasulullah (s.a.v)'in Medine'ye hicretinden önce Yahudilerle herhangi bir ilişkisinin veya irtibatının varlığını zikretmemektedir. Buna binaen Yahudilerin Peygamber (s.a.v) ile ilk buluşmaları hicretten sonra vuku bulmuştur. Rasulullah (s.a.v) karşılaştığı bütün müşrikleri İslam'a davet etmiştir. Hal böyleyken Yahudi topluluğu davet etmemiş olması düşünülemez. Zira onlar Ehl-i Kitap olmaları hasebiyle yeni gönderilmiş olan peygambere tabi olmaları daha önceliklidir. Zira Peygamber (s.a.v) hem Ehl-i Kitaba hem de onlar dışındaki müşriklerin tamamına gönderilmiştir.

“De ki: "Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümranı, O'ndan başka tanrı bulunmayan, diriltlen ve öldüren Allah'ın, hepiniz için gönderdiği peygamberiyim...”¹⁵⁹ Nebi (s.a.v) Yahudileri İslam'a davet etmiştir. Davetini kabul edeceklerini umarak birçok farklı üslup kullanmıştır. Bu üslup çeşitlerinden birisi de onlara doğrudan hitap etme şeklindedir. Her fırsatta onları risalete davet etmiştir. Bunun dışında farklı metotlar da kullanmıştır.

Siyercilerin naklettiğine göre Peygamber (s.a.v) Medine'ye hicret edince Abdullah b. Selam Rasulullah (s.a.v)'e giderek nübüvvetinin doğruluğunu anlamak için bazı sorular sormuş; Nebi (s.a.v) ise bu sorulara cevaplar vermiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Selam ikna olarak Müslüman olmuştur. O, Rasulullah (s.a.v)'a Yahudilerin yalancı ve iftiracı olduklarını haber vermişti. Yahudiler gelince Rasulullah (s.a.v) onlara Abdullah b. Selam'ı sordu. Onlar da onu övücü sözler söylediler. Nebi (s.a.v) “Şayet Abdullah Müslüman olsa ne dersiniz?” buyurdu. Onlar buna ihtimal vermediler. Bunun üzerine Abdullah b. Selam şehadet cümlesini söyleyerek yanlarına çıktı. O anda fikirlerini değiştirip onu zemmetmeye başladılar.¹⁶⁰ Siyer âlimlerinin zikrettiğine göre bu olay Peygamber (s.a.v)'in Medine'ye hicretinin ilk gününde vuku bulmuştur.¹⁶¹

Nebi (s.a.v) onları cevaplamak üzere soru sormalarına imkan tanımıştır. Onlarla münazara ederek iman etmeleri için onları ikna etmeye çalışmıştır. Son bölümde

¹⁵⁹ A'raf, 7/158.

¹⁶⁰ Buhari, **Sahihi'l Buhari, (Ehadisu'l Enbiya)** 1. Bab, Cilt: 4, s. 132, Hadis No: 3329.

¹⁶¹ Mübarekfuri, s. 165.

Yahudilerin Rasulullah (s.a.v) ile karşılıklı konuşmalarından tafsilatlı bir şekilde bahsedilecektir. Nebi (s.a.v) diyalogu onlara dini tebliğ etmek için bir fırsat ve metot olarak görmüştür.

Peygamber (s.a.v) İslam'a davet etmek üzere Yahudilerin toplantılarına gitmiştir. Rivayetlerde Beytü'l Midras'a giderek onları İslam'a davet ettiği zikredilmektedir.¹⁶² Bu davranış Rasulullah (s.a.v)'in risaletini tebliğ hususunda ne kadar ısrarlı olduğunu ve Yahudilerin İslam'a girmelerini çok arzuladığını göstermektedir.

Ehl-i Kitap konusu özellikle Yahudiler Kuran'da büyük bir yer kaplamaktadır. Bunun sebebi onların, Kuran'ın nüzülü esnasında Medine toplumunun bir parçası olmalarıdır. Buradaki asıl hedef Peygambere iman etmelerini sağlamaktır. Zira Kuran'da Rasulullah (s.a.v)'in Ehl-i Kitabı aralarındaki ortak kelimeye davet etmesi emredilmektedir. Bu davet şöyledir: “De ki: “Ey Kitap ehli! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na bir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi Rab olarak benimsememek üzere, bizimle sizin aranızda müşterek bir söze gelin”. Eğer yüz çevirirlerse: “Bizim Müslüman olduğumuza şahit olun” deyin.¹⁶³ Bazı alimlere göre bu ayet Peygamber (s.a.v)'in aralarındaki ortak söze davet etmesi için Medine'de bulunan Yahudiler hakkında nazil olmuştur.¹⁶⁴

Nebi (s.a.v) Ehl-i Kitabı iman etmeleri durumunda çok büyük bir ecre kavuşacaklarını söyleyerek onları teşvik etmiştir. Ayrıca üç sınıfın iman etmeleri durumunda iki kere sevaba nail olacaklarını buyurmuştur. Bunlardan birisi de Ehl-i Kitap olan zümresidir. Zira onlar hem kendi peygamberine hem de Rasulullah (s.a.v)'e iman etmiş olması sebebiyle iki kat ecir alacaktır.¹⁶⁵ Bu tür durumlarda Rasulullah (s.a.v)'in, Yahudilerin iman etmeleri için verdiği uğraşı ve kullandığı üslupları görmekteyiz.

¹⁶² İbn Hişam, Cilt: 1, s. 552.

¹⁶³ Ali İmran, 3/64.

¹⁶⁴ **Taberi**, Cilt: 6, s. 483.

¹⁶⁵ Buhari, **Sahihi'l Buhari, Fazlu'l İlim**, 31. Bab, Cilt: 1, s. 31, Hadis No: 97.

Bazı müsteşriklerin iddiasınca Hz. Peygamber bazı şiarlarını uygulamakla onları, getirdiği yeni dine çekmeye çalıştı.¹⁶⁶ Başka bir açıdan bakanlara göre ise Yahudiler semitik din mensubuydular ve muvahhidiler, Putperestler gibi değillerdi. Dolayısıyla bu yeni dine girmeye daha yatkınlardı.

Nebi (s.a.v) Medine'ye gelince Yahudilerle buluştu. Onları İslam'a davet ederek şöyle söyledi:” Ey Yahudi topluluğu! Vay size! Allah'tan sakının! Kendisinden başka İlah olmayan Allah'a yemin olsun ki benim hakikaten Allah'ın Rasulü olduğumu ve size hakkı getirdiğimi biliyorsunuz. Müslüman olun.”¹⁶⁷ Bu, Rasulullah (s.a.v)'in Yahudileri İslam'a ilk davetiydi. Şu sözü Yahudilerin İslam'a girmelerini ne kadar çok istediğini ortaya koymaktaydı: “Yahudilerden on kişi bana iman etse kalan Yahudiler de iman edecektir.”¹⁶⁸ Bununla herhangi on Yahudi'yi kastetmiyordu. Zira Yahudilerden Müslüman olanların sayısı onu geçmişti. Bilakis iman etmesini önemli bulduğu ve daha çok temenni ettiği on Yahudi, önde gelen Hahamlardan avam üzerinde etkisi bulunan alimlerinden on kişiydi. Medine'ye hicretinin ilk yıllarında böyle on kişinin Müslüman olmasını önemli bulmuş ve arzulamıştı.¹⁶⁹

Yahudiler Medine'de aşure orucu tutmaktaydılar. Bu onların şiarlarındandı. Rasulullah(s.a.v) aşure orucunu ikrar etti ve Müslümanlara bu orucu tutmalarını emretti. Nebi(s.a.v) Medine'ye hicret ettiği vakit Yahudilerin aşure orucu tuttuklarını gördü. “Bu nedir?” diye sordu. Dediler ki:” Bu erdemli bir gündür. Bugün de Allah Yahudileri düşmanlarından kurtarmıştır. Musa (a.s) bu orucu tutardı” dediler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) “Ben sizden Musa'ya daha hak sahibiyim” diyerek bu orucu tuttu ve tutmayı da emretti.¹⁷⁰

Rasulullah (s.a.v) Yahudilerle Müslümanlar arasında ortak noktalar inşa etmek istiyordu. Bununla da Yahudilerin, İslam'ın şiarlar bakımından semavi dinlerden ayrı ve farklı olduğunu tahayyül etmemelerini amaçlıyordu. İbn Hacer'in Kurtubi'den

¹⁶⁶ Karl Borkelaman, **Tarihu Şu'ubi'l İslamiyye**, Çev. Nebih Emin Faris, Münir Elbe'lebeki, Darul İlmi lil Melayin, 5. Baskı, Beyrut, 1968, s. 46.

¹⁶⁷ Buhari, Cilt: 5, s. 62, Hadis No: 3911.

¹⁶⁸ Buhari, Cilt: 5, s. 70, Hadis no: 3941

¹⁶⁹ İbni Hacer el-Askalani, **Fethu'l Bari Şeruh Sehihi El-buhari**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, H. 1379, Cilt: 4, s. 247.

¹⁷⁰ Buhari, Cilt: 3, s. 44, Hadis No: 2004.

naklettiğine göre aşure orucunu tutması ve tutulmasını emretmesi tıpkı kiblelerine yönelmede olduğu gibi onlarla yakınlık kurma amacına matuftu. Bu uygulamalar Rasulullah'ın Ehl-i Kitab'a muvafakat etmeyi hoş gördüğü zamanlardaydı.¹⁷¹

Görünen o ki Rasulullah(s.a.v), Yahudileri sadece karşılıklı konuşma yoluyla değil bütün vesileleri kullanarak İslam'a çekmek istiyordu. Başka bir durum olarak Nebi (s.a.v) Medine'ye hicret edince Allah namazlarda Beyt-i Makdis'e yönelmesini emretmişti. Yahudiler bu duruma sevindiler. Rasulullah birkaç ay namazlarını Beyt-i Makdis'e yönelerek kıldı.¹⁷²

Rasulullah Yahudilerle yakınlık kurmak için Beyt-i Makdis'e yönelerek namazlarını kılmıştı. Görünen o ki bütün bu yaklaşımlara karşılık Yahudiler İslam'a doğru tek bir adım dahi atmamışlardı.¹⁷³ Nebi (s.a.v) Yahudileri İslam'a çekmek için gelenek, örf ve basit işlerde onlara uyum sağlamaya çalışıyordu. Mesela saç modelini onlara benzetmesi buna örnek olarak sunulabilir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Rasulullah saçlarını alınının üzerine düz bir şekilde salıverirdi. Müşrikler ise saçlarını ikiye ayırırlardı. Ehl-i Kitab da alınları üzerine düz bırakırlar idi. Rasulullah ise hakkında emir gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitab'ın adetlerine muvafakat etmeyi severdi. Daha sonra ise saçlarını önden ikiye ayırmıştır.¹⁷⁴

Fakat Rasulullah'ın onları İslam'a ısındırmak için yaptığı her eylem onların kendi dinleriyle övünüp pay çıkarmalarını artırmaktan başka bir netice vermedi. Zira onlar Muhammed (s.a.v)'in kendilerini taklit ettiğini zannetmişlerdi. "Muhammed başka bir din iddia ediyor ama bizim kiblemize yöneliyor"¹⁷⁵ şeklindeki sözleri, söylediklerimizi teyit eder mahiyettedir.

Bu zikredilenler Yahudilerle Müslümanların ilişkilerinin güzel olmasını sağlayan sebeplerden birisidir. Kanaatimizce ilişkilerin güzelleştirilmesi Medine toplumunda hayatın bütün yönlerinde etkisini göstermişti.

¹⁷¹ el-Askalani, **Fethu'l Bari**, Cilt: 4, s. 247.

¹⁷² Beyhaki, Cilt: 3, s. 247.

¹⁷³ Muhammed b. Abdullah Ebu Bekr b. el-Arabi el-Meâfirî el-Maliki (ö.543/1148), **El-Mesalik fi Şerhi Muvatta İbn Malik**, Darul Garbi el-İslami, 1. Baskı, Tunus, 2007, Cilt: 3, s.347.

¹⁷⁴ Buhari, Cilt: 4, s. 189, Hadis No: 3558.

¹⁷⁵ Taberi, Cilt: 3, s. 173.

Bazı Müsteşrikler ve yazarlar bu noktada basit bir hataya düşmüşlerdir. Yahudilik ve İslam dinlerinin kaynaklarının bir olmasının neticesi bazı İslami şiarların Yahudilerin yaptığı şekliyle devam etmesine götürmüştür. Bu, kendisinin İbrahim (a.s) ile başlayan ve sonrasında Musa (a.s) ve İsa (a.s) ile sürecini muhafaza eden büyük dini davetin devamından başkası olmadığını ilan eden bir unsur olması bakımından yeni bir dine nispetle doğal ve mantıklıdır.¹⁷⁶

Müsteşriklerin temel problemleri Muhammed (s.a.v)'in Allah'tan vahiy alan bir peygamber olduğuna inanmamalarıdır. Bilakis onlara göre Rasulullah (s.a.v) güncel şahsi saiklere dayalı tasarruflarda bulunan alelade bir insandır. Bu anlayışa göre Muhammed (s.a.v)'in Allah (c.c) katından semavi bir dinle geldiğini, Yahudi ve Hristiyanlar da dahil olmak üzere bütün insanları bu dinin bayrağı altına davet ettiğini kabul etmemektedirler. Eğer bu üç din arasında bazı benzeşmeler bulunmaktaysa bunun sebebi kaynaklarının aynı olmasıdır. İslam sadece kendisinden önceki dinleri tasdik etmektedir.¹⁷⁷

Medine döneminin başlangıcında Yahudiler, Müslümanların kendilerine sempatilerini görünce ümide kapılmışlardı. Fakat bu olumlu yaklaşımın etkenlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmediler. Gönderilen yeni peygamberin kendilerinin inandığı esasların daha üstün olduğunu ikrar edeceğini düşündüler. Ancak Rasulullah (s.a.v) Medine'de birliği sağlamakla yetinmişti. Oysa Yahudiler bundan daha fazlasını bekliyorlardı. Öyle ki belki de Nebi (s.a.v)'i dinlerine meylettirmeye imkan bulabileceklerini zannetmekteydiler. Fakat Muhammed (s.a.v)'in hedeflerini gerçekleştirmek için her yolu deneyen mücerret siyasi bir kişilik olmadığını hissettiklerinde bu beklentileri süratle hayal kırıklığına dönüştü. Peygamber (s.a.v) mesajı sadece muayyen bir bölgeyi değil bilakis bütün alemi kapsayan bir dinin sahibiydi. Bu, Rasulullah (s.a.v)'in Yahudileri ısrarla İslam'a davet etmesiyle daha net anlaşılmıştı.¹⁷⁸ Bunun yanı sıra birçok hadisın Müslüman şahsiyeti diğer dinlere mensup kişilerden farklı ve müstakil bir kimlikle inşa ettiğini görmekteyiz. Rasulullah (s.a.v)

¹⁷⁶ İmadüddin Halil, **Dirasetün fi's Sireti**, Müessesetü'r Risale, Daru'n Nefais, 11. Baskı, Beyrut, 1989, s. 326.

¹⁷⁷ Derdake, s. 281.

¹⁷⁸ Halil, s. 326.

Yahudilerin aksine Müslümanlara namazlarını ayakkabı ve meshleriyle kılmalarını emretmekteydi. “Yahudilere muhalefet ediniz. Zira onlar ayakkabı ve meshleriyle namaz kılmamaktadırlar.”¹⁷⁹ Bu emir ibadetlerinin başkalarından farklı ve müstakil olduğuna açık bir şekilde işaret etmektedir.

Aynı şekilde Nebi (s.a.v) Müslümanları namaza çağırmak üzere bir çağrı şekli belirlemek istediğinde birçok fikir sunulmuştu. Bunlardan birisi de Yahudiler gibi davul çalarak namaza çağırmaktı. Rasulullah (s.a.v) bu öneriye sıcak bakmayıp: “O, Yahudilerin işidir” diyerek bu teklifi geri çevirdi.¹⁸⁰ Peygamber (s.a.v)’in bu Yahudi şiarını açık bir şekilde reddettiğini görmekteyiz. Zira İslam diğer dinlerden farklı yeni bir şiarı ihtiyaç duymaktaydı.

2.2. YAHUDİLERLE MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ BAZI SOSYAL İLİŞKİLER

2.2.1. Komşuluk

Nebi (s.a.v) Medine’ye hicret edince Medine’nin yerleşimini yeniden tanzim etmiştir. Müslümanları Yahudilerden ayırmamış, Evs ve Hazrec’le beraber yaşayan Yahudileri tahliye etmemiştir. Müslümanları Yahudilerle komşu olmaktan menetmediği gibi bir Yahudi’nin bir Müslüman’a komşu olmasına da karşı çıkmamıştır. Mekke’den geldiğinde Yahudileri komşu olarak bulduğu halde nasıl karşı çıkıp yasaklayabilirdi ki? Yahudiler evlerinde eskisi gibi kalmaya devam ettiler. Aynı şekilde Müslümanlar da Nebi (s.a.v) gelmeden önce meskûn oldukları hanelerinde kalmaya devam ettiler. Buna göre Medine toplumu çoklu kültüre sahipti.

Hiz. Muhammed Mekke’den Medine’ye göç etmişti ve bir Yahudi’ye de komşu olmuştu. Hal böyleyken nasıl Müslümanların mahallelerini Yahudilerden ayırırdı? Rasulullah’ın ahlakı güzel Yahudi bir komşusu vardı. Bir gün hastalandı. Rasulullah (s.a.v) ashabıyla birlikte onu ziyarete gitti ve şöyle dedi:” Allah’tan başka ilah

¹⁷⁹ Ebu Davud, Cilt: 1, ss. 486, 652.

¹⁸⁰ Ahmet el-Hüseyin el-Beyhaki (ö.458/1066), **es-Sünenü’l Kübra**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Darul Kutub el-İlmiye, 3. Baskı, Beyrut, 2003, Cilt: 1, ss. 574, Hadis No: 1834.

olmadığına ve benim de onun elçisi olduğuma şahadet eder misin?” Hasta genç babasına baktı. Babası ses çıkarmadı. Bunun üzerine hasta gençte ses çıkarmadı. Rasulullah (s.a.v) teklifini üç kere tekrarladı. Üçüncüsünde babası oğluna “Sana söylediğini sen de söyle” dedi. Gençte Hz. Muhammed’in sözlerini ikrar etti sonrada öldü. Yahudiler gencin cenazesini sahiplenmek isteyince Rasulullah (s.a.v) onlara “ Biz ona sizden daha hak sahibiyiz” dedi. Onu hanut yaprağı ile yıkadı ve kefenledi. Cenaze namazını kıldı.¹⁸¹

İslam’ın vurguladığı şeylerden biri de güzel komşuluktur. Komşunun Müslüman veya gayri müslim olmasını ayırt etmemiştir. Hangi din üzere olursa olsun komşuya iyi davranmayı ve ona eziyet etmemeyi emretmiştir. Nebi (s.a.v) kurban etlerini dağıtırken Yahudi komşusunu da hatırlar Aişe (r.a)’ye “Kurban etini dağıtmaya Yahudi komşumuzla başla” derdi.¹⁸² Kurban kesme İslam dinine ait bir ibadettir. Fakat etinin dağıtımında Rasulullah (s.a.v) Yahudi komşusunu hatırlamış ve ondan başlamıştır.

Esmâ bnt. Ebi Bekr, Yahudi komşusuyla yaşadığı enteresan bir hadiseyi şöyle anlatır: Nebi (s.a.v)’nin Nadir arazisinden Ebu Seleme ve Zübeyr’e verdiği yerdeydim. Zübeyr ve Nebi (s.a.v) çıktılar. Yahudi bir komşumuz vardı. Bir gün bir koyun kesti. Eşi de onu pişirdi. Kokusunu almıştım. Hatice isimli kızıma hamileydim. Hayatımda hiçbir yemek kokusun burnuma gelen o etin kokusu kadar beni etkilememişti. Dayanamadım ihtiyacım olmadığı halde ateş istemek için yanına gittim. Belki bana da et ikram eder diye düşünmüştüm. Yanına girip pişmiş eti görünce ve kokusunu daha yakından alınca iştahım daha da kabardı. Aldığım ateşi söndürüp tekrar ateş istemek için gittim. Bunu üç kere tekrarladım. Artık takatim kalmamıştı. Oturup ağlayarak Allah’a dua etmeye başladım. O sırada Yahudi kadının kocası geldi. “Eve gelen oldu mu hiç?” diye sordu. Kadın: “Hayır, sadece Arap bir kadın ateş istemek için geldi” dedi. Bunun üzerine Yahudi adam şöyle dedi: “Bu etten o kadına göndermediğin sürece ben bu eti

¹⁸¹ Abdurrezzak es-San’ânî (ö.211/827), **El-Musannef**, Thk. Habib’ur-Rahmân el-A’zamî, Nşr. el-Meclis el-İlmî, 2. Baskı, Hindistan, 1403, Bölüm: 10, Hadis No: 19219, s. 315.

¹⁸² Ebu Ömer Yusuf el-Kurtubî (ö.463/1071), **el-İstia’b fî Ma’rifeti’l-Ashab**, Darü’c-Cil, Beyrut, 1992, Cilt: 5, s. 188.

yemeyeceğim.” Yahudi kadın hemen bana bir tabak pişmiş etten gönderdi. Yeryüzünde hiçbir şey bana o etten daha sevimli gelmemiştir.¹⁸³

Bu olay Yahudi-Müslüman ilişkisine dair son derece harika bir örnektir. Yahudi kadın Esmâ onun dininden ve kavminden olmamasına rağmen ona et göndererek ikramda bulunmuştu. Görünen o ki komşuluk ilişkilerine verdikleri ehemmiyetten dolayı böyle yapmıştı.

2.2.2. Ortak Meclisler

Medine toplumu sadece iki din mensubu insanlardan oluşmamaktaydı. Daha farklı dine mensup kimselerde vardı ve her din mensubu grup ve insanlar dini-sosyal hürriyete sahiptiler. Buna ilaveten aynı toprağı paylaşıyorlar ve müşterek bir vatana sahiptiler. Yerleşim yerleri birbirlerine yakındı. Hiçbir mani olmaksızın ve endişeye düşmeksizin iç içe yaşıyorlardı. Dolayısıyla dini ve dünyevi meseleler olmak üzere diledikleri konuda görüşüp konuşmak ve buluşmak için ortak alanlarının ve meclislerinin bulunması pek tabiiydi. Büyük bir ihtimale böyle meclisler de vardı. Çünkü Evs ve Hazrec’e ilaveten Mekke’den yeni bir unsur olarak gelen Muhacirler de artık bu toplumun bir parçasıydı. Muhtemelen bilgi ve tecrübe alışverişlerini bu tür ortamlarda yapmaktaydılar. Özellikle yeni dinlerine dair bilgi edinme arzuları onları toplanabilecekleri meclisler oluşturmaya sevk etmiş ve orada dinleriyle alakalı müzakereler etmiş olmalılar.

Rivayet edildiğine göre Evs ve Hazrec’in önderlerinde iki kişi yanlarında bir Yahudi bulunduğu halde oturmaktaydılar. Kendi aralarında konuşuyorlardı. Bu arada Yahudi onlara eskiden aralarında yaşadıkları savaşları ve çekişmeleri hatırlattı. Ortam birden alevleniverdi ve birbirlerine düştüler. Öyle ki iş her birisinin kabilesini çağırmasına ve iki kabilenin birbirine karşı silahlanmasına kadar vardı. Hz. Muhammed Bu sorunun üzerine gelerek sulhu temin edip durumu yatıştırdı. Bu olaya binaen şu ayet

¹⁸³ Ebu’l Kasım et-Taberani Süleyman b. Ahmed b. Eyüp (ö.360/971), **El-Mu’cemü’l Kebir**, Thk. Hamdi Selefî, Mektebetu İbn Teyimüye, 2. Baskı, Kahire, 1994, Cilt: 24, s. 103.

nazil oldu: “Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir guruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevk ederler.”¹⁸⁴

Bu hadiseden çıkardığımız sonuca göre toplumun farklı unsurlarının birbirleriyle buluşuyor ve oturuyor olmaları gayet doğaldır. Mesela birisi Yahudi diğer ikisi farklı kabilelere mensup başka kişiler. Ayet-i Kerime’ye dikkatle bakarsak Müslümanları Yahudilerle oturmaktan men etmemektedir. Sadece onlara itaat etmeyi yasaklamaktadır. Toplumun yapısı olduğu gibi bırakılmıştır. Bir olaya binaen toplumun yapısı tamamıyla bozulmamıştır.

Başka bir rivayette nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v) Müslümanlar, müşrikler ve Yahudilerden oluşan bir meclise uğramıştı. Selam verdi sonra da durdu ve bineğinden indi. Onları Allah’a davet ederek Kuran okudu. Abdullah b. Selül şöyle dedi: “Ey adam! Senin söylediklerinden daha güzel yoktur. Lakin meclisimize gelip bize şununla eziyet etme! Kendi yerine git ve sana gelen olursa ona söyle!” dedi. Abdullah b. Revaha:” Ey Allah’ın elçisi, meclislerimizde bizi Kuran ile ört, Biz bunu severiz!” dedi. Bundan sonra Müslümanlar, Müşrikler ve Yahudiler birbirlerine hakaret etmeye başladılar. Birbirlerine saldırmaya kadar gitti. Hz. Muhammed ise onları sürekli sakinleştirmeye çalışıyordu. Sonunda her iki grup yatıştılar. Sonra Hz. Muhammed merkebine binip gitti, Sa’d b. Ubade’nin evine ulaşp içeri girdi. Hz. Peygamber Sa’d’a: “Ey Sa’d! -Abdullah İbn Ubeyy’i kast ederek- Ebu Hubab’ın ne söylediğini duymadın mı? (Duymuş ol ki) o şöyle söyledi” (diye biraz önce geçen vakayı) anlattı. Sa’d, İbn Ubade de:” Ya Rasulallah! Sen İbn Ubeyy’in kusurunu affet, biraz da onu mazur gör! Sana Kuran indiren Allah’a yemin ederim ki, Allah’ın iradesi senin üzerine indirdiği hakkın gelmesi suretiyle (yani Sana peygamberlik gelmesi suretiyle) tecelli etmiştir. Hâlbuki şu belde halkı İbn Ubeyy’in başına taç giydirmeye, üzerine de melike mahsus sarık sarmaya (bu suretle onu kendilerine melik edinmeye) hazırlanmışlardı. Allah’ın sana ihsan buyurduğu peygamberlik hakkıyla onların tasavvurlarını imkânsız bir hâle koyunca, bu mahrumiyetle İbn Ubeyy mahzun ve kederlenmiş oldu. Ya Rasulallah! Abdullah b. Ubeyy işte bu kederle, gördüğün çirkin harekette bulunmuştur (Siz onu af

¹⁸⁴ Al-i İmran, 3/100; Suyuti, Cilt: 2, s. 280.

buyurun) dedi.”¹⁸⁵ Rivayette belirtildiğine göre mecliste Müslüman, putperest ve Yahudi olmak üzere toplumun bütün unsurları bulunmaktadır. Rasulullah (s.a.v) istisnasız hepsine selam vermiştir. Müslümanlara, meclisi terk etmelerini emretmekle onları o mecliste bulunmaktan nehy etmemiştir.

Yahudiler Hz. Muhammed’in meclisinde bulundukları esnada Hz. Muhammed aksırdığında Yahudiler “Yerhamuke’llah” diye karşılık verirler Nebi (s.a.v) ise “Yehdikum ve yuslih balekum” diye cevapladı.”¹⁸⁶

Bu nakilden de Yahudilerin Nebi (s.a.v)’in meclisine geldiklerini anlamaktayız. Onlar, bazen İslam hakkında soru sormak bazen bir problemin çözümü için müracaat etmek veya herhangi bir müşküllerini çözmek maksadıyla Nebi (s.a.v)’e gelirlerdi.

2.2.3. Ziyaretler

Ziyaretleşme Medine toplumunun sosyal aktivitelerinden biridir. Bu ziyaretleşmeler hasta ziyareti, bir konuda istişarede bulunma, bir talebi iletme veya örfi ziyaretleşme şeklinde gerçekleşmektedir. İslam ziyaretleşmeyi öğütlemektedir. Özellikle hasta ziyaretlerine vurgu yapılmıştır. Yahudilerin ve Müslümanların birbirlerini ziyaret ettiklerine tanık olmaktadır. Bu konuda da herhangi bir kısıtlama olmamıştır.

Hz. Aişe diyor ki: “Bir gün yanımda Yahudi bir hanım bulunduğu sırada Rasulullah (s.a.v) içeri girdi. O sırada kadın bana “Kabir azabına uğratılacağınızı biliyor musunuz?” dedi. Rasulullah (s.a.v) bunu duyunca ürperdi ve “Yahudiler kabir azabına uğrayacaktır” buyurdu. Birkaç gün geçtikten sonra Nebi (s.a.v) “Bana kabir azabına uğratılacağınız vahyolundu” buyurdu. Ondan sonra Rasulullah devamlı kabir azabından Allah’a sığınır.”¹⁸⁷

¹⁸⁵ Buhari, Cilt: 6, s. 39, Hadis No: 4566.

¹⁸⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhari, **el-Edebü’l Müfred**, Thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Darul Beşair el- İslamiye, Beyrut, 3. Baskı, 1989, Cilt: 1, s. 323, Hadis No: 940.

¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî, **Müsnedü İmam İbn Hanbel**, Thk. Şuaib Ernevut ve Diğerleri, Müessesetü Risale, Beyrut, 2001, Cilt: 42, s. 129, Hadis No: 24582.

Aişe (r.a) evindeyken Yahudi bir kadın onu ziyarete gelmiş ve onunla sohbet etmiştir. Rasulullah (s.a.v) yanlarında girip durumu gördüğü halde Yahudi kadının ziyaretini hoşnutsuzlukla karşılamamıştır. Sadece erkeklerin birbirlerini ziyaret ettiklerinin bilinmesinin aksine kadınlarda birbirlerini ziyaret etmişlerdir.

Hiz. Muhammed'e hizmet eden Yahudi bir genç vardı. Bir gün hastalandı. Nebi (s.a.v) ziyaret için yanına geldi. Başucuna oturup ona: "Müslüman ol" dedi. Genç babasına baktı. Babası gence: "Ebu'l Kasım'a uy" dedi. Bunun üzerine genç, Müslüman oldu. Rasulullah (s.a.v) dışarı çıkarken şöyle diyordu: "Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun."¹⁸⁸

Rasulullah (s.a.v) bu Yahudi genci hastalanması sebebiyle ziyaret etmiştir. O genç, Nebi(s.a.v)'e hizmet etmekteydi. Bu olaylardan anlaşılan o ki Medine toplumunda beraber yaşamaya dayalı ilişkiler bulunmaktadır. Genç Yahudi olmasına rağmen Hiz. Muhammed'e hizmet etmiş, Nebi (s.a.v) de hastalığında onu ziyaret edip İslam'a davet etmeyi ihmal etmemiştir. Bu Yahudi genç ise hasta iken Müslüman olmuştur.

2.2.4. Evlilik

İslam sosyal hayatta özellikle Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hristiyanlar başta olmak üzere diğer din mensuplarıyla ilişkilerin keyfiyetini düzenleyen kuralları koymuştur. Bu kurallardan birisi de Allah'ın Kuran'da indirdiği Müslümanların Ehl-i Kitapla evlenmeleriyle alakalıdır. Ayet, Ehl-i Kitap'ın yemeklerinden bahsettikten sonra onlarla evlenme konusunu zikreder. Allah Ehl-i Kitap'ın kadınlarıyla evlenmeyi mubah kılmıştır. Bu önemli kural farklı hüviyetlerden oluşan toplumu bir arada tutan bir etken olarak kabul edilmektedir. Evlilik, beraber yaşayabilmenin yollarını daha fazla kolaylaştırmaktadır. Böylece toplum selametle yaşamına devam eder. Ayette şöyle buyrulmaktadır. "Bugün, size temiz olanlar helal kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları -zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve

¹⁸⁸ Buhari, Cilt: 2, s. 94, Hadis No: 1356.

mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim inkar ederse, şüphesiz amelleri boşa gider. O, ahirette de kaybedenlerdendir.”¹⁸⁹

2.2.5. Misafirlik, Hediyeleşme, Sadaka Verme

Yukarıda zikrettiğimiz ayet Ehl-i Kitab’ın yiyeceklerinin mubah olduğuna ışık tutmuştu. Burada yiyeceklerinden kasıt kestikleri hayvanların etleridir. Allah her iki tarafın kestikleri hayvanların etlerini birbirlerine helal kılmıştır. Daha önce Medine toplumunda farklı unsurların iç içe yaşadıklarını zikretmiştik. Zikredilmesi gereken başka bir husus daha var ki o da misafire ikram etmenin Medine toplumunda yaygın ve yerleşik bir adet oluşudur. Yine Yahudilerin bu ve benzeri hususlarda Araplardan etkilendiklerinden bahsetmiştik. İslam’dan önce de Arap yarımadası misafir ağırlama gibi adetlerle tanınmaktadır. Öyle ki bu konuda ifrata kaçmaktaydılar. İslam Arapların misafir ağırlama adetlerinin ikrar etmiş ve toplumda önemli gelenekler arasında saymıştır. Misafire ikramda bulunmayı teşvik eden birçok hadis de bulunmaktadır. Rasulullah (s.a.v)’e nispet edilen şu hadis konumuza örnek olması açısından dikkat çekicidir. “Kim Allah’a ve ahiret gününe iman etmişse misafirine ikramda bulunsun.”¹⁹⁰

Aynı şekilde Medine toplumuna ait olan güzel adetlerden birisi de hediyeleşme ve tasaddukta bulunmaktır. Aralarında hediyeleşirler ve mallarından sadaka verirlerdi. Enes’tan rivayet edildiğine göre bir Yahudi Hz.Muhammed’i arpa ekmeği ve (ihale sehine)¹⁹¹ yağ yemeye davet etmiş, Nebi (s.a.v) de bu davete icabet etmiştir.¹⁹² Daveti yapan kişi inancı üzerine kalmış bir Yahudi’dir. Aynı zamanda İslam peygamberini yemeğe davet etmiştir. Peygamber ise onun Yahudi olduğunu bildiği halde bu davete icabet etmiştir. Bununla birlikte farklı gruplar kendi içlerinde bir yapı oluşturmuşlar ve her bir farklı yapı diğeriyle beraber yaşama kültürünü sürdürmüştür.

¹⁸⁹ Maide, 5/5.

¹⁹⁰ Muhammed İbn Mace (ö.273/887), **Sünen-i İbn-i Mace**, Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru İhya-i Kutubi’l el-Arabiye, Fisel İsa el-Halebi, Kahire, t.y., Cilt: 2, Hadis No: 1211/3672.

¹⁹¹ İhaletün Senihatin: Erimiş yağ. Her donmuş yağa denir; Askalani, Fethu’l Bari, Cilt: 5, s. 141.

¹⁹² İbn Hanbel, Cilt: 20, s. 424, Hadis No: 13201.

Başka bir rivayette Yahudi bir kadının Rasulullah (s.a.v)’a zehirli koyun eti ikram ettiği zikredilmektedir. Rasulullah (s.a.v): “Bu yemeği sana hazırlatan nedir?” diye sormuş o da: “İstedim ki eğer sen gerçekten peygambersen Allah sana bunun hakikatini bildirecektir. Eğer peygamber değilsen insanları senden kurtarmış olurum” diye karşılık vermiştir.¹⁹³

Rivayette kadının zehirli et sunduğu geçmektedir. Ancak bizim burada üzerinde durduğumuz nokta Müslümanlar ile Yahudiler arasında hediyeleşmenin varlığını ortaya koymaktır. Eti hediye eden kadın Yahudi olmasına rağmen Nebi (s.a.v) hediye kabul etmekte bir sakınca görmemiştir. Hediye verenin kadın olmasından anlaşılmaktadır ki hediyeleşme sadece erkekler arasında gerçekleşmemekte, kadın ve erkeklerde birbirlerine hediyeler vermektedir.

Hediye kabul etmek ve karşılığında hediye vermek Hz. Muhammed’in âdetindendi.¹⁹⁴ Başka deyişle birisi Hz. Muhammed’e hediye verdiği zaman Nebi (s.a.v) de o kişiye başka bir hediye sunarak karşılık verirdi.¹⁹⁵ Yine başka bir rivayette zikredildiğine göre Yahudi birisi Hz. Muhammed’e deve sütü sağarak ikram etmiş, Nebi (s.a.v) de “Allah’ım onu güzelleştir” diye dua etmiştir. Bunun üzerine Yahudi’nin saçlarının siyahlaştığı rivayet edilir.¹⁹⁶

Rivayetin de belirttiğine göre Yahudi Nebi (s.a.v)’e deve sütü ikram etmiş, Nebi (s.a.v) ise bu ikram karşılığında ona dua etmiştir. Söylendiğine göre bu adam doksan sene yaşamış olmasına rağmen saçları hiç beyazlamamıştır.¹⁹⁷

Aynı şekilde şu rivayet de bize Müslümanlarla Yahudiler arasında hediyeleşmenin var olduğunu göstermektedir. Adamın birisi her sene Hz. Muhammed’e bir fiç i içki hediye ederdi. İçkinin haram olduğu sene de ikram etmek istedi. Nebi (s.a.v) “İçki artık haram kılınmıştır” buyurdu. Adam: “O halde onu satayım mı?” diye sordu.

¹⁹³ İbn Hanbel, Cilt: 5, s. 6, Hadis No: 2784.

¹⁹⁴ Buhari, Cilt: 3, s. 157, Hadis No: 2582.

¹⁹⁵ el-Askalani, **Fethu’l Bari**, Cilt: 5, s. .210.

¹⁹⁶ Ebu Bekir b. Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed el-Absi (ö.235/850), **Musannef İbn Ebi Şeybe**, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebet-u er-Ruşd, 1. Baskı, Riyad, 1409, Cilt: 5, s. 255, Hadis No: 25823.

¹⁹⁷ Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Begavî (ö.516/1122), **Şerhu’s Sünne**, Thk. Şuaib Ernevut ve Diğeri, el-Mektebu’l İslami, 2. Baskı, Dimaşk-Beyrut, 1983, Cilt: 12, s. 273, Hadis No: 3515.

Nebi (s.a.v): “Onun İçilmesi haram kılınan şeyin satılması da haram kılınmıştır” buyurdu. Adam: “Peki Yahudilere ikram edeyim mi?” diye sordu. Nebi (s.a.v): “Onu haram kılan Yahudilere ikram etmeni de haram kıldı” buyurdu. Bunun üzerine adam: “O halde onu ne yapayım?” diye sordu. Nebi (s.a.v): “Onu vadiye dök” buyurdu.¹⁹⁸

Rivayetin zikrettiğine göre sahabi içkiyi önce Nebi (s.a.v)’e hediye etmek istemiştir. Rasulullah (s.a.v) içkinin haram kılındığını haber verince ondan iktisadi olarak faydalanmak istemiştir. Nebi (s.a.v) bundan men edince son olarak onu Yahudilere hediye etmek istemiştir. Nebi (s.a.v) onu Yahudilere hediye etmesinin de haram olduğunu kendisine bildirmiştir. Anlaşıldığına göre sahabinin Yahudi bir arkadaşı vardı ve içkiyi ona hediye etmek istemişti.

Hiz. Aişe’den rivayet edildiğine göre Yahudi bir kadına ikramda bulunmuştu. Yahudi kadın “Allah seni kabrin ve Deccal’in fitnesinden korusun” diye dua etti. Hiz. Aişe (r.a) bunu Hiz. Muhammed’e haber verince Nebi (s.a.v) Deccal’ın ve kabrin fitnesinden Allah’a sığınmıştır.¹⁹⁹

Muhtemelen bu Yahudi kadın Aişe (r.a)’ya ziyarete gitmiş ve yanında misafir olarak kalmıştır. Görünen o ki İslam’ı bilen bir kadındı. Aişe (r.a) için böyle bir dua etmişti. Ziyarete gelmesinin sebebinin dini konularda malumat alışverişi olması da mümkündür.

Başka bir rivayette zikredildiğine göre Aişe (r.a) şöyle demiştir: “Yahudi bir kadın bana ziyarete gelerek benden güzel koku hediye etmemi istemişti. Bende ona güzel koku sundum. Bunun üzerine bana: “Allah seni kabir azabından korusun” diye dua etti. Rasulullah (s.a.v) yanıma gelince ona Yahudi kadının bana bahsettiği kabir azabını sordum. “Onlar kabirde öyle azap olunacaklar ki hayvanlar seslerini işitecektir” buyurdu.²⁰⁰

Önceki rivayette zikri geçen Yahudi kadın ile son zikrettiğimiz rivayette bahsedilen Yahudi kadın muhtemelen aynı kadındır. Farklı kadınlar olma ihtimali de

¹⁹⁸ Ebu Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa b. Ubeydullah el-Humeydi (ö 219/834), **Müsnedü’l Humeydi**, Thk. Hasan Selim Esad ed-Darani, Daru’s-Sika, 1. Baskı, Dimaşk, 1996, Cilt: 2, s. 273, Hadis No:1064.

¹⁹⁹ İshak b. İbrahim b. Rahuye (ö.238/853), **Müsned-ü İshak b. Rahuye**, Thk. Abdulfafur el-Beluşi, Mektebetu’l İman, 1. Baskı, Medine, 1991, Cilt: 3, s. 786, Hadis No: 1415.

²⁰⁰ İbrahim b. Rahuye, Cilt: 3, s. 786, Hadis No: 1415.

mevcuttur. Veya farklı yer ve zamanlarda aynı kadın da olabilir. Çünkü her iki hadisede farklı şeyler istemiştir. Son rivayette ise Aişe (r.a)'den güzel koku istediği aktarılmaktadır. O da güzel koku hediye etmiştir.

Müslümanlar Medine'de Yahudi ve başka dine mensup olmak üzere Ehl-i Zimmet'e tasaddukta bulunurlardı. Müslüman fakirlerin sayısı çoğalınca Nebi (s.a.v) sadakaların Müslümanlara verilmesini emretmiştir.

Rivayet edildiğine göre Yahudi birisi Hz. Muhammed'e gelerek ondan sadaka mallarından istemişti. Nebi (s.a.v): "Müslümanların sadaka mallarından sana bir şey yoktur" buyurdu. Yahudi çok uzaklaşmamıştı ki şu ayet nazil oldu. " Onların doğru yola iletilmeleri sana düşmez, fakat Allah dilediğini doğru yola eriştirir. Sarf ettiğiniz iyi şey kendinize, ancak Allah'ın rızasını kazanmak için sarf edersiniz. Sarf ettiğiniz iyi bir şeyin karşılığı haksızlığa uğratılmaksızın size verilir."²⁰¹ Bu ayetle onlara sadaka verilmesinin men edilmesi nesh edilmiştir. Denildiğine göre Ensar'dan bazılarının Beni Nadir ve Kurayza Yahudilerinden ihtiyaç sahibi akrabaları vardı. Müslüman olmalarını isteyerek onlara sadaka vermediler. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.²⁰²

2.2.6. Kutsal Değerlere ve Cenazelere Saygı

İslam'ın inanç, ibadet ve şiar bakımından diğer dinlerden farklı olması tabiidir. Bununla birlikte İslam diğer dinlerin varlığını kabul etmiştir. Kuran diğer dinlerin inanç esaslarını münakaşa üslubuyla tafsilatlı bir şekilde kayıt altına almıştır. Bu noktadan hareketle farklı görüşlerle ilişkilerin keyfiyetini belirleyen ayetler nazil olmuştur. Şu ayet konumuza örnek olması bakımından dikkat çekicidir. "Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da cahillikle ileri giderek Allah'a sövmesinler."²⁰³

Ayet, Müslümanları başka dine mensup kişilere ve inançlarına hakaret edip sövmeyi açık bir şekilde yasaklamıştır. Bu bağlamda Medine'de Müslümanlarla

²⁰¹ Bakara, 2/272.

²⁰² Ebu Abdullah Abdulmunim b. Muhammed b. Abdurrahim el-Hazreci İbnü'l Feres (ö.599/1203), **Ahkamu'l Kuran**, Thk. Taha b. Ali Busureyih, Dar-u İbn-i Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2006, Cilt: 1, s. 393.

²⁰³ Enam, 6/108.

Yahudilerin birbirlerinin kutsal değerlerine saygı duymalarına misal olarak bazı örnekler vermek yerinde olacaktır.

İbni Ömer'den rivayet edildiğine göre Yahudilerden bir grup Hz. Muhammed'i Kaf vadisine davet ettiler. Nebi (s.a.v) Beytü'l Midras'ta yanlarına geldi. Yahudiler: "Ey Ebu'l Kasım, bizden bir adam bir kadınla zina etti. Aralarında hüküm ver" dediler. Oturması için Hz. Muhammed'e sergi serdiler. Nebi (s.a.v) yastığın üzerine oturdu. "Tevrat'ı getirin" buyurdu. Getirdiler. Rasulullah (s.a.v) yastığı altından çekip Tevrat'ı üzerine koydu. Sonra "Sana ve seni indirene iman ettim" buyurdu. Yahudilere "En bilgininiz gelsin" diye emretti. Bir genç geldi. Daha sonra ravi recm kıssasını zikretti.²⁰⁴ Rasulullah (s.a.v) Tevrat'ı saygı göstergesi olarak yastığın üzerine koymuştur. "Sana ve seni indirene iman ettim" demesi saygı duyusunu teyit etmektedir.²⁰⁵

Hayber fethedildiğinde Rasulullah (s.a.v) sahabeden birine Hayber ganimetlerinin bir kalede toplanmasını emretti. Ganimetler toplandı. Ganimetler arasında Tevrat nüshaları bulunmaktaydı. Yahudiler Tevrat nüshalarının kendilerine verilmesini talep ettiler. Nebi (s.a.v) nüshaların Yahudilere teslim edilmesini emir buyurdu.²⁰⁶

Yahudi tarihçi İsrail Velfunson bu olay ile Romalıların Orşelim'e (Kudüs) hükmettikleri zaman davranışlarını kıyaslamaktadır. Nebi (s.a.v)'in ashabı ganimetleri teslim aldıklarında Tevrat nüshaları da bulunmaktaydı. Sahabeden hiç kimse nüshalara karşı herhangi bir saygısızlık yapmamıştı. Ne yırtılmış nede yakılmıştı. Bilakis Yahudiler kendilerine verilmesini talep etmek üzere müracaat ettiklerinde Nebi (s.a.v) ashabına nüshaların Yahudilere teslim edilmesini emir buyurmuştu. Buna karşılık Romalılar M.S 70 yılında Orşelim'i ele geçirdiklerinde Yahudilerin kutsal kitaplarını yakmışlardı. Velfunson, Rasulullah (s.a.v) ile diğer devlet başkanları arasındaki büyük farkı bu şekilde ifade etmektedir.²⁰⁷

²⁰⁴ Ebu Davud, Cilt: 4, s. 155, Hadis No: 4449.

²⁰⁵ Ebu Abdurahman Muhammed Eşref b. Emir b. Ali b. Hayder el- Azim Abadi (ö.1329/1892), **Avnu'l Mabud, Haşiyetü İbni'l Kayyim**, Darul Kutubi el- İlmiye, Beyrut, 2. Baskı, 1415, Cilt: 12, s. 89.

²⁰⁶ Hüseyin b. Muhammed ed-Diyarbakri (ö.966/1559), **Tarihu'l Humeyyis fi Ahvali Enfesi'n Nefs**, Dar Sadir, Beyrut, t.y., Cilt: 2, s. 55.

²⁰⁷ Welfeson, **Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab**, s. 170.

Medine’de saygı duyulan kutsallar arasında cenazeleri de zikretmek gerekmektedir. Hz. Muhammed’in bulunduğu bir ortamdan cenaze geçmekteydi. Nebi (s.a.v) ayağa kalktı. “Bu Yahudi cenazesidir Ya Rasulallah” denildi. Bunun üzerine “O da bir nefis değil mi?” buyurarak karşılık verdi.²⁰⁸ Rasulullah (s.a.v) Yahudilere her şeyden önce insan olmaları bakımından muamelede bulunmaktaydı. Bundan dolayı cenazelerine bile saygı duyarak ayağa kalkmıştır.

2.2.7. Hakemlik İçin Aynı Mercie Başvurmaları

Toplumda meydana gelen anlaşmazlıkların çözümü hakkında Medine sözleşmesi maddelerinden birisi şöyledir:

“Bu sözleşme sahipleri arasında fesadından korkulan bir hadise meydana geldiğinde hüküm mercii Allah ve Rasulüdür”.²⁰⁹

Sözleşme anlaşmazlıklar hususunda kimin hakemlik yapacağını belirlemiştir. Yahudilerin defalarca kez hakların hüküm vermesi için Hz. Muhammed’e müracaat ettiklerini görmekteyiz.

Bir Yahudi yüzünden yaralanmış olduğu halde Hz. Muhammed’e geldi ve “Ashabından bir adam beni yaraladı” dedi. Nebi (s.a.v) vurana “Niçin yaptın?” diye sordu. O da: “Ya Rasullah Musa’yı senden üstün kıldı” dedi. Bunun üzerine Nebi (s.a.v) şöyle buyurdu: “Peygamberleri birbirine üstün kılmayınız. Muhakkak ki insanlar kıyamet günü çarpılmış gibi kalakalacaklardır. Başını topraktan ilk kaldıran ben olacağım. Musa’yı arşın yanında bulacağım. Bilemiyorum acaba çarpılmış gibi olanlar arasında o da var mıydı yok muydu?”²¹⁰

Medine’de Müslümanlarla Yahudiler arasında vuku bulan bir başka hadise de şöyledir. Tu’me b. İbrik isminde adamın birisi Katade b. Numan adında komşusunun zırhını çalmıştı. Zırh, içinde un bulunan bir kaptaydı. Kapla birlikte çalmıştı. Kaptada bulunan un dökülmüş, çalanın evine kadar bir ip gibi uzanmıştı. Daha sonra zırhı Zeyd

²⁰⁸ Ahmed b. Şuaib en-Nesai (ö.303/915), **el-Mücteba min es-Sünen**, Thk. Abdulfettah Ebu Ğede, Mektebet el-Metbu’t el-İslamiye, 2. Baskı, Halep, 1986, Cilt: 4, s. 45, Hadis No: 1921.

²⁰⁹ İbn Hişam, Cilt:1, s. 503.

²¹⁰ İbn Hanbel, Cilt: 17, s. 459, Hadis No: 11365.

b. Semin adında bir Yahudi'nin evine saklamıştı. Katade un döküntülerini takip ederek Tu'me'nin evine kadar geldi. Tu'me yemin ederek zırhı kendisinin çalmadığını söyledi. Katade un döküntülerini tekrar takip ederek bu sefer Yahudi'nin evine ulaştı. Zırhı Yahudi'nin evinde buldu. Yahudi zırhı kendisine Tu'me'nin getirdiğini söyledi. Yahudilerden bir grupta buna şahitlik ettiler. Tu'me'nin ailesi durumu Rasulullah'a götürüp Tu'me'yi müdafaa etmesini isteyerek şöyle dediler:” Bizim akrabamız Tu'me'yi müdafaa et. Aksi takdirde rezil olacak, helak olacaktır. Yahudi de kurtulacaktır. Yahudi ehli takva ve salih bir aileyi itham etti. Bu olay üzerine şu ayet nazil oldu. “ Şüphesiz ki biz sana kitabı hak ile indirdik. Ta ki Allah'ın sana gösterdiği ile insanlar arasında hükmedesin. Sakın ha, hainler için müdafaacı olma.”²¹¹

Yahudiler içinde Müslümanların ismi kötüye çıkmasın diye Rasulullah (s.a.v)'ı ikna etmeye çalıştılar. Fakat Allah (c.c) Nebi (s.a.v)'i böyle yapmaktan engelledi. İslam'ın mahkeme kurallarına göre kişinin kendi aleyhine bile olsa adaletle hükmetmesi gerekir.

Başka bir rivayette anlatıldığına göre münafıklardan birisi ile bir Yahudi arasında anlaşmazlık çıktı. Yahudi münafığa Hz. Muhammed'i hakem tutmaya davet etti. Çünkü Nebi (s.a.v)'in rüşvet almayacağını ve adaletle hükmedeceğini biliyordu. Fakat münafık ısrarla Yahudi hahamına gitmeyi ve hakemliğine başvurmayı istiyordu. Zira biliyordu ki haham rüşvet alıyordu. Nihayet hahama gittiler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu. “Sana ve senden önce inene iman ettiklerini iddia edenlere bakmaz mısın? Tağut tarafından muhakeme olunmak istiyorlar. Halbu ki onu tanımamakla emrolunmuşlardı. Şeytan ise, onları büsbütün saptırmak istiyor.”²¹²

Yahudiler Medine'de Rasulullah (s.a.v)'e güvenmekteydiler. Bu sebeple kendi aralarındaki problemlerin dahi çözümü için ona müracaat etmekteydiler. Daha önce zikretmiş olmamıza rağmen tekrar etmeyi faydalı gördüğümüz şu hadise buna örnektir. Yahudilerden bir grup Hz. Muhammed'i Kaf vadisine davet ettiler. Nebi (s.a.v) Beytü'l

²¹¹ Nisa, 4/105; Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Salebi (ö.427/1035), **El-Keşfü ve'l Beyan an Tefsiri'l Kuran**, Thk. Ebi Muhammed b. Aşur, Dar-u İhyai Turasi el-Arabi, 1.Baskı, Beyrut, 2002, Cilt: 3, s. 381.

²¹² Nisa, 4/105; Muhammed b. İbrahim İbni'l Münzir (ö.319/931), **Tefsiru Kuran-i el-Azim**, Thk. Sa'd b. Muhammed Essad, Daru'l Measir, 1. Baskı, Medine, 2002, Cilt: 2, s. 769.

Midras'ta yanlarına geldi. Yahudiler:" Ey Ebu'l Kasım, bizden bir adam bir kadınla zina etti. Aralarında hüküm ver" dediler. Oturması için Hz. Muhammed'e sergi serdiler. Nebi (s.a.v) yastığın üzerine oturdu. "Tevrat'ı getirin" buyurdu. Getirdiler. Rasulullah (s.a.v) yastığı altından çekip Tevrat'ı üzerine koydu. Sonra "Sana ve seni indirene iman ettim" buyurdu. Yahudilere "En bilgininiz gelsin" diye emretti. Bir genç geldi. Daha sonra ravi recm kıssasını zikretti.²¹³

Bu rivayet bize Medine toplumunda birbirlerine olan güvenin hangi boyuta ulaştığına dair bir görüş açısı sunmaktadır. Böyle hassas bir konuda Yahudilerin Nebi (s.a.v)'den hakemlik istemeleri genel anlamda Müslümanlara, özel anlamda ise Hz. Muhammed'e ne derece güvendiklerini göstermektedir.

Hz. Muhammed'in ashabından Eş'as bin Kays ile Yahudi biri arasında ortak oldukları bir arazi yüzünden anlaşmazlık çıktı. Yahudi Eş'as'ın ortaklığını inkâr etti. Hz. Muhammed'e gittiler. Hz. Muhammed Eş'as'a "Delilin var mı?" diye sordu. "Hayır" dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed Yahudiye "Yemin et" buyurdular. Eş'as: "Ey Allah'ın Resulü, böyle olursa Yahudi yemin eder ve malımı alıp götürür" dedi. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu. "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir değere değişenlerin, işte onların, ahirette bir payları yoktur. Allah onlara kıyamet günü hitap etmeyecek, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Elem verici azap onlar içindir."²¹⁴

Bu rivayetten anlaşıldığına göre Yahudilerin ve Müslümanların aralarındaki problemleri çözmek için tek bir mercileri vardı ki o da Rasulullah (s.a.v)'di. Aralarında vuku bulan problemlerde Hz. Muhammed'e müracaat etmişlerdir. Nebi (s.a.v) böyle bir durumda Müslümanın lehine Yahudinin aleyhine haksız hüküm vermeye meyletmemiştir. Zahir göre hükmetmiştir. Sahabinin elinde delili yoksa doğru söylüyor olsa bile onun lehine hüküm vermeye yönelmemiştir.

²¹³ Ebu Davud, Cilt: 4, s. 155, Hadis No: 4449.

²¹⁴ Ali İmran, 3/77; İbn Mace, Cilt: 2, s. 778, Hadis No: 2322.

2.2.8. Selamlaşma

Bir toplumda problemler ve siyasi travmalar olmadığı zaman doğal olarak toplumun fertleri beraberce yaşarlar ve birbirleriyle muhatap olurlar. Bu esnada aralarında selamlaşma ve merhabalaşma da vuku bulur. Biz böyle bir ilişkiyi Medine toplumunda açıkça görmekteyiz. Aynı toplumun fertleri olarak din farklılığını sarfi nazar ederek Müslümanlar Yahudilere, Yahudiler de Müslümanlara selam vermekteydiler. Konumuza misal olması açısından şu örnekler dikkat çekicidir.

Sahabeden birisinin rivayet ettiğine göre kendisi de Rasulullah (s.a.v)’in yanında bulunduğu bir sırada Yahudi bilginlerinden biri gelmiş ve “es-Selamü Aleyke Ya Muhammed” demiştir.²¹⁵

Daha önce zikrettiğimiz bir rivayete göre Nebi (s.a.v) Müslüman, müşrik ve Yahudilerden oluşan bir meclise uğramış ve onlara selam vermiştir.²¹⁶

Bazı rivayetlerin aktardığına göre Müslümanların Yahudilerle ilişkileri bazen gerilirdi. Bazı Yahudiler Müslümanların yanlarına girdikleri zaman onların selam sigalarını kullanarak “es-Samü (helak) Aleyküm” derlerdi. Aişe (r.a) ise aynı sigada “Bel ve Aleyküm es-Samü ve’l La’net” derdi. Rasulullah (s.a.v): “Allah her şeyde yumuşaklığı sever” buyurarak onu uyarmıştır. Aişe (r.a): “Ya Rasulallah dediklerini işitmiyor musun?” dediğinde, “Evet bende aynen size de diye karşılık verdim” buyurdu.²¹⁷

²¹⁵ Ahmed b. Amr el- Bezzar (ö.292/905), **Müsnedü’l Bezzar el-Menşur bi’ İsmi’l Bahri’z Zehhar**, Thk. Mehfuzehan Zein Allah ve Diğerleri, Mektebetu’l Ulum ve Hikem, 1.Baskı, Medine, 2009, Cilt: 10, s. 106.

²¹⁶ Buhari, Cilt: 6, s. 39, Hadis No: 4566.

²¹⁷ Müslim, Cilt: 4, Hadis No: 1706/2165.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR İLE YAHUDİLER ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1. MEDİNE VE ÇEVRESİNİN EKONOMİSİ

Medine sakinlerinin ekonomik ilişkilerine değinmeden önce Medine'nin ekonomisi ve Medine'nin gelirleri ele alınacaktır. Çünkü ekonomilerini anlamak; ekonomik ilişkilerini anlamaya yardımcı olacaktır. Daha önceden belirtildiği gibi Yahudiler ve Araplar Medine'ye ekonomik nedenlerden dolayı gelmişlerdi. Ülkelerinden kaçıp yerleşmek üzere Medine'yi seçmeleri bu konunun ekonomik ve yaşamsal açılarından önemini göstermektedir. Her iki grup yaşamak ve yerleşmek için en verimli toprağı arıyorlardı. Yesrib'i seçip oraya yerleştiler. Ekonomik bir bakışla bu konunun önemi ele alınacaktır.

Özellikle Yahudiler, o dönemde bilinen tarım, ticaret ve sanayi gibi tüm ekonomik kaynaklar üzerinde çalışmışlardır. Çeşitli kaynakların toplumu ifadesi o dönemde Medine toplumunu anlatan en iyi ifadedir.²¹⁸

Yahudiler Medine'nin en zengin sakinleri idi. Çünkü bahçelerden oluşan geniş arazileri vardı ve bu onlara yeterliydi. Hatta ihtiyaç duyduklarından fazlaydı. Arapların ise bu kadar arazileri yoktu. Var olan kısımları da zaruri ihtiyaçlarını gidermeleri için yeterli olmuyordu. Bunun nedeni ise Yahudilerin toprağı verimli suyu bol olan arazilerde egemenlik sağlamış ve Medine'nin yüksek yerlerine yerleşmeleri idi.²¹⁹

3.1.1. Tarım

İlk zamanlarda, insan günlük yemeğini temin etmek için dünya üzerinde yerleşmeden gezer ve her gün farklı bir bölgede bulunur idi. Bugün bir bölgede bulunduyorsa yarın farklı bir bölgede olurdu ve yaşamını avcılık yaparak sürdürmekteydi. Ancak belli bir yere yerleşmiş ve orada yaşamaya başladıktan sonra yaşam tarzı

²¹⁸ Şahin, s. 28.

²¹⁹ el-Vekil, s. 152.

değişmeye başlamıştır. Ardından tarımı ve bitkisel mahsulleri icat etmiştir. Bunun üzerine tarımın verimli olduğu bölgeleri aramaya başlamış ve su ile tarım açısından zengin toprağın bulunduğu bölgeleri seçmiştir. Yesrib'i(Medine) seçmeleri de bu özelliklere sahip olmasındandır. Çünkü Yesrib'te yaşayıp tarım yapabilmekteydiler. Tarihçilere göre oraya ilk yerleşen ve tarım yapan Amelikalı'lardır.²²⁰

Orada su bulunmaktaydı. Ayrıca Medine yeryüzü yüksekliği çok değildi ve yer kazıldığında kolaylıkla su çıkmaktaydı. Bundan dolayı sakinleri hurma ağaçlarını ekip, bahçeler ve bağlar inşa edebildiler.²²¹

Medine'deki tarım üç faktöre dayanmış ve başarılı olmuştur. Bu faktörler şöyle sıralanabilmektedir: Verimli toprakların olması, o bölgede suyun bulunması ve Medine sakinlerinin çoğunun tarım üzerinde çalışmaları sebebiyle işgücünün olmasıdır. Zira çok az bir kesim sanayi meslekleri üzerinde çalışmaktaydı.²²²

Medine, toprağı verimli, volkanik bir bölgededir. Orada su, vadi ve kuyulardan temin edilmekteydi. Bu coğrafi özelliklerinden dolayı tarımı iyi durumdaydı. Sakinleri için her türlü tarım mahsulünü sağlayabilmekteydiler ve yaşam için gerekli olan arpa ve buğday gibi temel mahsulleri ithal etme gereğı duymamışlardır.²²³

Mahsulleri, Medine'nin en önemli mahsullerinden olan hurma ağaçlarıdır.²²⁴ Büyük bağlara ekip etrafına duvar örünce bahçelere dönüşmekteydi. Medine'nin arazileri hurma ağacı yetiştirmek için uygun görülmekte ve bir hurma ağacın fidesi ekildikten bir yıl sonra meyve vermeye başladığı söylenmektedir. Dolayısıyla hurma ağacı yetiştirmeye itimat etmekte ve yemeklerini hurmadan yapmaktaydılar.

Hayber ahalisi de büyük bir oranda hurma ağaçları yetiştirmeye itimat ediyorlar idi. Hatta hurma ağaçlarının uzmanları olduklarını iddia etmektedirler.²²⁵ Hurma ağaçlarına ne kadar itimat ettikleri, peygambere Hayber gazvesinde 'Yahudiler hurma

²²⁰ Yakut, Cilt: V, s. 84.

²²¹ Cevad Ali, Cilt: IV, s. 132.

²²² el-Vekil, s. 148.

²²³ Nura bnt. Abdulmelik b. İbrahim eş-Şeyh, s. 119.

²²⁴ Şerif, s. 380.

²²⁵ Vakidî, Cilt: II, s. 690.

ağaçlarını ilk çocuklarından bile fazla severler dolayısıyla hurma ağaçlarını kes' şeklindeki sözden anlaşılmaktadır.²²⁶

Görünen o ki hurma ağaçları Medine'deki önemli ekonomik unsurlardan sayılmaktadır. Ayrıca hurma ağaçlarının mahsulleri hızlı bozulan meyvelerden değildir. Bir süre boyunca olduğu gibi kalabilir. Medine'nin dışına satılabilmesi için bu önemli bir koşuldur.

Hurma ağaçları para birimi olarak kullanılmış ve aralarındaki genel alışverişte önemli bir role sahip idi. Mesela fakir bir köle olan Selman Farisi, efendisi ile üç yüz hurma ağacına ve kırk Ukiyye'ye anlaşılmıştır. Yani ona bu kadarlık bir miktar hurma ağacı yetiştirirse kendisini serbest bırakacağına söz vermiştir. Hz. Peygamber, sahabilerine şöyle demiştir: 'kardeşinize yardımcı olun' ardından herkes maddi durumuna göre kendisine yardımcı olmuştur.²²⁷

Hayber'de Husnu'l-Ketibe'nin hurma mahsulü 8000 bin vesk idi. Arpadan ise 3000 sâ' hasat edilmekte idi.²²⁸

Medine'deki en önemli mahsullerden olan arpa Medine ahalisi için hurma ağaçlarından sonra gelmektedir. Medine'deki hurma ve arpa mahsullerinin miktarı ile ilgili istatistikler bulunmamaktadır. Arpa mahsulü hurma mahsulünün çeyreği kadar olmasa da hurma mahsulü kendilerine yetiyor ve satışını yapabilmekteydiler. Bu eksikliği gidermek için Yesrib'in sakinleri dışarıdan arpa ithal ediyorlardı.²²⁹ Medine'nin ikinci mahsulü arpadır. Ekmekleri de arpadan idi.

3.1.2. Sanayi

Medine, çeşitli sanayi alanları için önemli bir bölge sayılmaktadır. Medine'de sanayinin çeşitli alanlarında özellikle ziynet eşyaları ve silah üretimi ile şehirlerde

²²⁶ Vakidî, Cilt: II, s. 644.

²²⁷ İbn Hişam, Cilt: I, s. 220.

²²⁸ Vakidî, Cilt: II, s. 693.

²²⁹ Şerif, s. 381.

yaşamın olmazsa olmazları olan ve insanların günlük kullanım alanına giren diğer üretim alanlarında uzmanlaşıp öne çıkmış sanatkarları bulunuyordu²³⁰.

Dr. Abdulbasit Bedir, o dönemde Medine'de var olan üretim alanlarını üç temel kategoriye ayırmıştır:

1. Araplar üretimden çekindikleri için kölelerin üretimini gerçekleştirdiği balta, mızrak başlığı, kılıç, kazan ve tabak gibi metal üretimi.

2. Yahudilerin emeği ve çabalarıyla gelişen ziynet eşyası üretimi ve kuyumculuk.

3. Ahşap üretimi. Medine'de ahşabın bol olmasından dolayı üretim alanı gelişmiş ve sandalye, kapı, pencere, kutu gibi ürünler ortaya çıkmıştır.²³¹

Medine'nin sanayisi Medine'nin dışına ihracat yapacak kadar gelişmemiş idi. Medine'nin ihracat ve ithalat listesinde tarım mahsulleri birinci sırada yer almaya devam etmiştir. Zira bu durum Medine'nin sanayisinin önemini düşürmemektedir. Medine'nin sanayisi Medine'deki ticaret piyasasının hareketinde önemli bir etkiye sahip idi. Bütün bunlardan en fazla Yahudiler faydalanmıştır çünkü sanatkârların çoğu Yahudi idi.²³²

3.1.3. Ticaret

Yiyeceği, içeceği ve giyimi gibi önemli ihtiyaçları, insan tek başına karşılayamıyor ve bundan dolayı tarih boyunca kendi ihtiyaçlarının tamamını tek başına karşılayabildiği görülmemiştir. Çiftçi tarım aletlerini üretecek bir sanatkâra ihtiyaç duymakta, sanatkâr da yaşamı için gerekli olan yemeği alabileceği bir çiftçiye ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden insan ticareti ve mal değişimini ortaya çıkarmıştır. Tüccarları olmayan ve çarşıları bulunmayan toplum bulunmamaktadır. Medine'nin toplumu da ticaretle uğraşan toplumlardandır. Nüfusu çok olması ve ticaret güzergahları üzerindeki strateji konumu bunun nedenidir.

²³⁰ Şerif, s. 398.

²³¹ Bedir, s. 106-107.

²³² Derdake, ss. 173-174.

İslam'ın başında Medine'nin ticareti iki ayrı kısma ayrılmıştır. Bunlar iç ve dış ticarettir. İç ticaret merkezde oturan Medine sakinlerinden veya komşu köyle ve bedevilerden dolayı aktif durumda olan halk idi. İç ticaret giyim, yiyecek, silah, odun ve diğer ihtiyaç duydukları eşyaların alışverişi üzerinde idi. Bundan dolayı bazı ürünlerin satışına odaklı çarşılar oluşturulmuştur.²³³

Medine'de dört çarşı bulunmaktaydı. Bunlar; Yesrib denilen bölgedeki Zübâle Çarşısı, el-Cisr bölgesindeki Benî Kaynukâ Çarşısı, el-Asbah bölgesindeki es-Safâsif'de bir çarşı ve Müzâhim Çarşısı'dır.²³⁴ Medine'de çarşıların dikkat çeken yönü onların düzenli yerleştirilmiş olması idi. Çarşıların güney, kuzey ve Yesrib'in ortasında bulunan bölümü batı tarafta bulunmakta idi.²³⁵

Medine Yahudilerinin ekonomik egemenliği Arap kabilelerini kontrol altına almıştır. Onlar servetlerini riba (faiz) alarak büyütmüşlerdi. Ayrıca her türlü mal ticaretini de yapmış ve şarap üretimi, satışı ve bazen de bu ürünleri Şam'dan ithal etmeleri meşhurdu.

Muhacirlerin çiftliklere sahip olmamalarının nedeni ticaret yapmakla meşgul olmalarıdır. Belki de Mekke'de bostanların ve çiftliklerin bulunmaması ve Medine'ye gelmeden önce Mekke'de ticaretle geçmişlerinin bulunmasından dolayı idi. Aynı zamanda Ensar çiftliklerde daha fazla meşgullerdi. Bununla ilgili Ebu Hüreyre şöyle buyurmuştur: "Muhacirlerden bazı kardeşlerimizin meşgaleleri çarşılarda alışverişte bulunmak idi. Ensar olan kardeşlerimizin meşgaleleri ise malları üzerinde çalışmak idi."²³⁶

Medine'de iyi ticaret yapan Müslümanlar bulunmaktaydı. Bu konuyla ilgili olarak Hz. Ömer şunu ifade etmektedir: Yoğun bir ticaret yapmak ve alışverişte bulunmak beni, peygamber efendimizden alıkoydu.²³⁷ Yine iyi tüccarlardan kabul edilen el-Zübeyr b. el-Avvam çok fazla kâr elde etmekteydi.²³⁸ Abdurrahman b. Avf,

²³³ Nura bnt. Abdulmelik b. İbrahim eş-Şeyh, s. 144.

²³⁴ Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî (ö.262/876), **Tarihü'l-Medine**, Thk. Fehim Muhammed Şelşut, Cilde, 1399, Cilt: 1, s. 305.

²³⁵ el-Vekil, s. 165.

²³⁶ Muhammed b. İsmail el-Buhari, **Sahihü'l Buhari**, Darü Tavki'l-Necat, h. 1422, Cilt: I, 35/118.

²³⁷ Buhari, **Sahihü'l Buhari**, Cilt: III, 55/2062.

²³⁸ Kurtubî, Cilt: II, s. 514.

Medine'ye gelir gelmez ensardan bazıları malını onunla paylaşmak isteyince o bunu reddederek ensara çarşının nerede olduğunu sormuş bunun üzerine onlarda Abdurrahman'ı Kaynuka Oğulları Çarşı'sına yönlendirmişlerdi.²³⁹ Osman bin Affan da kumaş satan bir tüccardı.²⁴⁰

3.1.4. Pazarlar

Peygamberimizin ve muhacirlerin Medine'ye gelmelerinden önce pazarlar Medine ahalisi arasında ortak idi. Başlangıçta Yahudilerin bir pazarı olmasına rağmen Müslümanların bir pazarı yoktu. Yahudilere ait olan bu pazarda satılan mallar Yahudilerin kontrolünde olduğu için tüm ekonomiyi onlar yönlendirmekteydi. Bunun sonucu olarak tefecilik yaparak insanları zor durumda bırakmaktaydılar. Bu durum Müslümanlar Medine'ye gelene kadar devam etti. Peygamberimiz (s.a.v) Benî Kaynûka pazarına gider ve orada dolaşırdı.²⁴¹ Bu sebeple Hz. Peygamber bir Pazar kurdu. Dedi ki: “Bu sizin pazarınızdır. Burada bir köşeniz olmasın. Buradan vergi almayın.”²⁴²

3.1.5. Alışveriş

Medine pazarlarında alışveriş, bütün üyeleri arasında dini kimlik gözetilmeden gerçekleşirdi. Yahudi, Müslümana mal satardı. Müslüman da Yahudiden mal satın alırdı. Bunun tam tersi de olurdu. Görünen o ki ticaretin dini veya dini olmayan bir kimliği yoktu. Ticaretin, başkalarıyla olan ticari pratiğe göre kaideleri olmuş olabilir. Alışveriş işlemi kişinin kâra veyahut mala olan ihtiyacından ibaretti. Bunda inançlar yoktu. Bundan kastımız ticaretin ibadete ve itikada hatta muamelata taalluk etmeyişi idi. Medine toplumu bu hal üzere kaldı. İslam, Müslümanın Yahudiyle veyahut Yahudi olmayanla ticaret yapmasını yasaklamadı. Sadece ticaret için bazı kaideler koydu.

²³⁹ Buhari, Sahihü'l Buhari, Cilt: III, 52/2048.

²⁴⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889), **el-Ma'arif**, el-Heyetü'l-Masriyyetü'l-A'mme lil-Kitab, Kahire, 1992, s. 575.

²⁴¹ Muhammed Abdulkadir Ebu Faris, **En-Nizamu es-Siyasi fi'l İslam**, Daru Furkan, Ürdün, 1986, ss. 141, 142.

²⁴² İbn Şebbe, Cilt: 1, s. 304.

Peygamberimiz döneminde Yahudiler ve Müslümanlar arasında olan malî muamelelerin konumundan ileride bahsedeceğiz.

Peygamberimize (s.a.v) bazı şeyler hediye edilmişti ve o da bazılarını kabul etmişti. O da, amcası Abbas b. Abdulmuttalib'e orijinal ipek kumaş vermişti. Abbas, Peygambere şöyle demişti: “Bunu ne yapayım?” Peygamberimiz (s.a.v) de ona: “(Ondaki) altını çıkar, o altınla kadınlarını süslersin veyahut infak et. Sonra kumaşı da satın ücretini alırsın. Abbas (r.a) da onu seksen bin dirhem karşılığında Yahudi bir adama sattı.²⁴³ Alışveriş peygamberimizin amcası ile Yahudi bir adam arasında olmuştur. Onu, az bir fiyata da satmamıştır. Abbas (r.a) Mekke'de yaşamıştı ve ticari tecrübesi vardı. Çünkü Mekke ehlinin hayatı ticaretti.

Osman (r.a) ve arkadaşları Benî Kaynûka'dan vesk olarak hurma alıyorlardı. Peygamberimiz (s.a.v) onlara dedi ki: “Onu nasıl satıyorsunuz?” Dediler ki: “Bir, iki sâ' kâr ile satıyoruz (göz kararı)” Dedi ki: “Hayır, ölçek ile satın (kesin olsun)”²⁴⁴

Osman (r.a) Medine pazarında büyük bir tüccardır. Peygamberimiz (s.a.v) ona hurma ticaretini nasıl yaptıklarını soruyor. Beyan ettiğimiz üzere İslam, sadece pazar için bazı kaideler koymuştur, herhangi bir din ile ticareti yasaklamamıştır. Son sahabi olan Ebu Saîd el-Hudrî'nin cariyesi vardı. Onun, cariyeyi Benî Kaynûka pazarında satmak istediğini görüyoruz.²⁴⁵

Müslüman kadınlar da pazarları geziyor ve Yahudi tüccarlardan ihtiyaç duydukları şeyleri alıyorlardı. Buna daha önce verdiğimiz bir örneği aktarabiliriz: Bir Arap kadını bir ihtiyacı için pazara gitmişti. Bir kuyumcuya gider ve kuyumcu da Yahudi'dir. Kuyumcu kadının yüzünü açmak ister. Müslüman kadın buna engel olur. Kuyumcu da (kadına hissettirmeden) arkasından elbisesinin eteğini (bir diken ile) beline iliştirir. Kadın kalktığı anda avret yeri açılır...²⁴⁶

Başka bir konumda ise Medine pazarında bir Yahudi muamele esnasında yemin ederek şöyle der: “Hayır, Musa'yı beşeriyet üzerinde seçkin kılana yemin olsun ki...”

²⁴³ İbn Sa'd, Cilt: 1, s. 259.

²⁴⁴ San'ânî, Cilt: 8, s. 131, Hadis No: 14600.

²⁴⁵ Abdullah el-Humeydî, **Müsned el-Humeydî**, Thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî, Nşr. Dar'us-Sekkâ, 1. Baskı, Dımaşk, 1996, Cilt: 2, s. 14, Hadis No: 763.

²⁴⁶ İbn Hişam, Cilt: 2, s. 48.

Bu esnada Ensardan bir adam, elini kaldırarak yüzüne bir tokat atar ve der ki: “Allah’ın peygamberi (s.a.v) aramızdayken mi bunu söylüyorsun?” Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: (ayette şöyle geçer: {O sûr (adındaki boru) içerisine üfürülmüştür de Allâh’ın dilemiş olduğu kimseler dışında, göklerde bulunanlar ve yerde olanlar ölmüştür. Sonra onun içerisine diğer bir kere daha üfürülmüştür, birdenbire onlar (kabirlerinden diri olarak çıkıp) ayakta duran kimselerdir ki, (şaşkın bir halde etraflarına) bakınıyorlar (kendilerine ne yapılacak diye) bekliyorlar! } Ben başını ilk kaldıran olurum. Bir de baktım Musa (a.s) arşın sütunlarından birine tutunmuş. Bilmiyorum benden önce mi başını kaldırdı yoksa Allah’ın (ayette geçtiği üzere) hariç tuttuklarından mı. Kim de, sen Yunus b. Mettâ’dan daha hayırlısın derse, yanlış demiş olur.²⁴⁷ Bu tutumdan şunu çıkarıyoruz: Müslümanların Yahudilerin pazarlarında bulunuşu fark edilir bir seviyededir. Hatta peygamberimizin eşlerinin Yahudilerden birşeyler satın aldıklarını görüyoruz. Hz. Aişe, bir Yahudinin Peygamberimizin (s.a.v) eşlerine koku sattığını rivayet etmiştir.²⁴⁸

Başka bir konumda ise Ali b. Ebî Tâlib; Fatıma’nın yanına Hasan ve Hüseyin ağlarken girmiştir. Fatıma’ya sormuştur: “Neden ağlıyorlar?” dedi ki: “Açlıktan” Bunun üzerine Hz. Ali çıkar ve pazarda bir dinar bulur. Eve dönüp Fatıma’ya söyler. O da: “Filanca Yahudi’ye git de bize bir un satın al” der. Hz. Ali Yahudi’ye gider ve o dinarla un alır. Yahudi ona der ki: “Sen şu Allah’ın rasulü olduğunu söyleyenin damadı mısın?” O da, evet der. Der ki: “Dinarını al un da sende kalsın”²⁴⁹ “Filanca Yahudiye git” demesi bu Yahudinin tanındığını, daha önce ondan birşeyler satın aldıklarını göstermektedir.

²⁴⁷ Tirmizî, Cilt: 5, s. 373, Hadis No: 3245.

²⁴⁸ Ebu’l Kasım et-Taberani Süleyman b. Ahmed b. Eyüp (ö.360/971), **Turuku Hadis Men Kezebe Aleyye Muteammiden**, Thk. Ali Huseyn Ali Abdulhamîd-Hişâm İsmâîl es-Sekkâ, Nşr. el-Mekteb el-İslâmî, Dâr Ammâr, 1. Baskı, Ürdün, 1410, ss. 173, 177.

²⁴⁹ Ebu Davud, (**Lukta**), Bâb No: 1. Hadis No: 1716, Cilt: 3, ss. 138, 139.

3.1.6. Borç Alma

Yahudiler Medine’de olmaları dolayısıyla verimli, toprağı iyi, suyu ve kuyusu olan arazilerde oturuyorlardı. Ayrıca Medine’ye daha önce yerleşmiş olmalı dolayısıyla iktisadi hayatta Araplardan daha zengindiler. Daha önce de beyan ettiğimiz gibi Arap kabileleri Medine’ye Yahudilerden sonra gelmişlerdi. Hatta Yahudilerle beraber kaldılar, Yahudilerin yerleştikleri yerler kadar verimli arazilere yerleşmediler. Uzun bir devir de siyasi ve iktisadi açıdan Yahudilerin hakimiyeti altında kaldılar. Gassânilerden yardım almalarından sonra Yahudilerin Araplar üzerindeki siyasi hakimiyeti zayıfladı. Lakin iktisadi açıdan Yahudiler üzerinde hakimiyet kuramadılar. Çünkü Yahudilerin iktisadi kuvvetli ve sabit bir iktisat idi. Araplar bu hal üzere kaldılar. Bu vaziyet Peygamberimizin Medine’ye gelmesinden sonraya kadar devam etti. Bu dönem ile Yahudiler ve Müslümanlar arasındaki ticaretin tabiatının nasıl olduğunu anlayabiliriz.

Muhacirler mallarını ve servetlerini Mekke’de bıraktılar ve Medine’ye geldiler. Hiçbir şeyleri yoktu. Dediğimiz gibi Evs ve Hazrec bu kadar zengin değildi. Lakin onlar Mekke’den gelen kardeşlerine yardım ettiler. İktisatları zayıf idi. Muhacirlerin onlara gelişi iktisadi açıdan onları olumsuz etkilemiş görünmekteydi. Bundan dolayı Müslümanlar bazen Yahudilerden borç olarak mal almak mecburiyetinde kalıyorlardı.

Yahudiler ticarete borç ile satım yapıyorlardı. Araplar üzerindeki borcun hacmi Peygamberin Beni Nadîr’i Medine’den çıkarmak istediğı vakit ortaya çıkmıştır. Demişlerdi ki: “Ey Allah’ın rasulü! Sen, bizim çıkmamızı emrettin ama bizim insanlar üzerinde vadesi gelmeyen alacaklarımız var.” Dedi ki: “İndirim yapın ve acele edin.”²⁵⁰

Şayet onların Medine halkından alacakları az olsaydı peygamberden Medine halkının borçlarını vermeleri için bir fırsat vermesini istemezlerdi. Bu da onların, o halk üzerinde çok mallarının olduğunu gösterir.

Peygamberimiz (s.a.v) Yahudilerden vadeli olarak mal alıyordu. Bu da birçok defa tekrarlamıştır. Peygamberimiz (s.a.v) bir Yahudiden vadeli olarak bir yiyecek satın

²⁵⁰ Ebu Abdullah el-Hakim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Neysaburi (ö.405/1015), **El-Mustedrak ale’s-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Nşr. Dar’ul-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1990, (Büyû’), Bâb No: 11, Hadis No. 2325.

almıştı ve zırhını rehin olarak vermişti.²⁵¹ Enes diyor ki ailesi için yirmi sâ' yiyecek almıştı. Yahudiye bir zırh rehin olarak verilmişti. Bunu bir gün duydum. O, der ki: "Muhammed'in (s.a.v) ailesinde ne bir sâ' hurma ne de bir sâ' tâne kalmıştır" O gün onun yanında dokuz kadın vardı.²⁵²

Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.v) kalın ve sert olan iki parça giysi giyerdi. Oturduğu zaman elbiseler sebebiyle terlerdi. Yahudi bir kumaş tüccarı geldi ve Şam'dan mallar getirilmişti. Peygamber'e, Hz.Aişe, dedi ki:"Ona haber göndersen de vadeli olarak iki parça giysi alsan." Ona haber gönderildi ve Yahudi şöyle dedi: "Onun ne istediğini bildim. Malımı ve dirhemimi götürmek istiyor." Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yalan söyledi, biliyor ki ben onların Allah'a karşı gelmekten en çok sakınanım ve emaneti en iyi ifa edenim"

Yahudi tüccarların hepsi aynı değildi. Onlardan kimi peygamberimize mal vermiş, kimi de vermemiştir. Mesela zikri geçen kumaş tüccarı gibi. Bu hadise bize Medine pazarı hakkında net bir görüntü sunuyor. Peygamberimizin Medine siyaseti üzerinde otoritesi olmasına rağmen orası hür bir pazardı. Hatta borç verenlerin haklarını istemelerine hiçbir korku veyahut başka herhangi bir şey engel olmamıştır.

Curaycira isimli bir Yahudi vardı. Onun Peygamber'imizden (s.a.v) alacağı dinarlar vardı. Peygamber'imizden (s.a.v) kendisine borcunu ödemesini istedi. Bunun üzerin ona: "Ey Yahudi! Sana vereceğim şey yanımda yok!" Dedi ki: "O halde ey Muhammed onu bana verene kadar yanımdan ayrılmayacağım." dedi. Peygamber'imiz (s.a.v) dedi ki: "O zaman seninle oturayım" Peygamberimiz (s.a.v) onunla oturdu ve orada öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazını kıldı. Peygamber'imizin (s.a.v) sahabileri onu (Yahudiye) tehdit ediyorlardı ve ona gözdağı veriyorlardı. Peygamberimiz (s.a.v) durumu anladı ve şöyle dedi: "Ona yaptığınız da nedir?" dediler ki: "Ey Allah'ın rasulü! Seni tutan/hapseden bir Yahudi!" Bunun üzerine peygamberimiz şöyle buyurdu:"Rabbim bana, zimmî de olsa başkasına zulmetmemi yasak etti."²⁵³

²⁵¹ Buhari, **Sahih-i Buhari**, Buhari . (Büyü') Bâb No.88, Cilt: 3, s. 77, Hadis No: 2200.

²⁵² Tirmizi, Cilt: 3, (**Büyü'**), Bâb No: 7, s. 511, Hadis No: 1215.

²⁵³ Neysâbü'rî, **Tarihu'l Müttekeddimin min'l Enbiyai ve'l Murselin**, Cilt: 2, s. 678.

Peygamber'in torunları olan Hasan ile Hüseyin hastalandıklarında insanlar, Hz. Ali'ye adak adamasını tavsiyede bulunmuşlardır. Hz. Ali ile Hz. Fatıma ve cariyeleri, çocuklar iyileşirler ise üç gün oruç tutmak üzere adak adanmışlardı. Çocukları iyileşen Hz. Ali bir Yahudi'nin yanına gitmiş ve üç sa' arpa ödünç almıştır.²⁵⁴

Hz. Ali adağını yerine getireceği zaman, yanında para olmadığı için Yahudi'den arpa ödünç almıştır. Bu olaydan yola çıkılarak, o dönemde Yahudilerin daha kolay borç verdiği görülmektedir.

Cabir b. Abdullah her yıl hurma toplama zamanı gelene kadar Medine'deki bir Yahudi'den hurma ödünç almaktaydı, Abdullah'ın tarlası Rume bölgesinde idi, bir hurma mevsiminde ağaçlar meyve vermemiştir. Alacaklı Yahudi, borcunu istemeye geldiği zaman Abdullah bir yıl beklemesini istemiş ancak Yahudi bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine Abdullah, durumu peygamber efendimize aktarınca, peygamber efendimiz sahabeye: “Gelin, Cabir için Yahudi ile konuşalım.” Diyerek Abdullah b. Cabir'in bahçesine gidip Yahudi ile konuşmuş; Yahudi ise şu şekilde yanıtlamıştır: “Ey Ebu'l-Kasım, ben ona süre tanıyamam”. Peygamber efendimiz hurma ağaçları arasından gezdikten sonra Yahudi ile tekrar konuşmuş ancak Yahudi tekrar reddetmiştir. Peygamber efendimiz toplanan hurmaları birkaç öbek halinde yığdırarak en büyük öbeğin yanına oturmuş ve ölçeği eline alıp herkese alacağı kadar hurma vermeye başlamıştır. Câbir'in bütün borçları ödendikten sonra da hurmaların eksilmediği görüldüğünde peygamber efendimiz, Cabir'e “Benim, Allah'ın elçisi olduğuma şahit ol” demiştir.²⁵⁵ Bu gibi olaylar Müslüman ve Yahudiler arasında çok geçmekte idi.

Bir rivayete göre Ebu Hadrâd el-Eslemî'nin Yahudi'nin birine dört dinar borcu olduğu nakledilmiştir. Yahudi, sahâbiyi peygamber efendimize şikâyet edince, peygamberimiz sahâbiye “Onun hakkını ver” dediğinde sahabe ise yemin ederek veremeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine peygamberimiz bir daha “Onun hakkını ver” deyince o da aynı şekilde ödeyemeyeceğini söylemiştir. Peygamber efendimiz Haybar fethinden sonra ganimetler elde edeceğine inandığından dolayı “onun hakkını

²⁵⁴ Ebu'l Abbas Ahmed b. Muhammed b. El-Mehdi b. Acibe el-Hüsni el-Fasi (ö.1224/1809), **el-Bahru'l-Medid fi Tefsiri'l-Kurâni'l-Mecîd**, Thk. Ahmed Abdullah el-Kureşi, Kahire, 1419, Cilt: VII, s. 197.

²⁵⁵ Buhari, Cilt: VII, (**Et'ime**), Bâb No.41, s. 79, Hadis No: 5443.

ver” sözünü üç defa tekrar etmiştir. Ardından o adamla birlikte çarşıya gidip hırkasını satışa çıkarmış ve dört dirheme satmıştır.²⁵⁶

Bazı Müslümanların fakir olması sebebi ile bu gibi durumlarla karşı kaşıya gelinmekteydi. Müslümanlar borçlarını zamanında ödeyemediklerinden, Yahudiler de paraya düşkün olduklarından Müslümanlara verdikleri borçlardan dolayı birçok kavga ve tartışma yaşanmaktaydı.

Bir gün peygamberimiz’e bir misafir gelmiştir, peygamber efendimiz yanındaki sahabiden bir yahudiye gidip ona, Recep ayına kadar bize borç ver demesini istemiştir. Yahudi ancak bir rehin karşılığında borç verebileceğini söylemiştir. Sahabi peygamber efendimizin yanına döndüğünde olayı anlatmış ve bunun üzerine peygamber efendimiz, “Vallahi bana borç verseydi ona geri verirdim. Ben hem gökyüzünde güvenilir, hem de yeryüzünde güvenilir biriyimdir. Demir kalkanımı ona götür” demiştir.²⁵⁷

Yahudi tüccarların bazıları, alışveriş konusunda yumuşak huyluyken bazıları ise Medine’nin efendisi olan Peygamberimiz’e karşı bile, kendilerinden veresiye yemek almak istediği zaman, O’na yemek vermeyecek kadar sert huylu idi.

3.1.7. İşçilik

Medine’nin, toprağının meyve verebilmesi için güce ve el emeğine gereksinim duyan, hurma ağaçlarından büyük bahçeleri var idi. Bahçe bakımıyla ilgili bahçe sahibinin tek başına üstesinden gelemeyeceği kadar meşakkatli işleri bulunmakta idi. Bu yüzden onlar, işlerinde onlara yardım edecek işçilere ihtiyaç duymaktaydılar. Aşağıda Müslüman ve Yahudiler arasında ücret karşılığında meydana gelen işler örnekler ile ele alınmıştır.

Ali bin Ebi Talib sert bir kış günü ısınmak için boynuna ve göğsüne yünden bir atkı sararak karnı aç bir şekilde dışarıya çıkmıştır. Hem kendi evinde hem de peygamber efendimizin evinde yiyecek hiçbir şey olmadığını söylemiştir. Zira peygamber

²⁵⁶ İbn Hanbel, Cilt: XXIV, s. 241, Hadis No: 15489.

²⁵⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (ö.307/920), **Müsnedü'r-Rûyânî**, Müessesetü Kurtuba, Kahire, 1416, Cilt: I, s. 472, Hadis No: 715.

efendimizin evinde yemek olsaydı haberi olacaktı. Medine’yi dolaşıp bir Yahudi’nin bahçesine gitmiştir. Yahudi duvar deliğinden Ali’yi gördüğünde şöyle demiştir: “Senin neyin var? Hurma karşılığında çalışmayı kabul eder misin?” Hz. Ali bu teklifi kabul etmiştir. Yahudi ona kapıyı açıp içeri almıştır. Hz. Ali taşıdığı her kova karşılığında Yahudi’den hurma almıştır. Hurmalar avucunu doldurduğunda, bu kadarla yetinebilirim diyerek hurmaları yemiştir.²⁵⁸

Bu duruma bir başka örnek ise, Ka’b b. Uca bir gün peygamber efendimiz’in yanına solgun bir şekilde gitmiştir. Peygamber efendimiz ona şöyle demiştir: “Annem babam sana feda olsun, niye solgun görünüyorsun” Adam, karnıma üç gündür bir şey girmedim demiştir. Bunun üzerine peygamber efendimiz, develerini sulayan bir Yahudi’nin yanına giderek hurma karşılığında çalışıp topladığı hurmaları, derdini anlatan adama götürmüştür.²⁵⁹

²⁵⁸ Ebu Hasan Nüreddin el-Heysemî (ö.807/1405), **el-Maksadü'l-Alî fî Revalidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., Cilt: IV, Bâb No: 1111, Hadis No: 2028, ss. 497, 498.

²⁵⁹ Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, **Mu’cemu'l Evsât**, Daru'l Haremeyn, Kahire, t.y., Cilt: VII, s. 160/7157.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MÜSLÜMANLAR İLE YAHUDİLER ARASINDA KÜLTÜREL İLİŞKİLER

4.1. OKUMA VE YAZMA

Eski zamanlarda okuma ve yazma bu derece bir öneme sahip değildi. Önceki dönemlerde yaşayan insanlar okuma ve yazmaya ehemmiyet vermemektedirler. Bunu özellikle Arap Yarımadası için söylemek mümkündür. Arap Yarımadası tarihinde okur yazar alimler çok azdır. Yesrib şehri de buna dahildir. Yesrib halkını oluşturan toplumda ehli kitap olan Yahudilerin büyük bir yekun teşkil ettiği doğrudur. Fakat genel anlamda o dönem toplumunu daha çok hayat mücadelesi meşgul etmekteydi. Geçimlerini temin etme uğraşı başka şeylere fırsat vermiyordu. İçerisinde farklı hüviyete mensup grupları barındıran toplumlar tek tip insan çeşidine sahip toplumlara nispeten daha fazla kültürel çeşitliliğe sahne olurlar. Bu beraberlik ve birbirlerine karışık yaşama o toplumda kültürün tohumlarının yeşermesini ve köklerinin yerleşmesini sağlamaktadır.

Medine toplumunu oluşturan Araplar ve Yahudilerin okur-yazarlıklarına ışık tutmakta fayda vardır. Önce Yahudilerle başlayalım. Welfeson Yahudileri okur-yazarlık bakımından iki kısma ayırmaktadır. Welfeson bu ayrımı Kur'an ayetine dayanarak yapar. Zira Kur'an'da Yahudiler Ahbar ve Ümmi Cahiller olmak üzere iki kısma ayrılarak zikredilmektedirler.²⁶⁰ Ayet şu şekildedir: “Onların bir kısmının okuyup yazması yoktu. Kitab'ı bilmezlerdi; bildikleri sadece bir takım yalan ve kuruntulardı. Onlar ancak vehim içindedirler. Vay, Kitabı elleriyle yazıp, sonra da onu az bir değere satmak için, “Bu Allah katındandır” diyenlere! Vay ellerinin yazdıklarına! Vay kazandıklarına.”²⁶¹

Araplara gelince onlara Kur'an'ın tabiriyle Ümmiler demek mümkündür. “Kitapsız (okuma-yazma bilmeyen) kimseler arasından, kendilerine ayetlerini okuyan,

²⁶⁰ Welfanson, *Tarihu'l-Yahûd fî Bilâdi'l-Arab*, s. 20.

²⁶¹ Bakara, 2/78, 79.

onları arıtan, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderen O'dur..."²⁶² Çoğu okuma-yazma bilmemekteydi. Bu konuda Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: Biz ümmi bir toplumuz. Yazı ve hesap bilmeyiz."²⁶³ Özellikle Medine'deki Arap kabileleri olan Evs ve Hazrec arasında okuma yazma bilenlerin sayısı oldukça azdı.²⁶⁴ Bu Ensar toplumu için böyleydi. Nebi (s.a.v)'e peygamberlik vazifesi verilmesiyle Medine'ye hicret eden Muhacirlere gelince onlar arasında okuma yazma bilenlerin sayısı on yedi kişiydi. Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebi Talib, Osman b. Affan, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Talha ve Yezid b. İbn-i Ebi Süfyan gibi isimleri okuma yazma bilenlere misal olarak zikredebiliriz.²⁶⁵ Nebi (s.a.v) Medine'ye teşrif ettiğinde Evs ve Hazrec'ten birçok kişi yazmayı biliyordu. Bazı Yahudiler de Arapça yazmayı öğrenmişlerdi.²⁶⁶

Görünen o ki Araplar ihtiyaç duymadıkları için Yahudilerin dilini öğrenmemişlerdi. Oysa Yahudiler Arapça konuşmaktaydılar. Nebi (s.a.v) Zeyd b. Sabit'e Yahudilerin dilini öğrenmesini emretmişti. Çünkü Yahudilerin yazdıklarına güvenmiyordu. Zeyd iki haftada Yahudilerin dilini öğrendi. Artık bundan sonra Yahudilere yazılacağı zaman o yazıyor, Yahudilerden gelen yazıları da o okuyordu.²⁶⁷

Yahudilerin Araplar arasında konuştukları dil tabii olarak Arapçaydı. Bundan dolayı Arapça bu Araplarda safı değildi. Bu dile İbranice'nin anlaşılabilir kelimeleri karışmıştı. Çünkü Yahudiler İbraniceyi tamamen terk etmiş değillerdi. İbadetlerinde, eğitimlerinde ve kendi aralarında İbraniceyi kullanmaktaydılar.²⁶⁸

Yesrib'teki kültürün şifahi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle edebiyat, şiir, nesir, yıldız bilimi gibi insani düşünceye dair bilgiler ve ziraat ile sanata dair tecrübeler şifahi olarak aktarılmaktaydı. Yahudiler Yesrib'e gelince onların geniş dini kültürlerini beraberlerinde taşıdılar. İlmi kültürleri ise azdı. Evs ve Hazrec'in gelmesiyle durum eskisi gibi devam etti. Böylece Araplardan ve Yahudilerden hatipler, şairler ve tarihçiler çıkmaya başladı. Yahudiler yazıyı bilmeleri ve mukaddes kitaplarından

²⁶² Cuma, 62/2.

²⁶³ Buhari, **(Savm)**, Bâb No.13, s. 3, 27/1913.

²⁶⁴ Belazuri, s. 455.

²⁶⁵ Belazuri, s. 453.

²⁶⁶ Belazuri, s. 455.

²⁶⁷ Tirmizi, **İsti'zan vel Adab**, Bâb No: 22, Cilt: 5, s. 67, Hadis No: 2715.

²⁶⁸ Welfenson, **Tarihu'l-Yahûd fî Bilâdi'l-Arab**, s. 20.

aldıkları bilgilerle bu konuda Araplardan daha öndeydiler. İslam'dan önce Arapların okulları bulunmamaktaydı. Yahudilerin dini unsurları bulunmaktaydı. Çoğu kere dini metotlarına giriş ilimlerini, hesabı ve yazıyı ilave etmişlerdi.²⁶⁹

Görünen o ki malumatlarının çoğu din ve gaybla alakalıydı. İbn Haldun'un aktardığına göre Araplar, insanın doğal olarak merak edip öğrenmek istediği var oluşa, yaratılışın başlangıcına ve varlığın sırlarına dair meseleleri Tevrat ehli olan Yahudilerle dinlerinde onlara tabi olan Hristiyan Ehl-i Kitab'a sorarlardı. Araplar arasında yaşayan Tevrat ehli Yahudiler o dönemde Araplar gibi köylüydüler. Dini bilgileri Ehl-i Kitabın avamının bilebileceği kadardı. Onlar İslam'a girince şeri hükümlerle alakalı olmayan geçmiş bilgileri kendilerinde kalmıştı. Yaratılışın başlangıcı, felaketler, savaşlar ve benzeri konulara dair bilgilerini muhafaza etmekteydiler.²⁷⁰

Arap yarımadasında bulunan Yahudilerin arasından Irak ve gayrısı gibi diğer bölgelerde olduğu gibi ilim, telif ve hitabet hususlarında meşhur alimler çıkmamıştır. Arap yarımadası Yahudileri her ne kadar kendileri hakkında etrafındakilere nispetle seviyelerinin yüksek olduğu söylene de kültürel ve sosyal seviyeleri çiftçiler ve köylülerden daha yukarda değildi.²⁷¹

Yahudilerin oturdukları ve din adamlarının dinlerinin hükümlerini, tarihlerini, peygamberlerin kıssalarını, Tevrat ve Mişna'da bulunan bilgileri ve gayrısını öğrettikleri mekanları vardı. Din adamları ve hahamları bulunmaktaydı. Tarihçilerin aktardığına göre bunlar İbranice ve Süryaniceyi yazabiliyorlardı. Bu, tarihçilerin mezkur dilleri tahdit etme ve aralarını ayırabilme hususunda ihtilaf etmelerinden kaynaklanmaktaydı.²⁷² Buradan bu tür mekanların Yahudiler açısından büyük bir ehemmiyeti haiz olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim, öğretim ve şeri hükümlerin verilmesi bu mekanda yapılmaktaydı.

Nebi (s.a.v) Yahudileri İslam'a davet etmek için bu midras adı verilen evleri ziyaret etmekteydi.²⁷³ Aynı şekilde Hz. Peygamber, Yahudilerden, zina eden iki kişi için

²⁶⁹ Bedir, s. 125.

²⁷⁰ İbn Haldun, Cilt: 1, ss. 554, 555.

²⁷¹ Cevad Ali, s. 559.

²⁷² Cevad Ali, ss. 550-558.

²⁷³ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 552.

hüküm vermek için de buraya gelmişti. Bundan dolayı Beytü'l Midras, eğitim-öğretim ve mahkeme olarak kabul edilebilecek bir mekandan ibaretti.²⁷⁴ Sahabeler de Yahudileri İslam'a davet etmek için bu evlere gelmekteydi. Bir defasında Ebu Bekir (r.a) Beytü'l Midras'a gelmiş ve orada Yahudi bir din adamıyla münazara etmişti.²⁷⁵

Taberi'nin naklettiğine göre “Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Allah dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar haksızlık yapmaz”²⁷⁶ ayeti Yahudiler hakkında nazil olmuştu. Yahudiler çocuklarına küçük yaştan itibaren henüz günahsızken Tevrat'ı öğrettiklerini iddia etmekteydiler. Onlara göre kendileri de çocukları gibi günahsızlardı. Gündüz işledikleri günahların geceleyin kendilerinden silindiğine inanıyorlardı.²⁷⁷ Bu rivayetten anlaşıldığına göre Yahudiler çocuklarına Tevrat'ı öğretiyorlardı.

Yesrib'te bulunan Beytü'l Midras sayısı birden fazlaydı. Her kabilenin en az bir Beytü'l Midras'ı bulunmaktaydı. Kabilenin nüfusunun yoğunluğuna göre bu sayı daha da fazla olabilmekteydi.²⁷⁸

4.1.1. Şiir

Yesrib'teki kültürel faaliyetlerden biri de şiirle ilgilenmektir. Arapların şiirle alakalarının yanı sıra Yahudilerden bazıları da şiire önem vermişlerdir. Yesrib şiiri ve şairleriyle meşhur bir şehirdi. İbn Selam el-Cümehi Arap şehirleri şairlerinden bahsederken Medine'yi en meşhurları arasında zikreder. Aktardığına göre Medine'nin en meşhur beş şairinden üçü Hazrec, ikisi ise Evs kabilesindendir. Bunlar; Hassan b. Sabit –en meşhurdur- , Ka'b b. Malik, Abdullah b. Revaha, Kays b. el-Hutaym ve Ebu Kays b. el-Eslet'tir.²⁷⁹ Bu şairlerin tamamı cahiliye döneminin sonlarında ortaya çıkmışlardır. Cahiliye şiirleri şifahi kültürün bir parçasıydı. Bu dönem şiirleri ezber

²⁷⁴ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 564; Muhammad Hamidullah, **İslam Peygamberi**, Yeni Şafak, Ankara, 2003, Cilt: 1, s. 571.

²⁷⁵ Muhammed b. Seyyidinnas, Cilt: 1, ss. 247-248.

²⁷⁶ En-Nisa, 4/49.

²⁷⁷ Taberi, Cilt: 8, s. 453.

²⁷⁸ Arslantaş, ss. 296, 297.

²⁷⁹ Ebu Abdullah Muhammed b. Selam Ubeydullah el-Cumehi (ö.232/846), **Tabakatu Fuhuli's Şuara**, Trc. Mahmud Muhammed Şakir, Daru'l Medeni, Cidde, t.y., Cilt: 1, s. 215.

yoluyla aktarıldı. Bunların tedvin edilmesi son derece azdı. Yesrib şiirleri, Evs ve Hazrec kabilelerinin kendi aralarında ve Yahudilerle ilişkilerinde meydana gelen olayların yanı sıra fikir ve hikmeti de içermekteydi.²⁸⁰

Bu dönemde aynı şekilde Yahudi şairler de bulunmaktaydı. Teyma ehlinde Samuel b. Adiya, Beni Nadir kabilesinden Rebi' b. Ebi'l Hakik ve Tay kabilesinden Ka'b b. el-Eşref bunlara örnek olarak zikredilebilir.²⁸¹

4.1.2. Müslümanlarla Yahudiler Fikri Diyalogları

Allah (c.c) Müslümanların Ehl-i Kitap ile diyaloga girmelerine izin vermiştir. “Kitap ehlinde zulmedenler bir yana, onlarla en güzel şekilde mücadele edin...”²⁸² Bu müsamahadan hareketle Müslümanlarla Yahudiler arasında fikri diyaloglar çokça yaşanmıştır. Yahudilerin zora sokucu tuzak sorularına rağmen kesintiye uğramamıştır. Diyalog zemininde Müslümanlar hüsnü zan ile muamele ederek, Yahudilerin İslam'a girmelerini ümit etmişlerdir.

Rasulullah (s.a.v) Medine toplumun birbirlerine karşı müsamahakâr olacak şekilde dizayn etmişti. Müslümanlar Rasulullah (s.a.v)'ın kurallarına sadık kalmışlardır. Aynı şekilde az sayıda Yahudi bu kurala uymuş Müslümanlarla uyumlu ilişkiler kurmuşlardır. Bir kısmı da hakikati araştırma ve peygambere inanma amaçlı olarak Rasulullah (s.a.v) ile münazara yapmışlardır.²⁸³

Yahudilerin Rasulullah (s.a.v) ile diyaloga geçme sebeplerini anlamak üzere yönelttikleri sorulara göz attığımız zaman mücadeleye yönelik saikler olduğunu görmekteyiz. Bu amaçlarından birisi sorular karşısında onları aciz bırakmaya yöneliktir. Kur'an'ın zikrettiğine göre hissî mucize istemişlerdir. Ayette şu ifadeler kullanılmaktadır: “Doğrusu, ateşin yiyeceği bir kurban getirmediğe hiçbir peygambere inanmamak üzere Allah bize ahid verdi” diyenlere sen, de ki:..²⁸⁴ Yine Rasulullah

²⁸⁰ Bedir, ss. 123, 124.

²⁸¹ Cümehi, Cilt: 1, ss. 279, 281, 282.

²⁸² Ankebut, 29/46.

²⁸³ Muhsin b. Muhammed b. Abdunnazır, **Hıvaru'r Rasul Mea'l Yehud**, Daru'd Da'veti li'n Neşri ve't Tevzii', 1. Baskı, Kuveyt, 1989, s. 73.

²⁸⁴ Ali İmran, 3/183.

(s.a.v) den gökten bir kitap indirmesini istemişlerdir. “Kitap ehli, senin kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler...”²⁸⁵ Bunlardan başka Allah’ın kendileriyle konuşmasını talep etmişlerdir.” Bilmeyenler: “Allah bizimle konuşmalı veya bize bir ayet gelmeli değil miydi?” dediler...”²⁸⁶

İbn İshak’ın naklettiğine göre Yahudi din adamları Rasulullah (s.a.v)’a onu sıkıntıya sokmak amacıyla karışık sorular sormakta ve hak ile batılı birbirine karıştırmaktaydılar. Onların sorularını cevaplamak üzere ayetler nazil oluyordu. Soru üzerine inen diğer ayetler Müslümanların helal ve haramı öğrenmek için yönelttikleri soruları cevaplamaya yönelikti. Bunların sayısı diğerine nispetle daha azdır.²⁸⁷

Yahudileri Rasulullah (s.a.v) ile muhavere etmeye iten sebeplerden birisi de Rasulullah (s.a.v) ve Müslümanların önünde kendilerince ilmi üstünlüklerini gösterme çabasıdır. Yahudiler, kendilerinin Allah’ın seçkin kulları olduklarına inanmaktaydılar. Onlara göre bütün insanların marifetleri kendilerinin marifetlerine yaklaşamazdı. İnsanlar onlara hizmet etmek üzere yaratılmışlar ve onlara köle kılınmışlardı. Melik olmasını istedikleri melik, peygamber olmasını istedikleri peygamber olurdu.²⁸⁸ Semavi kitap ehli olmaları onlarından dolayı kendilerini ilim ve marifet ehli olarak görmekteydiler.

Nebi (s.a.v) ile Yahudiler arasında anlaşma imzalandıktan sonra akide meseleleri ve Yahudilerin Peygamber (s.a.v) ile Müslümanlara karşı konumlarıyla alakalı tartışmalar başladı. Kur’an bu tartışmaları kaydeder ve Nebi (s.a.v) ile Yahudiler arasında cereyan eden münazaraları canlı olarak tasvir eder. Bu bağlamdan Kur’an’ın bazen açık ve net cedel üslubunu bazen işaret yolunu kullandığını görmekteyiz. Aynı şekilde İsrailoğullarının zaman içerisinde peygamberleriyle yaşadıkları olayları serdetmiştir. Böylece Müslümanların zihinlerinde Yahudilere dair tarihten beri süreç içerisindeki durumları canlandırılmıştır.²⁸⁹

²⁸⁵ En-Nisa, 4/153.

²⁸⁶ El-Bakara, 2/118; Afif Abdulfettah Tabare, **El-Yehud fi’l Kura’n**, Daru’l İlmi li’l Melayin, 10. Baskı, Beyrut, 1984, s. 19.

²⁸⁷ İbn Hişam, Cilt: 1, s. 513.

²⁸⁸ Abdunnazır, ss. 32, 39.

²⁸⁹ Nasır es-Seyyid, el-Mektebetü’s Sekafiyye, **Yehudu Yesrib ve Hayber el-Gazavat ve’s Sıra**, 1. Baskı, Beyrut, 1992, s. 60.

Yahudi bir şahsiyetin tabiatıyla tartışmacı bir karaktere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu, tarih boyunca peygamberlerine yönelttikleri sorulardan ve ilişkilerinden anlaşılabılır. İnek kesme ile emredildiklerinde verdikleri tepkiler buna örnek olarak zikredilebilir.²⁹⁰ Musa (a.s)’dan sonra Yahudilerin önde gelenlerin peygamberlerinden, beraberinde Allah yolunca cihad edecekleri bir komutan istemeleri olayı²⁹¹ ve buna benzer bir çok örneği Kur’an’da bulmak mümkündür.²⁹²

Nebi (s.a.v) Yahudilerle olan mücadelesi Mekkelilerle olan mücadelesinden daha şiddetliydi. Bu mücadelede desise, nifak ve geçmiş peygamberlerin haberleriyle alakalı bilgiler kullanılmaktaydı. Yahudiler Rasulullah (s.a.v)’e risaletine ve ashabına bunlarla saldırmaktaydı. Öyle ki Kur’an Bakara suresinde bu tartışmanın şiddetine seksen bir ayetle şahitlik etmiştir. Yine Nisa suresinde büyük bir bölüm Ehl-i Kitab’ın inkârlarını ve küfürlerinden dolayı lanetlenmelerini konu edinmektedir.²⁹³ Şöyle ki: “And olsun ki, Musa'ya kitap verdik, ondan sonra ard arda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya belgeler verdik, onu Rûhu'l Kudüs ile destekledik. Size bir peygamber nefsinizin hoşlanmadığı bir şey getirdikçe, büyüklük taslayarak, bir kısmını yalancı sayıp, bir kısmını öldürür müsünüz? Kalplerimiz perdelidir” dediler, hayır, Allah inkarlarından dolayı onları lanetlemiştir. Onların pek azı inanırlar. Allah katından onlara, kendilerinde olanı tasdik eden Kitap geldi ki onlar bundan önceleri, inkar edenlere karşı kendilerine yardım gelmesini beklerlerdi, bildikleri gelince onu inkar ettiler. Allah'ın laneti, inkar edenlerin üzerine olsun.”²⁹⁴

Beni Kaynuka kabilesine mensup birçok Yahudi Rasulullah (s.a.v) ile muhavere etmişti. Zengin olmaları ve Müslümanlara yakın yerlerde yerleşmiş olmaları onların daha fazla muhavereye cesaret etmelerine sebep olmuştur denilebilir.²⁹⁵ İbn İshak onlardan yirmi bir kişinin ismini zikretmektedir.²⁹⁶

²⁹⁰ Bakara, 2/ 67, 73.

²⁹¹ Bakara, 2/246, 251.

²⁹² Tantavi, s. 150.

²⁹³ Muhammed Hüseyin Heykel, **Hayat-u Muhammed**, Müessesetü Hindavi li't Ta'limi ve's Sekafeti, Kahire, 2012, ss. 34, 35.

²⁹⁴ Bakara, 2/87, 89.

²⁹⁵ Ahmed Ali, **Devletu'r-Resül**, s. 197.

²⁹⁶ İbn Hişam, Cilt: 1, ss. 514-516.

4.1.3. Akide ve Gaybi Bilgiler

İnsanın merakını celbeden konulardan birisi de hakkında az bilgisi olduğu veya hiç bilmediği meselelerdir. Gaybi konular bunlardandır. İnsan sadece Allah'ın kendisine açtığı veya haber verdiği kadar gaybi şeylere muttali olabilir. Yahudiler Ehl-i Kitap olmaları hasebiyle gaybe dair bazı bilgilere sahiptiler. Bazen bu tür konulara dair bilgilerini göstererek övünme amaçlı bazen de Peygamber (s.a.v) nübüvvetini ve doğruluğunu imtihan amaçlı olarak ona gayb ile alakalı sorular yöneltmekteydiler. Onlardan hakkı aramak ve iman etmek için soru soranlar oldukça az sayıdaydı. Sordukları sorulara Peygamber (s.a.v) bazen hemen cevap veriyor bazen de vahiy bekliyordu. Rasulullah (s.a.v)'a yönelttikleri bu tarz sorulardan biri de ruhun mahiyetiyle alakalıdır. İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre bir gün Rasulullah (s.a.v) ile birlikte bir bahçede bulunurken Yahudiler geldiler. Birbirlerine “Ona ruh hakkında sorun” diyorlardı. Sordular. Rasulullah (s.a.v) bir müddet duraksadı. Herhangi bir cevap vermedi. Ona vahyin nazil olduğunu anladım. Bulunduğum yerden kalktım. Vahiy nazil olunca şöyle buyurdu: “Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir ve size bilgiden ancak çok azı verilmiştir.”²⁹⁷ Hakkında sordukları ruh, insan bedeninin ruhu ve hayatının başlangıcıdır. Onun hakikati hakkında sormuşlardı. Bunun bilgisinin sadece Allah katında saklı olduğu cevabını aldılar. Size bilgiden ancak çok azı verilmiştir hitabı Yahudilere yöneliktir. Sanki onlara şöyle söylenmiştir: Siz ruh hakkında Peygamber (s.a.v)'e soru sordunuz. Ruhun Rabbin emrinde olduğu cevabını aldınız. Fakat siz benim sözümü anlamıyorsunuz. Çünkü ben size ahiret ve gayb âleminden bahsediyorum. Siz ise dünya ve his ehlisiniz. Halbuki dünyanın hissi bilgisi ahiretinkine nispetle çok azdır.²⁹⁸

Nebi (s.a.v) Medine'ye gelince Yahudi bir alim olan Abdullah b. Selam gelerek şöyle dedi: “Yâ Muhammed! Sana üç soru soracağım ki cevaplarını ancak peygamber bilebilir;

²⁹⁷ İsrâ, 17/85; Buhari, Cilt: .6, s. 87, Hadis No: 4721; Müslim, Cilt: 4, Hadis No: 2152, 2794.

²⁹⁸ Bursevî, Cilt: 5, ss. 196, 200.

1. Kıyametin alâmetlerinden ilki nedir?
2. Cennetlikler cennete girdikleri zaman ilk önce hangi yemeği yiyecekler?
3. Çocuk niçin babasına benzer, niçin ana soyuna çeker?”

Rasulullah (s.a.v) “Bu soruların cevabını önün sıra Cibril gelip bana haber vermişti.” buyurdu. Abdullah ise: “Bırak onu! O Cibril, melekler arasında Yahudi düşmanıdır.” dedi. Resulullah (s.a.v) cevap olarak şöyle buyurdu: “Kıyamet alâmetlerinin ilki, insanları doğudan batıya süren bir ateştir. Cennetliklerin ilk yiyeceği yemek, balık ciğerinin sarkmış olan fazlasıdır. Çocuğun ana ve baba soylarına benzemesine gelince, cimâ esnasında erkeğin suyu kadınının önüne geçerse çocuk babaya benzer; kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse çocuk anaya benzer.” Bunun üzerine Abdullah: “Kati surette şehadet ederim ki ya Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin.” diyerek şehadet getirdi ve Müslüman oldu.²⁹⁹

Nebi (s.a.v) ile Yahudiler arasında cereyan eden bazı konuşmaların neticesinde Yahudilerden bazıları Müslüman oldular. Bunlardan biri de Abdullah b. Selam'dır. O, Peygamber (s.a.v)'e sorular sormuş aldığı cevaplarla onun hak bir peygamber olduğunu anlayarak Müslüman olmuştur.

Bunlardan başka Yahudilerin soruları gelmeye devam etti. Onlar, cennet ve içindekiler hakkında sordular. Rivayetlerde bilgi edinme amaçlı mı yoksa denemek üzere mi sorduklarını bilebileceğimiz herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu sorular onu zor duruma düşürme amaçlı olmalıdır. Çünkü günlük yaşamlarında maddeci insanlardır. Onları en çok dünya ilgilendirmekteydi. Ahiret halleri ve detayı çok umursayacakları bir şey değildi.

Yine bir keresinde Yahudi bir adam gelerek Rasulullah (s.a.v)'a: “Cennet ehlinin cennette yiyip içeceğini mi söylüyorsun” dedi. Nebi (s.a.v): “Evet. Nefsin elinde bulunana yemin ederim ki cennetliklerden her birine yüz adam gücünde yeme, içme, cima ve şehvet kuvveti verilecektir” buyurdu. Adam: “Yiyen ve içen kimsenin tuvalet ihtiyacı olur. Halbuki cennette eza verici bir durum olmayacak mıdır?” diye sordu.

²⁹⁹ Buhari, **Tefsîrul Kur'an**, (İsra), Bâb No.14, Cilt: 4, s. 132, Hadis No: 3329.

Rasulullah (s.a.v): “Cennet ehlinin tuvalet ihtiyacı derisinden akan ter ile giderilecektir. Böylece karnı hafifleyecektir” buyurdu.³⁰⁰

4.1.4. Tarihe Dair Diyaloglar

Yahudilerim Peygamber (s.a.v)’e yönelttikleri diğer bir soru da tarihle alakalıydı. İnsanlar geçmiş peygamberler ve ümmetler hakkında bazı kıssaları bilmekteydiler. Bu bilgilerine dayanarak Peygamber (s.a.v)’i deneme amaçlı sorular sordular.

Nebi (s.a.v) peygamber olarak gönderilince Kureyş dehşete kapılmıştı. Durumu istişare etmek üzere Yahudi bilginlere geldiler. Çünkü Yahudilerin peygamberler hakkında bilgilerinin olduğuna inanıyorlardı. Yahudi bilginlere Rasulullah (s.a.v)’ın vasıflarını anlatıp bazı sözlerini naklederek şöyle söylediler: “Siz Tevrat ehli kimselersiniz. İçimizden çıkıp peygamberlik iddiasında bulunan bu kişi hakkında sizden bilgi almak üzere buraya geldik.” Yahudi bilginler şöyle karşılık verdiler: "O kimseye, 'Geçmişteki o genç delikanlıların hayret edilecek maceraları ne idi? Yeryüzünün doğusuna, batısına kadar ulaşan, dönüp dolaşan zatın kıssası ne idi? Ruhun mahiyeti nedir?' Sorularını sorun. Eğer bu sualleri cevaplandırırsa, bilin ki, o Allah'ın peygamberidir. Siz de ona tâbi olun. Yok eğer, cevaplandıramazsa o adam, yalancı bir kimsedir. Kendisine istediğinizi yapabilirsiniz.” Bunun üzerine Cebrail (a.s) Allah (c.c)’nun katından Kehf suresini getirdi.³⁰¹ Bazen de Kur'an Rasulullah (s.a.v)’ı Yahudilere soru sormakla mükellef tutuyordu. “Onlara, deniz kıyısındaki kasabanın durumunu sor. Cumartesi yasaklarına tecavüz ediyorlardı. Cumartesileri balıklar sürüyle geliyor, başka günler gelmiyorlardı. Biz onları, yoldan çıkmaları sebebiyle böylece deniyorduk.”³⁰² Müfessirler bu memleketin neresi olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları Eyle şehri derken diğerleri Taberiyye, bir kısmı da Medyen olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. İliya olduğunu söyleyenlerin varlığı ile birlikte denize yakın Şam

³⁰⁰ Nesai, **Es-Sünenü'l Kübra**, Thk. Hasan Abdulmunin Çelebi, Müessesetü'r Risale, 1. Baskı, Beyrut, 2001, Cilt: 10, s. 250, Hadis No: 11414.

³⁰¹ İbn İshak, ss. 201, 202.

³⁰² Araf, 7/163; Nesai, **Sünenü'l Kübra**, **Zuhruf**, Bâb No.43/1.

sahili köylerinden birisi olduğu da söylenmiştir.³⁰³ Buradaki sorma azarlama şeklindedir. Yani İsrailoğullarının emirlere isyanlarına karşılık onları paylamaktır. Zira sana olan isyanları yeni değildir. İsyân onların eskiden beri adetleridir. Buradaki soru onlardan bilgi alma amaçlı değildir. Çünkü Peygamber (s.a.v) bu konularda onlardan daha bilgiliydi. Zira ona Allah (c.c) bildirmekteydi. Sual Arap dilinde iki farklı anlam ifade etmektedir. Birincisi; kişi bilmediği bir şeyi öğrenmek üzere sorar. İkincisi ise takrir amaçlıdır. Buna göre soruyu soran cevabı bilmektedir. Kendisine soru sorulan kimse de soruyu soranın cevabı bildiğini bilmektedir. Cevaptan emin olmak için sormuştur.³⁰⁴ Bu başkalarıyla karşılıklı diyalog hususunda son derece güzel belağı bir üsluptur. Yerinde sorulan uygun bir soru şüpheyi çürütme hususunda daha etkili olabilir.

Rasulullah (s.a.v) bir gün Beytü'l Midras'a bir grup Yahudi'nin yanına giderek onları İslam'a davet etmişti. Bunun üzerine Numan b. Amr ve Haris b. Zeyd ona "Sen hangi din üzeresin ey Muhammed?" diye sordu. Efendimiz (s.a.v) "İbrahim'in milleti ve dini üzereyim" buyurdu. Oradakiler "İbrahim Yahudi idi" diye karşılık verince Rasulullah (s.a.v) öyleyse Tevrat'ı getirin de bakalım. Aramızdaki ihtilaf hususunda Tevrat bize şahitlik edecektir" buyurdu. Bunun üzerine Allah (c.c) şu ayeti indirdi. "Kendilerine Kitapdan bir pay verilenleri, görmedin mi? Onlar aralarında hüküm vermek için Allah'ın Kitabına çağırılmışlar, sonra onlardan bir takımı dönmüşlerdir. Onlar temelli yüz çevirenlerdir. Bu, onların: "Bize ateş sadece sayılı birkaç gün degecektir" demelerindendir. Uydurup durdukları şeyler, onları dinlerinde yanıltmıştır."

³⁰⁵ Yine Peygamber (s.a.v), onlardan İbrahim (a.s) hakkında tarihe dair yanlış bilgilerini düzeltmek için Tevrat'ı getirmelerini istemişti.

³⁰³ Eş-Şevkani, Cilt: 2, s. 292.

³⁰⁴ İbn Aşur, **et-Tahrir ve't Tenvir**, Cilt: 9, s. 147.

³⁰⁵ Âl-i İmran, 3/23, 24; Ahmed Şihabuddin en-Nüveyri, **Nihayetü'l İrbi fi Fünuni'l Edebi**, Daru'l Kütübi ve'l Vesaiki'l Kavmiyye, 1. Baskı, Kahire, 1423, Cilt: 16, s. 377.

4.1.5. Ahkâm

Müslümanlarla Yahudiler arasında geçen muhavere konularından birisi de hükümler ve kanun koyma meselesidir. Bu bağlamda Yahudiler Paygamber (s.a.v)’e zina etmiş olan kadın ve erkek getirdiler. Rasulullah (s.a.v) onlara “Tevrat’ta recm hususunda hüküm olarak neyi buluyorsunuz” diye sordu. Onlar “Zina eden evliler rezil edilir ve kırbaçlanır” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Abdullah b. Selam “Yalan söylüyorsunuz zira Tevrat’ta recm geçmektedir” diye çıktı. Bunun üzerine Tevrat’ı getirip açtılar. Yahudilerden birisi elini recm ayetinin üzerine kapadı. Sonra öncesi ve sonrasını okudu. Abdullah b. Selam ona “Elini kaldır” dedi. O, elini kaldırdı. Orada recm ayetini buldular. Bunun üzerine “Doğru söyledin Ey Muhammed. Tevrat’ta recm ayeti vardır” dediler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) o iki Yahudi’nin recm edilmesini emretti ve onlar recmedildiler.³⁰⁶ Bunun tasdik edici bir örneğini Tevrat’ta bulmamız mümkündür. Tevrat’ta şu ifadeler geçmektedir: “Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınla yatan adam, hem de kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail’den kötülüğü atacaksınız. Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı erden bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa, ikisini de kentin kapısına götürecek taşıyarak öldüreceksiniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.”³⁰⁷

Yahudilerin, Paygamber (s.a.v)’in zina eden iki kişi hakkında hükmünü ve infazı itiraz edemeden kabul etmek zorunda kalmaları olayı vuku bulduğunu ve artık Yahudilerin güçlerinin kırıldığını gösterir. Bununla birlikte Rasulullah (s.a.v) onlarla iletişime geçiyor kendisinin Allah’ın şeriatını tatbik etmek üzere geldiğini, Tevrat’ta varit olan ama Yahudilerin öldürmeye çalıştığı bir hükmü dirilttiğini beyan ediyordu.³⁰⁸ “Yahudilerden birisi Rasulullah (s.a.v)’in huzuruna gelerek: “Siz Müslümanlar da şirk koşuyorsunuz. Çünkü: “Allah ve sen diledin de şu iş oldu” diyorsunuz. “Kâbe hakkı için” diye yemin ediyorsunuz” dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) Müslümanların yemin etmek istedikleri zaman: “Kâbe’nin Rabbi Allah üzerine” diye yemin etmelerini

³⁰⁶ İmam Malik, s. 242, 694.

³⁰⁷ **Tesniye**, 22: 22-24.

³⁰⁸ Abdunnazır, s. 62.

ve “Allah diledi sonra da sen diledin” demelerini emretti.³⁰⁹ Bu rivayette Rasulullah (s.a.v)’in göğsünün genişliğine şahit olmaktayız. Zira Yahudi birisi Müslümanlara dini bir konuda itiraz etmiş, Nebi (s.a.v) onun haklı olduğunu görünce Müslümanlara doğru bir şekilde yemin etmelerini emretmiştir. Bu diyalogun İslam’ın ilk yıllarında meydana gelmiş olmalıdır. Çünkü bu tür muayyen söylem hatalarının ilk zamanlarda meydana gelmesi mümkündür.

4.1.6. Farklı Konularda Diyaloglar

Medine toplumu içerisinde Yahudilerin soruları devam etmiş, Rasulullah (s.a.v) ise onlara cevaplar vermiş ve İslam’a girerler ümidiyle muhaverede bulunmuştur. Peygamber (s.a.v)’in yönelttikleri sorulara ikna edici cevaplar verdiği halde Yahudilerin iman etmeyecekleri aşikâr olmuştu. Nebi (s.a.v) buna rağmen onlarla iletişimi kesmemiştir. Oysa sorulara doğru ve ikna edici cevapları alırlarsa iman edip tabi olacaklarını en baştan kendileri söylemiş; sorularını bu şart muvacehesinde yöneltmişlerdi. Bu bağlamda ilk soruyu şöyle sordular: “Bize peygamberliğin alametlerini haber ver. Nebi (s.a.v) “Gözleri uyur ama kalbi uyumaz” buyurdu. Onlar “Anne karnında çocuğun cinsiyeti neye göre belli olur” diye sordular. Rasulullah (s.a.v) “iki su birbirine karışır. Kadının suyu galebe çalarsa çocuk kız, erkeğinki galebe çalarsa çocuk erkek olur” buyurdu. “Doğru söyledin. Bize yıldırımdan haber ver nedir yıldırım?” diye sordular. Peygamber (s.a.v) “O, buluttan sorumlu bir melektir. Elinde ateşten kırbaçlar vardır. Onlarla bulutları Allah’ın dilediği yere sürer” buyurdu. “Peki, işitilen ses nedir?” diye sordular. Rasulullah (s.a.v) “Adı geçen meleğin bulutları emredilen yerlere yürütürken onları sıkıştırmasından (süratle sevk etmesinden) ileri gelmektedir” buyurdu. “Doğru söyledin. Bize İsrailoğullarının kendilerine haram kıldığı şeyleri haber ver” dediler. Rasulullah (s.a.v) “Yakub (a.s.) ağır bir şekilde hastalınıp ve hastalığı uzun süre devam edince, Allah’ın kendisini bu hastalıktan kurtarması halinde, kendisi için en sevimli içeceği ve en sevimli yiyeceği haram kılacağına dair Allah’a adakta bulunmamış mıydı? Onun en sevdiği yemek deve eti, en sevdiği içecek de deve

³⁰⁹ İmam Malik, **(Hudud)**, Bâb No: 1, Hadis No: 1, Cilt: 2, s. 819.

sütü değil miydi?” buyurdu. “Doğru söyledin. Bize, sana gelen meleği söyle. Her peygamberin Allah katından risaleti ve vahyini getiren sahibi bir melek vardır. Senin meleğin kim? Sadece bu soru kaldı. Bunu da cevapla sana tabi olalım” dediler. Nebi (s.a.v) “O, Cebrail’dir” buyurdu. Bunun üzerine “O, savaş ve ölümü getirendir. Bizim düşmanımız olan bir melektir. Eğer yağmuru ve rahmeti indiren Mikail’i deseydin sana tabi olurduk” dediler. Bunun üzerine şu ayet nazil oldu. “De ki: Cebrail’e düşman olan kimse Allah’a düşmandır”, çünkü O, Kuran’ı Allah’ın izniyle kendinden öncekini tasdik ederek, yol gösterici ve inananlara müjdecî olarak senin kalbine indirmiştir. Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail’e ve Mikail’e düşman olan kimse inkâr etmiş olur. Allah şüphesiz, inkâr edenlerin düşmanıdır.”³¹⁰ Bu karşılıklı konuşmada Yahudilerin Rasulullah (s.a.v)’e iman etmelerinden kaçış yolları kalmamıştı. Çünkü Nebi (s.a.v) bütün sorularına cevap vermişti. Buna rağmen iman etmekten kaçınmalarından diyalog ile hakikati arama veya iman hedefi olmadıkları anlaşılmaktadır. Bilakis daha önce de belirtildiği gibi amaçları kendi inançlarını müdafaa etmekte.

Taberi tefsirinde aktarıldığına göre üç sahabe Yahudi bir bilgine Tevrat’ta geçen bazı şeyleri sormuşlar o ise cevapları gizlemişti. Bunun üzerine Allah (c.c) şu ayeti indirdi. “İndirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitab’da insanlara açıkladıktan sonra, gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah hem de lanetçiler lanet eder.”³¹¹

Bazı sahabelerin Yahudilerin Tevrat müzakerelerini dinleyerek bilgi edinme amaçlı Beytü’l Midras’a gittiklerini görmekteyiz. Böylece onlar, Kuran ve Tevrat mukayeselerine şahit olmaktaydılar. Bu amaçlı çokça gidip gelenlerden birisi Ömer (r.a) idi. O, Yahudilerle devamlı münazara ediyor ve şöyle diyordu: “Kuran’ın Tevratı, Tevrat’ın da Kuran’ı tasdik etmesine hayret ediyorum.” Yine böyle bir gün oradan Rasulullah (s.a.v) geçti. Ömer (r.a) Yahudilere “Kendisinden başka ilah olmayan ve size kitap gönderen Allah hakkı için soruyorum onun, Allah’ın peygamberi olduğunu bilmiyor musunuz?” Bunun üzerine Yahudiler sustular. Kendi aralarında Ömer (r.a)’ın sorusuna ne cevap vereceklerini münakaşa etmeye başladılar. Sonra en bilginleri şöyle

³¹⁰ Bakara, 2/97, 98; Nesai, **Es-Sünenü’l Kübra**, Cilt: 8, s. 218, Hadis No: 9024.

³¹¹ Bakara, 2/159; Taberi, Cilt: 3, s. 250.

dedi: “Adını vererek yemin istediğin hakkı için biz biliyoruz ki o Allah’ın peygamberidir.” Ömer (r.a) “Yazıklar olsun size! O halde helak oldunuz!” diye tepki verdi. Onlar “Biz helak olmayız” dediler. Ömer (r.a) “Onun peygamber olduğunu bilip tasdik ve ittiba etmediğiniz halde nasıl helak olmazsınız” diye sordu. Dediler ki: “Bizim meleklerden bir düşmanımız bir de dostumuz vardır.” Ömer (r.a) “Dostunuz ve düşmanınız kimdir” diye sordu. Onlar “Düşmanımız Cebrail, dostumuz ise Mikail’dır dediler.” O, “Cebrail’e niçin düşman oldunuz” diye sordu. Onlar ise “Cebrail zorluk, sıkıntı, şiddet ve azap meleğidir. Mikail yumuşaklık, rahmet ve hafiflik meleğidir” dediler. “Peki Allah katındaki konumları nedir” diye sordu. “Birisi sağında diğeri solunda” diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Ömer (r.a) şöyle söyledi: “Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a yemin olsun ki onların arasında düşmanlık ve dostluk ilişkisi vardır. Cebrail Mikail’e düşman olana, Mikail de Cebrail’e düşman olana dost olmazlar.”³¹² Aralarındaki karşılıklı konuşmalar ve münazaralar uzun sürmekteydi. Yahudiler Rasulullah (s.a.v) Allah katından bir peygamber olduğunu bilmelerine rağmen onlardan, az sayıda kişi iman etmişti. Ömer (r.a) nübüvvet konusundaki görüşlerini açığa çıkarmaya çalışmış, meleklerle alakalı yanlış inanışlarını düzeltmek istemişti.

Sonuç olarak Medine iki farklı din mensuplarından meydana gelen bir topluluğu barındırdığı için münakaşa ve münazaraların meydana gelmesi doğaldır. Münakaşalar ve diyaloglar daha çok Müslümanlarla Yahudiler arasında meydana gelmekteydi. Müslümanlar onları İslam’a davet ediyorlar ve sorularına göğüs genişliği ile cevap veriyorlardı. Fakat bütün bu çabalar sonuç vermiyordu. Çünkü Yahudilerin amaçları hakikat arayışı değildi. Diyalog konuları genelde dini meselelerdi. Çünkü Medine’de gündemi dini konular belirlemekteydi.

Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki iletişim ve muhavere ilk merhalede münakaşa ve münazara şeklinde başlamış, Yahudilerin İslam’a girmeyi reddetmeleriyle kapanmıştır. Artık ikinci merhalede karşılıklı sertleşmeler başlamış İslam’ın güçlenmesi rahatsızlık oluşturmaya başlamıştır. İslam Yahudilerin istikbalini etkileyecek hükümler

³¹² Taberi, Cilt: 2, ss. 381, 382; Nesai, **Sünen-i Nesâi**, (Eyman ve’n-Nuzûr), Bâb No: 9, Hadis No: 3773, Cilt: 7, s. 6.

getirmektedir. Zira Rasulullah (s.a.v) Medine ehlini birbiriyle kardeş yaparak tek bir kitle haline dönüştürmüştür. Yahudiler bu hamlenin onların gücünü kıracağını bilmekteydiler. Dolayısıyla Yahudilerin düşmanlığı ideolojiktir.³¹³

³¹³ Cevad Ali, s. 545.

SONUÇ

Araştırma sonucunda ulaştığımız ilk netice; Yahudiler için kullanılan birçok isimlendirmelerin her birisinin tarihi bir bağlamı bulunmaktadır. İbrani şeklindeki birinci isimlendirme Kenanilerin onlar hakkındaki kullanımıdır. Bu isim onlara Fırat nehrini geçmeleri ya da sürekli gezinmiş olmaları sebebiyle verilmiştir. Beni İsrail diye isimlendirilmeleri de Yakup (a.s)’un lakabına nispetledir. Aynı şekilde Musa (a.s)’nın aralarında bulunduğu dönem itibariyle de Museviler diye isimlendirilmişlerdir. Son isimlendirme Yahudi’dir. Bu isimlendirme Yehuda devletine Buhtunnasr eliyle son verilmesi sonrasına tekabül etmektedir. Babil’de Yehuda oğulları diye tanınmışlardır. Bu kullanım günümüze kadar gelmiştir.

Bu araştırmanın vardığı ikinci sonuç; Yahudilerin asıl vatanının Arap yarımadası olmadığı, onların Yahudileşmiş Araplar olmadıkları ve Filistin’den Arap yarımadasına geldikleridir. Kendileri aslen İsrailoğullarına dayanmaktadırlar. Kur’an-ı Kerim’de de kendilerinden asıl mensubiyetlerine işareten İsrailoğulları diye söz edilmektedir.

Hz. Peygamber döneminde Medine’de ve köylerinde birçok Yahudi kabilesi bulunmaktaydı. Bazı tarihçiler onların sayılarını yirmiden fazla olarak tespit etmişlerdir. En büyük ve en meşhurları Beni Nadir, Beni Kurayza ve Beni Kaynuka’dır. Bazılarını Nebi (s.a.v) Medine’den sürmüş, bir kısmı da Müslümanlarla olan anlaşmalarına ihanet ettikleri için cezalandırılarak öldürülmüşlerdir. Bazı rivayetlere göre Paygamber (s.a.v)’in en büyük Yahudi kabilesini Medine’den sürdükten sonrada bir kısım Yahudiler Medine’de kalmışlardır. Muhtemelen onlar, az sayıda olup büyük bir topluluk oluşturacak kadar değillerdi. Peygamber (s.a.v) Hayber gibi köylerde yaşayan Yahudilerin belirli şartlarda kendi topraklarında kalmalarına izin vermiştir.

Arabistan’da bulunan en önemli iki kabile olan Evs ve Hazrec de aslen Medineli olmayıp Yemen’den buraya gelmişlerdi. Yahudilerin Medine’ye Evs ve Hazrec kabilelerinden önce geldikleri iddia edilmektedir. Özellikle Yahudilerin Medine’ye geliş tarihleri ile alakalı rivayetler arasında öyle çelişkiler vardır ki bir karara varmak zor görünmektedir. Bununla birlikte birinci asırda Rumların Şam taraflarına göç etmelerinden sonra Yahudilerin Filistin’den ayrılarak Arap yarımadasının çeşitli

yerlerine dağıldıklarını söyleyebiliriz. Onların Yerleştikleri en büyük şehir Medine olmuştur. Bu görüşe meyletmemizin sebebi, bu bölgede çeşitli tarihi ipuçları olması sebebiyledir. O dönemde meydana gelen olayların seyri bizim bu görüşümüzü desteklemektedir.

Yahudilerin Filistin'den ayrılma sebebi ekonomik olduğu kadar Şam taraflarına göç etmiş olan Rumlar tarafından kendilerine reva görülen baskı ve zulümden de kaynaklanmıştır. Eğer zulüm ve baskı söz konusu olmasaydı onlar için stratejik öneme sahip toprakları her herhalde terketmezlerdi. Dini sebeplerde dolayı da orayı terketmemeleri lazımdı. Çünkü orada kutsalları vardı, Süleyman Mabedi de bu bölgedeydi. Ayrıca Yahudiler kutsallarına bağlı insanlardır. Ama göç ettikleri Arap yarımadası her bakımdan zengin bir yerdi. Özellikle ticaret ve tarım için stratejik önem arz ediyordu.

Bundan birkaç asır sonra ise Evs ve Hazrec kabileleri Medine'ye göç ettiler. Onların geliş sebebi daha fazla ekonomik yönden olmuştu. Yemen tarıma dayalı bir yer idi. Tarımın yapılmasında en önemli unsur olan sedlerin bakımsızlığından dolayı yıkılmaları sonucu ekonomileri de olumsuz yönde etkilendiği anlatılmaktadır. Marib seddinin en son yıkılması akabinde oranın sakinlerini göç etmek zorunda kalmıştı. Bazı kabileler diğer yerlere dağılırken Evs ve Hazrec Medine'ye yönelmişlerdi. Zira Medine toprakları tarım yönünden Yemen topraklarına benziyordu. Orada uyguladıklarını yeni yerleştikleri yerde de uygulamaya geçirmek istiyorlardı.

Medine'deki Arap kabileleri ile Yahudiler arasındaki ilişki üç merhaleye ayrılmaktadır. İlk merhale Araplar Yahudilere tabi idiler. İlk gelen Evs ve Hazrec kabileleri Yahudileri oranın yerlileri olarak mal ve mezra sahibi bulmuşlardı. Yahudilerin etrafına, Yahudilerin yerleştikleri yerlere nisbeten, daha az verimli yerlere yerleşmek mecburiyetinde kalmışlardır. Yahudiler onları iktisadi menfaatleri için iş gücünde kullanmışlardı. İkinci merhale anlaşma akitlerinin olduğu merhaledir. Bu, Evs ve Hazrec Medine'ye yerleştikten ve iktisadi durumlarını iyileştirdikten sonraki dönemdir. Onlar iki tarafın da menfaatlerini korumak için akitler yapmışlardır. Böylece hiçbir grup diğerine saldırmasın. Yahudiler Evs ve Hazrecin daha fazla gelişmesini önlemek için anlaşmalar yapmışlardır. Evs ve Hazrec ise istikrarlarını korumak ve

Yahudilerin kendilerinden alıp götürmeyecekleri gelişim adımlarını korumak için bu akitleri yapmışlardır. Üçüncü merhale ise Gassânîlerin Yahudilere karşı yardımı ile Evs ve Hazrec'in galip geldiği merhalelerdir. Onlar, Yahudilerin hakimiyetinin, Medine'deki mevcudiyetlerini tehdit ettiğini sezmişler bu sebeple başkalarından yardım almak mecburiyetinde kalmışlardır. Gassânîler onlara yardım etmişlerdir. Sonrasında ise Yahudilerin hakimiyeti zayıflamıştır ve orada Arap kabilelerin gücü artmıştır.

İslam'dan önce Medine'de yaşayan gruplar arasında sosyal ilişkiler iyi idi. Aralarında ziyaret ve evlenme gibi her türlü sosyal faaliyetler vardı. Araplar Yahudileri, ehli kitap ve başkalarının bilmediklerini bilenler olarak görüyorlardı. Hatta Yahudilerin dinini en üstün din olarak görüyorlardı.

Başlangıçta Yahudilerin Müslümanlarla olan ilişkileri güzel ilişkilerdi. Rasulullah (s.a.v)'in risaletini Yahudilere tebliğ etme hususunda ne derece arzulu olduğunu bir kez daha görmekteyiz. Bu konuda birçok farklı metot kullanmıştır. İlk olarak onlara doğrudan muhatap olarak yeni dine davet etmiştir. Dikkatlerini İslam ile Yahudilik arasındaki ortak noktalara çekmiş, her iki dinin de kaynağının Allah olduğunu vurgulayarak onları ikna etmeye çalışmıştır. İslam'ın kendinden önceki dinlerin tamamlayıcısı olduğunu vurgulamıştır. İslam'a girmelerini umarak çeşitli farklı metotlar da kullanmıştır. Fakat neticede çok azı dışında iman eden olmamış ve inatla inkarlarını sürdürmüşlerdir.

Medine toplumu başkalarına açık bir toplumdur. Medine ahalisi, Medine sözleşmesinin imzalanması akabinde sakinlerinin birbirleri ile olan ilişkilerinin tabiatı şekillenmiştir. Bu sözleşme, Yahudilere dini hürriyet vermişti. Onlar sosyal hayatlarında bütün sosyal faaliyetlerden yararlanmışlardır. Toplumlari, Müslümanın Yahudi komşusu veya Yahudinin Müslüman komşusu olmasında hiçbir sıkıntı görmemiştir. Onlar komşuluk hakkını ifa etmeye çalışıyorlardı. Dini kimliği ne olursa olsun sadakalar öncelikle komşulardan başlanarak verilirdi. Peygamberimizin de Yahudi bir komşusu vardı ve bayramda kurban etinin ilk olarak ona verilmesini istemiştir. Toplum da bu hâl üzere devam edildi ve aralarında fark gözetilmeksizin Yahudi, Müslüman ve Mecusi-bulunduğu meclisler vardı. Bunlar birbirilerine ev ziyaretleri yaparlardı ve hastaları

ziyaret ederlerdi. Hâsıl-ı kelâm bu toplum -bilhassa başlangıçta- güzel ilişkileri olan bir toplum idi.

Ayrıca aralarında başka sosyal faaliyetler de vardı. Mesela İslam onların kestiklerini yemeyi mübah kılmıştır. Bundan dolayı birbirlerini yemeğe çağırırlar ve birbirleriyle hediyeleşiyorlardı. Medine toplumu -hayatta olana olsun veya olmayana olsun- birbirlerine ihtiram ederdi. Mukaddes şeylere saygı çok belirgindi. Aralarındaki ihtilafları-Yahudiler arasında olsun veyahut Müslüman ile Yahudi arasında olsun- çözmek için başvurdukları tek bir merci vardı. Hüküm ve dava için hatta ailevi ve içişleri için Hz. Peygamber'e gelirlerdi.

İktisadi açıdan ise Medine sâkinlerinin ekonomisi üç kaynağa dayanıyordu. Bunların birincisi ve en mühimi ziraat idi. En çok ettikleri şeyler hurma, arpa ve buğdaydır. Yahudiler Medine iktisadına hakim idiler. Onlar, Müslümanlardan daha zengindiler. Sulu olan ziraat arazileri ve bostanları vardı. Ziraattan sonra malî kaynak açısından sanayi ve ticaret gelirdi. Onlar ticaretle tecrübe sahibi idiler. Ziraat malzemeleri ve zırh gibi savaş aletleri yapımı işlerinde maharetliydi. Kadın mücevheratı yapımında ise Beni Kaynuka meşhur idi.

Onların iktisadi ilişkileri kuvvetli idi. Pazarlarda birbirleriyle ticaret yapıyorlardı. Aralarında alış ve satış gerçekleşiyordu. Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirler, ticaretle tecrübe ve bilgi sahibi idiler. Çünkü Mekke'de kalıyorlardı ve Mekke sâkinleri ticaretle uğraşıyorlardı. Hatta Müslümanlar Yahudilerden borç alıyorlardı. Birbirleri için ücret karşılığında çalışıyorlardı. Özet olarak ilişkileri başlangıçta çok iyi olmamakla birlikte kötü de değildi. Fakat daha sonra bu ilişki bozuldu. Bunun sebebi Yahudiler'in bu anlaşmayı bozarak Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara düşmanlık beslemeleriydi.

Medine toplumunda okuma ve yazma yaygın değildi. Ehl-i Kitap olmalarına rağmen Yahudiler içinde de okuma yazma bilenlerin sayısı oldukça azdı. Onlar da din adamlarıydı. Onlar şiir bilirler ve o zamanda şiiri, hikmetin ve düşüncenin bir neticesi olarak kabul ederlerdi. Medine kültürü şifahi geleneğe dayanmaktaydı. Herhangi bir alanda onlardan meşhur bilginler çıkmamıştır. Yahudiler Ehl-i Kitap olmalarına dayanarak bazı dini malumatlar hakkında konuşurlardı. Bu sebeple Medine Yahudileri

Müslümanlara çokça soru sorarlar ve onlarla münazara ederlerdi. Yahudilerin Beytü'l Midras adında özel meclisleri bulunmaktaydı. Orada Tevrat'ın hükümlerini müzakere etmekteydiler. Allah, Ehl-i Kitabın hakikate ulaşabilmesi ve yeni hak dine girmesi için müslümanlara münazarada müsaade etmiştir. Bu ise İslam'ın müsamahakârlığına bir delildir. Yahudilerin genel olarak Müslümanlara, özel olarak ise Nebi (s.a.v)'e soru sormalarının özel maksadı bulunmaktaydı. En bariz amaçlarından birisi taciz etmek ve aciz düşürmeye çalışmaktı. Sordukları sorular karşısında Peygamber (s.a.v) ve Müslümanların aciz kalmalarını hedeflemekteydiler. Bunun yanı sıra kendilerini kültürlü ve elit göstererek övünmek istiyorlardı. Tarihten beri gelen tabiatları gereği cedeleyatkindılar. İtirazcı ve cedelci bir karaktere sahiptiler. Yahudi kabileler arasında Rasulullah (s.a.v) ile en çok cedelleşen ve soru soran kabile Kaynuka'dır. Genel olarak soruları gaybiyat ve akaid gibi dini meseleler, tarih ve ahkamı şeriyye etrafındaydı. Bu cedel, gönderilen yeni peygamberi kabul etmeyişlerinin ve onun getirdiği dine girmeyi reddetmelerinin bir neticesiydi. Yeni dinin güçlerini kıracağını anladıklarında mücadele ve cedeleyat başlamışlardır. Yahudilerle olan ilk husumet fikri bir husumettir.

KAYNAKÇA

Absi, Ebu Bekir b. Ebi Şeybe Abdullah b. Muhammed (ö.235/850), **Musannef İbn Ebi Şeybe**, Thk. Kemal Yusuf el-Hut, Mektebet-u er-Ruşd, 1. Baskı, Riyad, 1409.

Algül, Hüseyin, “Ensar”, **DİA**, Cilt: XI, s. 252

Algül, Hüseyin, “Evs”, **DİA**, Cilt: XI, s. 542.

Ali, Cevad (ö.1408/1987), “Araplarda Yahudilik”, **El-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arabi Kable'l-İslâm**, Dare's-Saki, 4. Baskı, 2001.

Ali, Salih Ahmed, **el-Hicazu fî Sadri'l İslam Dirasatün fî Ahvalihi'l Umraniyye ve'l İdariyye**, Müessesetü'r Risale, 1. Baskı, Beyrut, 1990.

Amri, Ekrem Ziya, **Es-Siyretü'n Nebeviyyetü's Sahihatü Muhavileten li'Tadbiki Kavaidi'l Muhaddisine fî Nakdi Rivayati's Siyreti'n Nebeviyyeti**, Mektebetü'l Ulumi ve'l Hikemi, 6. Baskı, Medine, 1994.

Arslantaş, Nuh, **Hiz. Muhammed Döneminde Yahudiler**, 1. Baskı, İstanbul, 2016.

Askalânî, İbn Hacer (ö.852/1449), **El-İsâbe fî Temyizi es Sahabe**, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, I, Darul Kutubu İlmiyye, Beyrut, H. 1415.

Askalani, İbn Hacer (ö.852/1449), **Fethu'l Bari Şeruh Sehihi el-Buhari**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379.

Atçeken, İsmail Hakkı, **Hız. Peygamber'in Yahudilerle Múnasebetleri**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1992.

Azım Abadi, Ebu Abdurahman Muhammed Eşref b. Emir b. Ali b. Hayder (ö.1329/1892), **Avnu'l Mabud, Haşiyetü İbni'l Kayyım**, Darul Kutubi el- İlmiye, Beyrut, 1415.

Başaran, Selman, "Huzeyfe b. Yeman", **DİA**, Cilt: XVIII, s. 438.

Basrî, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî (ö.262/876), **Tarihü'l-Medine**, Thk. Fehim Muhammed Şelşut, Cidde, 1399.

Bedir, Abdulbasit, **et-Tarihu's-Şamil lil-Medineti'l-Münevvere**, Medine, 1993.

Begavî, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed (ö.516/1122), **Şerhu's Sünne**, Thk. Şuaib Ernevut ve Diğeri, el-Mektebu'l İslami, 2. Baskı, Dımaşk-Beyrut, 1983.

Belazuri, Ahmed b. Yahya (ö.279/892), **Fütuhu'l Büldan**, Daru ve Mektebetü Hilal, Beyrut, 1988.

Beru, Tevfik, **Tarihu'l Arabi'l Kadim**, Daru'l-Fıkr, 2.Baskı, Beyrut, 1996.

Beyhaki, Ahmet el-Hüseyn (ö.458/1066), **es-Sünenü'l Kübra**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Darul Kutub el-İlmiye, 3. Baskı, Beyrut, 2003.

Bezzar, Ahmed b. Amr, **Müsnedü'l Bezzar el-Menşur bi' İsmi'l Bahri'z Zehhar**, Thk. Mehfuze Zeyn Allah ve diğerkleri, Mektebetu'l Ulum ve Hikem, 1.Baskı, Medine, 2009.

Brokelman, Karl, **Tarihu Şu'ubi'l İslamiyye**, Çev. Nebih Emin Faris, Münir Elbe'lebeki, Darul İlmi lil Melayin, 5. Baskı, Beyrut, 1968.

Buhari, Muhammed b. İsmail (ö.256/870), **el-Edebü'l Müfred**, Thk; Muhammed Fuad Abdalbaki, Darul Beşair el- İslamiye, I, Beyrut, 3. Baskı, 1989.

Bursevî, İsmail Hakkı (ö.1127/1715), **Ruhu'l-Beyan**, I, Daru'l-Fikir, Beyrut, t.y.

Casim, Basil Taha, "El-Fealiyyatü'l İktisadiyye li'l Medineti'l Münevvera", **Mucelletul Cami'a Tikrit lil Ulumu el-İnsaniyye**, Cilt:17, Sayı: 8, 2010.

Cumehi, Ebu Abdullah Muhammed b. Selam Ubeydullah (ö.232/846), **Tabakatu Fuhuli's Şuara**, Trc. Mahmud Muhammed Şakir, Daru'l Medeni, Cidde, t.y., Cilt: 1, s. 215.

Derdake, Salih Munis, **El-Alakatü'l Arabiyyeti'l Yehudiyyete Hatta Nihayeti'l Hulefai'r Raşidin**, el-Ehliyyetü li'n Neşri ve't Tevzi', 1.Baskı, Umman, 1992.

Dindi, Emrah, **Kur'ân'ı Teosentrik ve Tarihî Okuma Denemesi: Seylü'l-Arim Örneği**, Journal of Islamic Research, Sinop, 2017.

Dineveri, İbn Kuteybe Abullah b. Müslim (ö.276/889), **el-Mearif**, Thk, Servet Ukaşe, Daru'l-Hey'i'l-Misriye, 2. Baskı, Mısır, 1992.

Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe (ö.276/889), **el-Ma'arif**, el-Heyetü'l-Masriyyetü'l-A'mme lil-Kitab, Kahire, 1992.

Diyarbakri, Hüseyin b. Muhammed (ö.966/1559), **Tarihu'l Humeyyis fi Ahvali Enfesi'n Nefs**, Dar Sadir, Beyrut, t.y.

Duri, Abdulaziz, **Evraku fi't Tarihi ve'l Hadarati Evraku fi't Tarihi'l Arabi'l İslami**, Merkezu Dırasatu'l Vehdati'l Arabiya, Beyrut, 2009.

Ebu Davud, Süleyman es-Sicistânî (ö.275/889), **Sünen-i Ebi Davud**, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Nşr: el-Mektebe el-Asriyye, Beyrut, t.y.

Ebu Faris, Muhammed Abdulkadir, **En-Nizamu es-Siyasi fi'l İslam**, Daru Furkan, Ürdün, 1986.

Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylem (ö.1403/1983), **es-Sîretu'n-Nebeviyye Alâ Dav'i'l-Kur'âni ve's-Sünne**, Darul kalem, Dımaşk, 8. Baskı, 1427.

Fasi, Ebu'l Abbas Ahmed b. Muhammed b. El-Mehdi b. Acibe el-Hüsni (ö.1224/1809), **el-Bahru'l-Medid fi Tefsiri'l-Kurâni'l-Mecîd**, Thk. Ahmed Abdullah el-Kureşi, Kahire, 1419.

Halil, İmadüddin, **Dirasetün fi's Sireti**, Müessesetü'r Risale, Daru'n Nefais, 11. Baskı, Beyrut, 1989.

Hamdan, Sami, **Yehud el-Medine fi'l-Ahdi Nebeviyye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İslam Üniversitesi, Gazze, 2004.

Hamidullah, Muhammad, **İslam Peygamberi**, Yeni Şafak, Ankara, 2003.

Hasan Ahmed, Muhammed Halife, **Tarihu'd Diyaneti'l Yehudiyye**, Daru Kuba li't Tıbaa' ve'n Neşri ve't Tevzii', 1. Baskı, Kahire, 1998.

Hasan İbrahim, **Tarihu'l İslami's Siyasi ve'd Dini ve's Sekafi ve el-İctimai**, Daru'l-Cil, Mektebetu Enehzeti el-Mısriye, 14. Baskı, Beyrut-Kahire, 1996.

Heykel, Muhammed Hüseyin, **Hayat-u Muhammed**, Müessesetü Hindavi li't Ta'limi ve's Sekafeti, Kahire, 2012.

Heysemî, Ebu Hasan Nûreddin (ö.807/1405), **el-Maksadü'l-Alî fî Revaidi Ebî Ya'lâ el-Mevsilî**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

Humeydî, Abdullah, **Müsned el-Humeydî**, Thk. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî, Nşr. Dar'us-Sekkâ, 1. Baskı, Dımaşk, 1996.

Humeydi, Ebu Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa b. Ubeydullah (ö.219/834), **Müsnedü'l Humeydi**, Thk. Hasan Selim Esad ed-Darani, Daru's-Sika, 1. Baskı, Dımaşk, 1996.

Huzari, Muhammed, **Tarihu'l-Umem el-İslamiye**, Matbaatu'l-İstikame, 4. Baskı, Mısır, H.1354.

İbn Haldun (ö.808/1406), **Kitâbu'l-İber ve Dîvânu'l-Mubtede' ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men 'Asarahum min Zeviyî's-Sultânî'l-Ekber**, Thk. Halili Şehade, Daru'l-Fikr, 2. Baskı, Beyrut, 1988.

İbn Mace, Muhammed (ö.273/887), **Sünen-i İbn-i Mace**, Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Daru İhya-i Kutubi'l el-Arabiye, Fisel İsa el-Halebi, Kahire, t.y.

İbn Said (ö.685/1286), **Neşvetu al-Tarap fi Tarihi Cahiliyetu el-Arap**, Mektebetu'l Aksa, Umman, t.y.

İbni Aşur, Muhammed Et-Tahir, **Et-Tahrir ve't-Tenvir**, Darul Tunusiye Linneşir, Tunus, 1984.

İbni Hişami, Abulmelik (ö.213/825), **Siret-i İbn Hişam**, Thk. Mustafa Eseka ve Diğerleri, Matbaat Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Baskı, Mısır, 1955.

İbni kesir, İsmail b. Ömer (ö.774/1373), **Tefsiru'l Kuran'il Azim**, Thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, Menşuratu Muhammed Ali Beydun, 1. Baskı, Beyrut, 1419.

İbni Neccar, Muhibiddin Muhammed (ö.643/1245), **ed-Dürerüs' Semine fi Ahbari'l Medine**, Thk. Hüsseyin Muhammed Ali Şükrü, Şeriketü Dari'l Erkam b. Ebi'l Erkam, Beyrut- Lübnan, t.y.

İbni Rahuye, İshak b. İbrahim (ö.238/853), **Müsned-ü İshak b. Rahuye**, Thk. Abdulgafur el-Beluşi, Mektebetu'l İman, 1. Baskı, Medine, 1991.

İbni Sa'd, Ebu Abdillan Muhammed (ö.230/845), **et-Tabakâtu'l-Kübrâ**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Nşr. Dar'ul-Kutub'il-İlmiyye, Beyrut, 1990.

İbni Seyyidinnas, Muhammed b. Muhammed (ö.734/1334), **Uyunu'l Eser fi Fünuni'l Meğazi ve's Şemali ve's Siyeri**, 1. Baskı, Thk. İbrahim Muhammed Ramazan, Daru'l Kalem, Beyrut, 1993.

İbni'l Münzir, Muhammed b. İbrahim (ö.319/931), **Tefsiru Kuran-i el-Azim**, Thk. Sa'd b. Muhammed Essad, Daru'l Measir, 1. Baskı, Medine, 2002.

İbnü'l Feres, Ebu Abdullah Abdulmunim b. Muhammed b. Abdurrahim el-Hazreci (ö.599/1203), **Ahkamu'l Kuran**, Thk. Taha b. Ali Busureyih, Dar-u İbn-i Hazm, 1. Baskı, Beyrut, 2006.

İbnül Cevzi, Cameleddin Ebu'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö.597/1201), **el-Muntazam fi Tarihi'l Mülûki ve'l Ümem**, Thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Daru Kütübi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1992.

İsfahânî, Hamza b. el-Hasen (ö.360/970), **Târîhu Sinî Mülûki'l-Arz ve'l-Enbiyâ**, Darul Mektebetul Hayat, Beyrut, 1961.

İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk (ö. 430/1038). **Delailü'n Nübüvve**, Thk. Muhammed Ravvas Galaci ve Diğerleri, Darun'n Nefais, 2. Baskı, Beyrut, 1986.

İsfahâni, Ebü'l-Ferec (ö.356/967), **el-Eğani**, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Cilt: I-XXII, Beyrut, 1415.

Kadban, Yasin, **Medinet-ü Yesrib Kable'l İslam**, Darul Beşir, Ürdün, 1993.

Kurtubi, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsi (ö.456/1063), **Cemheret-u Ensabi'l Arab**, Darul Kutubul İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1983.

Kurtubi, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsi (ö.456/1063), **Cevamiu's Siyreti ve Hamsu Resail Uhra li İbn-i Hazm**, Thk. İhsan Abbas, Daru'l Mea'rif, 1. Baskı, Mısır, 1900.

Kurtubî, Ebu Ömer Yusuf (ö.463/1071), **el-İstia'b fî Ma'rifeti'l-Ashab**, Darü'c-Cil, Beyrut, 1992.

Makdisi, Mutahhar b. Tahir (ö.355/966), **el-Bed'ü ve't Tarih**, Mektebetü's Sekafetü'd Diniyye, Bor Said, Mısır, t.y.

Malki, Muhammed b. Abdullah Ebu Bekr b. el-Arabi el-Meâfirî (ö.543/1148), **El-Mesalik fî Şerhi Muvatta İbn Malik**, Darul Garbi el-İslami, 1. Baskı, Tunus, 2007.

Medeni, Muhammed b. İshak (ö.151/768), **Siretü İbn-i İshak**, Thk. Süheyl Zekkar, Daru'l Fikir, 1. Baskı, Beyrut, 1978.

Mehran, Muhammed Beyyumi, **Dirasatun Tarihîyye Mine'l-Kur'an'il-Kerim fî Biladi'l-Arap**, Darul Nahze el-Arabiya, 2. Baskı, Beyrut, 1988.

Mihran, Muhammed Beyyumi, **Dirasâtun fî Tarihi'l-Arabi'l-Kadim**, Daru'l-Ma'rifeti'l-Cem'iyye, İskenderiye, 1988.

Mübarekfuri, Safiyurrahman, **Er-Rahiku'l Mahtum**, Daru'l Hilal, 1. Baskı, Beyrut, t.y.

Müseyni, Abdulvehhab Muhammed, **Mevsuatü'l Yehudi ve'l Yehudiyyeti ve's Sayhuniyyeti**, Daru's Şuruk, 1. Baskı, Kahire, 1999.

Nasır es-Seyyid, el-Mektebetü's Sekafiyye, **Yehudu Yesrib ve Hayber el-Gazavat ve's Sıra'**, 1. Baskı, Beyrut, 1992.

Nesai, Ahmed b. Şuaib (ö.303/915), **el-Mücteba min es-Sünen**, Thk. Abdulfettah Ebu Ğede, Mektebet el-Metbu't el-İslamiye, 2. Baskı, Halep, 1986.

Neysaburi, Ebu Abdullah el-Hakim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed (ö.405/1015), **El-Mustedrak ale's-Sahîhayn**, Thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Nşr. Dar'ul-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Nüveyri, Ahmed Şihabuddin, **Nihayetü'l İrbi fi Fünuni'l Edebi**, Daru'l Kütübi ve'l Vesaiki'l Kavmiyye, 1. Baskı, Kahire, 1423.

Önkal, Ahmet, "Hazrec", **DİA**, Cilt: XVII, s. 144.

Özkuyumcu, Nadir, **Asr-ı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler**, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Editör: Vecdi Akyüz, , Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.

Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn (ö.307/920), **Müsnedü'r-Rûyânî**, Müessesetü Kurtuba, Kahire, 1416.

Şahin, Riyaz Mustafa Ahmet, "En-Neşatu'l İktisadi li'l Yehudi bi'l Hicaz", **Mucelletul Cami'a İsalmiyye**, Cilt: 12, Sayı: 2, Gazze, 2004.

Salebi, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (ö.427/1035), **El-Keşfü ve'l Beyan an Tefsiri'l Kuran**, Thk. Ebi Muhammed b. Aşur, Dar-u İhyai Turasi el-Arabi, 1.Baskı, Beyrut, 2002.

San'ânî, Abdurrezzak (ö.211/827), **El-Musannef**, Thk. Habîb'ur-Rahmân el-A'zamî, Nşr. el-Meclis el-İlmî, 2. Baskı, Hindistan, 1403.

Şelebi, Ahmed, **Mukaranetü'l Edyan Yehudiyye**, Mektebetü'n Nahdati'l Mısriyye, 8. Baskı, Kahire, 1988.

Semhudi (ö.911/1506), **Vefau'l Vefa**, Thk. Kasım es-Samerrai, Müessesetul Furkan li Turas el-İslamiyye, 1. Baskı, Suudi Arabistan, 2001.

Şerif, Ahmet İbrahim, **Mekke ve Medine fi'l-Cahiliyeti ve Ahdi'r-Rasul**, Daru'l-Fikir el-Arabi, y.y., 1985.

Şevkânî (ö.1250/1834), **Fethu'l-Kadîr**, Dar İbn Kesir-Dar El Kelimu Tayyip, Dımaşk-Beyrut, 1414.

Şeybanî, Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), **Müsnedü İmam İbn Hanbel**, Thk. Şuaib Ernevut ve Diğerleri, Müessesetü Risale, Beyrut, 2001.

Şeyh, Nura bnt. Abdulmelik b. İbrahim, **El-Hayatül İctimaiyyetü ve'l İktisadiyyetü fi Sadri'l İslam**, Darü'l İlim, Cidde, t.y.

Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah (ö.581/1185), **er-Ravzü'l-Ünüf**, Thk. Ömer Abduselam Es-Selami, Daru'l-İhya et-Türasi'l-Arabi, 1. Baskı, Beyrut, 2000.

Suse, Ahmed, **Mufasssal el-Arab ve'l Yehudi fi't Tarihi Hakaiki Tarihiyyetin Tezharuha'l Mükteşefati'l Esariyye**, el-Verrak li'n Neşri, 1. Baskı, Beyrut, 2014.

Suyuti, Abdurahman b. Abibekir, (ö.911/1505), **ed-Dürrül Mensur fi et-Tefsiri bil Me'sur**, Daru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

Tabare, Afif Abdulfettah, **El-Yehud fi'l Kura'n**, Daru'l İlmi li'l Melayin, 10. Baskı, Beyrut, 1984.

Taberani, Ebu'l Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyüp (ö.360/971), **El-Mu'cemü'l Kebir**, Thk. Hamdi Selefî, Mektebetu İbn Teyimuye, 2. Baskı, Kahire, 1994.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyüp, **Mu'cemu'l Evsât**, Daru'l Hameyn, Kahire, t.y.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyüp, **Turuku Hadis Men Kezebe Aleyye Muteammiden**, Thk. Ali Huseyn Ali Abdulhamîd-Hişâm İsmâîl es-Sekkâ, Nşr. el-Mekteb el-İslâmî, Dâr Ammâr, 1. Baskı, Ürdün, 1410.

Taberî, Muhammed b. Cerîr (ö.310/923), **Câmi'ul Beyân fi Tefsir'il Kur'ân**, Müessetul Risale, Beyrut, 2000.

Tantavi, Muhammed Said, **Benu İsrail fi'l Kura'ni ve s-Sünne**, Dar eş-Şuruk, Kahire, 2000.

Tirmizi, Muhammed bin İsa (ö.279/892), **Sünen-i Tirmizi**, Thk. Ahmet Muhammed Şakir ve diğerleri, Şirketul Mektebet ve Matba'at Musatfal Babi El Halebi, 2. Baskı, Mısır, 1975.

Vakidî, Muhammed b. Ömer b. Vakid Es-Sehmî (ö.207/823), **el-Mağazî**, Thk. Marsıdn Cuns, Darü'l-A'lemi, 3. Baskı, Beyrut, 1989.

Vekil, Muhammed es-Seyyid, **Yesrib Kab'l el-İslam**, Daru'l Muctema, 1. Baskı, Cidde, 1986.

Watt, W. Montgomery, **Hız. Muhammed Medine'de**, Çev. Süleyman Kalkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi, 1. Basım, İstanbul, 2016.

Welfeson, İsrail, **Tarihu'l-Yahûd fi Bilâdi'l-Arab fi'l-Cahiliyye ve Sadri'l-İslâm**, Matbaatu'l-İtimad, Mısır, 1927.

Yakut el-Hamevi (ö.626/1229), **Mu'cemu'l-Büldan**, Thk. Mustafa Esika ve Diğerleri, 2. Baskı, Dar-u Sadır, Beyrut, 1995.

Zeğabi, Ahmed, **el-Unsuriye el- Yehudiye**, Mektebetu'l-Ubekan, 1. Baskı, Riyad, 1998.

Zeydan, Corci, **el-Arab Kable'l-İslam**, Daru'l-Hilal, Mısır, t.y.

Zurkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdalbaki b. Yusuf b. Ahmed b. Şehabeddin b. Muhammed (ö.1122/1710), **Şerhu'z Zurkani ale'l Mevahibu'l Leduniyye bi'l Minehi'l Muhammediyye**, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut-Lübnan, 1996.